

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Water in beeld

Voortgangsrapportage Nationaal Waterplan en
Bestuursakkoord Water over het jaar 2013

Voorwoord

In Water in beeld kijken we met elkaar terug op wat er in de watersector het afgelopen jaar is gepresteerd. Liggen we op koers met het Nationaal Waterplan? Hoe staat het met de afspraken van het Bestuursakkoord Water? Lukt het om de doelmatigheid te vergroten en daarmee een stijging van de lasten voor de gebruikers te beperken?

Er gebeurt veel en het niveau van ons werk is hoog. Dit mag echter nooit omslaan in vanzelfsprekendheid of blind vertrouwen. We moeten elkaar scherp houden. Daar hebben we het afgelopen jaar veel aan gedaan. Aan de hand van benchmarks zijn de prestaties op het gebied van riolering, waterzuivering en drinkwater over de afgelopen drie jaar in beeld gebracht. Het Bestuursakkoord Water uit 2011 is tussentijds geëvalueerd en de Visitatiecommissie Waterketen trok het land in. Ook hebben we de OESO gevraagd ons een spiegel voor te houden met een doorlichting van het waterbeleid. Soms heb je immers de ogen van een buitenstaander nodig om te ontdekken waar de kwetsbaarheden zitten.

De terugblik leert ons dat we trots kunnen zijn. De acties liggen over het algemeen goed op koers.

Volgens de OESO hebben we als waterland een ‘excellent track record’ en zijn we ‘mondiaal referentiepunt’. Maar deze buitenstaanders benoemen ook onderwerpen die onze aandacht meer zouden moeten vragen: het gebrek aan waterbewustzijn, transparantie over de bestedingen en verbetering van ons bekostigingssysteem.

Om de transparantie te verhogen gaan we verkennen of Water in beeld verbreed kan worden tot de ‘Staat van het water’. Met voor de burger makkelijk toegankelijke informatie over het waterbeheer.

We zijn dus goed op koers, maar op onze lauweren gaan rusten is er bepaald niet bij. Er staat ons nog het nodige te doen om het waterbeheer te blijven verbeteren. De sector is hier enthousiast mee aan de slag. Daar kunt u op rekenen.

Melanie Schultz van Haegen

Minister van Infrastructuur en Milieu

Verantwoording

Water in beeld is de voortgangsrapportage over de uitvoering van de actiepunten uit het Nationaal Waterplan 2009-2015 (NWP) en het Bestuursakkoord Water (BAW). Deze uitgave verschijnt onder verantwoordelijkheid van de minister van Infrastructuur en Milieu.

Op www.helpdeskwater.nl is een download van deze voortgangsrapportage beschikbaar.

Water in beeld is opgesteld door het Directoraat-Generaal Ruimte en Water van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, in samenwerking met het Interprovinciaal Provinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen (UvW), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Vereniging van waterbedrijven in Nederland (Vewin).

Water in beeld wordt aangeboden aan de Tweede Kamer in samenhang met het departementale beleidsverslag over 2013.

De voortgang van de actiepunten uit het NWP is per paragraaf terug te vinden in een tabel. De acties die in voorgaande jaren zijn gerealiseerd, zijn niet meer in de tabellen opgenomen. Deze worden wel in een overzicht op www.helpdeskwater.nl gepubliceerd.

De betekenis van de kleurencode is als volgt:

	op koers
	vertraagd
	nog niet gestart
	onbekend
	gestopt
	getemporiseerd

aanvullende informatie

	doorlopend/jaarlijks
	planning NWP / BAW
	bijgestelde planning
	gereed
	bijgestelde planning gereed

Inhoud

Voorwoord	2
1 Terugblik op 2013	5
2 Samenwerken aan realisatie van het waterbeleid	12
2.1 Samen aan de slag	13
2.2 Kennis en innovatie	19
3 Waterbeleid in thema's	24
3.1 Waterveiligheid	25
3.2 Watertekort en Zoetwatervoorziening	43
3.3 Wateroverlast	46
3.4 Waterkwaliteit	47
3.5 Waterketen	52
4 Waterbeleid in gebieden	59
4.1 Ruimtelijke aspecten waterbeleid	60
4.2 IJsselmeergebied	64
4.3 Zuidwestelijke Delta	67
4.4 Noordzee	72
4.5 Noord-Nederland en Waddenzee	76
5 Nederland werkt wereldwijd met water	78
6 Financiën en doelmatigheidswinst	86
6.1 Ontvangsten en uitgaven van overheid en drinkwatersector	89
6.2 Ontwikkeling doelmatigheidswinst	91
6.3 Resultaten lastenontwikkeling en doelmatigheidswinst (2010-2013)	94
6.4 Lastendruk	107
Afkorting en begrippen	111

Leeswijzer

Met deze Water in beeld is gestreefd naar een compacte rapportage. Actiepunten die in de jaren hiervoor al gereed waren, zijn niet meer in de actietabellen opgenomen.

Ook wordt met het oog op een meer compacte verslaglegging deels afgeweken van de inhoudvolgorde van het Nationaal Waterplan. In de tekst zijn daarom waar nodig verwijzingen opgenomen. Dit geldt bijvoorbeeld bij de paragrafen over rivieren en kust, die allebei bij het thema waterveiligheid zijn ondergebracht.

Op www.helpdeskwater.nl staat een overzichtskaart van alle waterprojecten.

1 Terugblik op 2013

Nederland leeft met water en Nederland werkt elke dag aan water. Zorg voor waterbeheer, waterveiligheid en waterkwaliteit is een essentiële taak van de overheid. Het Nationaal Waterplan vormt de basis van het beleid. De invulling en uitvoering daarvan loopt langs de lijnen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), het Bestuursakkoord Water (BAW) en het Deltaprogramma. Veel maatregelen en projecten zijn in uitvoering, veel andere worden voorbereid. In deze editie van Water in beeld staan de belangrijkste ontwikkelingen en gebeurtenissen in het jaar 2013 op een rij. Ook de financiële aspecten van het waterbeleid worden belicht.

Tussentijdse evaluatie Bestuursakkoord Water

Het Bestuursakkoord Water werd in 2011 gesloten tussen het Rijk, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen (UvW) en de Vereniging van waterbedrijven in Nederland (Vewin). In het BAW staan afspraken om het waterbeheer in Nederland transparanter en efficiënter te maken en betaalbaar te houden.

Eind 2013 is een tussentijdse evaluatie van het BAW uitgevoerd. Hieruit blijkt dat de partners elkaar goed weten te vinden en dat hun samenwerking een stimulans heeft gekregen. Gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven hebben door het gehele land samenwerkingsregio's in de waterketen gevormd. Waar dat doelmatig bleek, zijn verantwoordelijkheden en taken aan elkaar overgedragen. Ook zijn overeenkomsten gesloten voor de overdracht van keringen en wateren, waar dat voor het beheer en onderhoud meer doelmatig was. De organisaties liggen tot en met 2013 op koers waar het de afspraken over een gematigde lasten-/kostenontwikkeling en de te realiseren doelmatigheidswinst betreft.

In 2013 ging de zogenoemde Visitatiecommissie Waterketen van start. Die 'bewaakt' dat de afspraken uit het BAW over kostenbeheersing en kwaliteitsverbetering worden uitgevoerd en gehaald. De visitatiecommissie stelde er vertrouwen in te hebben dat de koplopers en - met de nodige inzet - ook het peloton van de samenwerkingsregio's de afspraken uit het BAW kunnen nakomen en daarmee een positieve bijdrage leveren aan het landelijke totaalbeeld. Van achterblijvende regio's worden echter forse extra inspanningen verwacht. Ook de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) oordeelde in 2013 in een studie positief over de organisatie van het Nederlandse waterbeleid en -beheer. De bevindingen van de OESO geven dan ook geen aanleiding om bestuurlijke of organisatorische veranderingen in het waterbeheer door te voeren.

Deltaprogramma

Op Prinsjesdag 2013 werd het vierde Deltaprogramma (DP2014 - Werk aan de Delta) door de minister van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer aangeboden. Hierin kondigt de minister een nieuwe benadering voor waterveiligheid en nieuw beleid voor zoet water aan. Het Deltaprogramma bestaat uit negen deelprogramma's: Veiligheid, Zoetwater,

Nieuwbouw en herstructurering, Kust, Waddengebied, Rivieren, IJsselmeergebied, Rijnmond-Drechtsteden en Zuidwestelijke Delta. Voor al deze programma's waren in 2013 zogenoemde deltabeslissingen in voorbereiding, die in 2014 door de politiek moeten worden bekrachtigd.

Waterveiligheid

De minister van IenM koos in 2013 voor een nieuwe benadering van de normering van waterkeringen. Hierbij geldt voor iedereen een basisveiligheidsniveau. Met andere woorden: iedere inwoner van Nederland heeft dezelfde kans (1:100.000) om te overlijden door een overstroming. Waar dat nodig is, wordt extra geïnvesteerd in dijken rondom gebieden met veel inwoners en/of veel economische waarde. Ook is er extra aandacht voor vitale en kwetsbare infrastructuur.

Naast deze aanpak voor waterkeringen kiest de minister voor de zogenoemde meerlaagsveiligheidsbenadering. Behalve duinen, dammen en dijken, spelen in deze benadering ook de ruimtelijke inrichting van Nederland (slimmere bebouwing) en de rampenbeheersing (meer inzet op evacuatieplannen) een belangrijke rol voor de bescherming van Nederland tegen hoogwater.

De afspraken uit het BAW over doelmatigheid en bekostiging van de hoogwaterbescherming zijn in 2013 door een wetswijziging wettelijk verankerd. Conform hetzelfde akkoord werken Rijkswaterstaat en de waterschappen samen aan het nieuwe Hoogwaterbeschermingsprogramma. In september 2013 is een eerste programma voor de periode 2014-2019 aan de Tweede Kamer aangeboden. Hierin zijn de projecten geprioriteerd op basis van de risicobenadering. Daarbij wordt niet alleen de kans op een overstroming meegewogen, maar ook het gevolg daarvan.

In 2013 is de zogeheten Verlengde Derde Toetsing naar de veiligheid van een aantal dijkringen afgerond.

Van het programma Ruimte voor de Rivier (34 maatregelen) zaten in 2013 32 maatregelen in de realisatiefase. Twee maatregelen zijn gereed. De meeste maatregelen (25) zijn naar verwachting in of voor 2015 gereed, de overige daarna. Bij de Maaswerken (Grensmaas en Zandmaas, in totaal 56 maatregelen) kwamen 2 projecten gereed. Bij 4 projecten is de uitvoering gestart. Ook bij het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma werd voortgang geboekt. Van de 88 projecten zijn er nu 59 gereed. Voor 12 projecten loopt de plan-uitwerking. Zeventien projecten zijn nu in de fase van realisatie.

Zoetwater

Nederland werkt aan een nieuwe strategie voor voldoende zoetwater. De strategie is gericht op het in stand houden en bevorderen van een gezond en evenwichtig watersysteem.

Verdroging en verzilting zijn in de komende decennia niet te onderschatten problemen en vereisen een verbetering van de zoetwatervoorziening.

Andere doelstellingen van de nieuwe zoetwaterstrategie zijn onder meer het beschermen van cruciale gebruiksfuncties zoals drinkwater, het stimuleren van effectief en zuinig gebruik van het beschikbare water en het bevorderen van de concurrentiepositie van Nederland in de wereldwatereconomie.

Op 30 oktober 2013 werd de bestuurlijke conferentie 'Met zoet aan de slag' gehouden. Bestuurders en vertegenwoordigers van overheden en gebruikers van zoet water markeerden aldaar de overgang van de onderzoeksfase van het Deltaprogramma Zoetwater naar de uitvoering.

Marker Wadden en Hoornse Hop

In het Markermeer en IJmeer test Rijkswaterstaat diverse ecologiemaatregelen. In 2013 werden een moeras (nabij de Houtribdijk) en een proeftuin voor diverse kleine ecologie-experimenten (bij Warder) aangelegd. Daarnaast startten de verkenningen voor de eerste fase Marker Wadden en naar de luwtemaatregelen Hoornse Hop. Marker Wadden is een initiatief van Natuurmonumenten om met slib uit het Markermeer een groter moerasland aan te leggen langs de Houtribdijk. Beide verkenningen moeten bijdragen aan verbetering van de kwaliteit van natuur, recreatie en landschap in het Markermeer.

Kaderrichtlijn Water

Volgens de Europese Kaderrichtlijn Water zijn in 2009 stroomgebiedbeheerplannen opgesteld. Hierin staan de doelen en maatregelen voor schoon en ecologisch gezond oppervlakte- en grondwater. Voor een actualisatie van de stroomgebiedbeheerplannen (2015-2021) is in 2013 het document Belangrijke waterbeheerkwesties vastgesteld. Hierin staat de resterende opgave voor de komende planperiode. Het document vormt de basis voor de in 2013 gestarte gebiedsprocessen. Regionale overheden en Rijkswaterstaat gebruiken deze processen om de opgave en oplossingsrichtingen per waterlichaam te beschrijven en af te stemmen met belanghebbenden.

Tijdens de vijftiende Internationale Rijnministersconferentie op 28 oktober 2013 in Basel, stelden de Rijnministers vast dat de waterkwaliteit en de ecologische situatie van de Rijn de afgelopen decennia duidelijk zijn verbeterd. Ook al is het doel - 'een goede ecologische toestand' in alle wateren van de Rijn - nog niet bereikt. De ministers zetten een tijdspad uit voor het herstel van de vispasseerbaarheid van de Rijn, zodat in 2020 de zalm de zijrivieren van de Rijn in de regio Basel weer zou moeten kunnen bereiken.

Kust en zee

In september 2013 presenteerden de gezamenlijke overheden van het Deltaprogramma Kust de Nationale Visie Kust. Hierin staan plannen en ideeën om 'de gouden rand van Nederland' veilig, sterk en aantrekkelijk te houden op de lange termijn. Uitgangspunt is om de waterveiligheid steeds meer te combineren met de ruimtelijke ontwikkeling van het kustgebied.

De overheid, het bedrijfsleven en maatschappelijke partijen sloten in 2013 in SER-verband het 'Energieakkoord voor duurzame groei'. Onderdeel van het akkoord is om in 2023 4.450 megawatt aan windvermogen op zee op te wekken. De Tweede Kamer ontving eind 2013 de ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee over de aanwijzing van de windenergiegebieden Hollandse Kust en Ten Noorden van de Waddeneilanden. Deze zoekgebieden liggen buiten de zogenaamde 12-mijlszone. Ook de verkenning naar medegebruik van windturbineparken door bijvoorbeeld recreatievaart, visserij en mariene aquacultuur werd in 2013 afgerond.

Internationaal

Nederland werkt ook wereldwijd met water en geniet internationaal een grote reputatie op het gebied van delta- en watertechnologie. Er bestaan langjarige samenwerkingsverbanden met andere deltagebieden op verschillende thema's, zoals waterveiligheid en -infrastructuur, klimaatadaptatie, maritieme zaken en rampenpreventie. In 2013 waren in ruim 70 landen Nederlandse waterbedrijven actief. Vanuit de Topsector Water is er contact met vijftien tot twintig landen. De exportwaarde van de Nederlandse watersector bedraagt 18 miljard euro per jaar.

Op 16 december 2013 werd een Nederlands plan voor de Mekong delta in Vietnam gelanceerd. De Nederlandse overheid sloot met Myanmar (Birma) een overeenkomst over integraal waterbeheer en met India over (onder meer) water- en verkeersmanagement. Tot de andere landen waarmee het Rijk en de waterschappen samenwerken behoren Colombia, India, China, Zuid-Afrika, Roemenië en de Verenigde Staten. Nieuwszender CNN plaatste de aanpak van Nederland om New York en New Jersey tegen hoogwater te beschermen in de top tien van beste ideeën in 2013.

Financiën, lastenontwikkeling en doelmatigheidswinst

De totale uitgaven van de overheid en drinkwaterbedrijven aan watertaken bedroegen in 2013 6,9 miljard euro. In 2012 was dit 6,7 miljard euro (prijspeil 2013). Het behalen van de BAW-doelstellingen van gematigde lastenontwikkeling en een grotere efficiency in de waterketen, liggen op koers. Dit blijkt uit de ontwikkeling van de opbrengsten van de belastingen en drinkwaterkosten. In 2013 ligt de ontwikkeling van opbrengsten bij gemeenten en waterschappen in de afvalwaterketen circa 95 miljoen euro lager dan de prognose. De drinkwaterbedrijven zijn circa 34 miljoen euro minder kosten kwijt.

De verklaring hiervoor is dat de afspraken uit het Bestuursakkoord Water sneller zijn doorgevoerd dan werd verwacht.

Bij gemeenten wordt de doelmatigheidswinst mede veroorzaakt doordat de investeringen lager liggen dan gepland. Dat geldt vooral de verbeterinvesteringen.

Ook bij de drinkwaterbedrijven is er sprake van achterblijvende investeringen. Echter, veruit het grootste deel van de kostenbesparing wordt door de drinkwaterbedrijven gehaald in de operationele kosten, door meer efficiency dus.

Voor de waterschappen geldt dat tot en met 2013 zowel in de afvalwaterketen als in het watersysteembeheer geen sprake is van verminderde investeringsuitgaven, wel van lagere exploitatiekosten. Deze lagere kosten verklaren het verschil met de prognose. Het feit dat de waterschappen meer doelmatigheidsinitiatieven, in eigen huis en met andere partners, hebben ontplooid, heeft een bijdrage geleverd aan de lagere kosten. Daarnaast speelt wat betreft het watersysteem een rol dat de waterschappen een deel van de kosten die voortvloeiden uit de deelname aan het HWBP en de overname van de muskusrattenbestrijding in 2011 nog hebben voorgefinancierd en niet ten laste hebben laten komen van hun belastingplichtigen, terwijl de prognose er vanuit ging dat alle extra kosten wel al direct ten laste van de belastingopbrengst zou komen.

De provincies behaalden de doelmatigheidswinst voornamelijk door aanpassing van de planstructuur en het vervallen van de verantwoordelijkheid bij het toetsingsproces van de primaire waterkeringen.

Voor de waterschappen geldt dat tot en met 2013 geen sprake is van verminderde investeringsuitgaven, wel van lagere exploitatiekosten.

Rijkswaterstaat behaalde de doelmatigheidswinst voornamelijk met een andere wijze van aanbesteden van het suppleren van zand langs de kust (langjarig en meerdere percelen voor een contractperiode met meer concurrentie).

Gemiddelde kosten per huishouden

Een huishouden van drie personen met een eigen woning, betaalde in 2013 gemiddeld in totaal 696 euro voor drinkwater, de rioolheffing van de gemeenten en de heffingen van waterschappen (zuiverings-, watersysteem-, wegen- en verontreinigingsheffingen). In 2012 was dat twee euro minder (gecorrigeerd voor inflatie). De lasten als gevolg van het drinkwaterverbruik en de zuiveringsheffing dalen iets. De lasten van de overige belastingen van de waterschappen en de rioolheffing van de gemeenten stijgen licht.

Innovatiecontract Topsector Water

Binnen de Topsector Water werken bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden samen aan de verdubbeling van de toegevoegde waarde voor de watersector in 2020. Op 2 oktober 2013 ondertekenden deze partijen het Kennis- en Innovatiecontract 2014-2015. Hierin staat dat de Topsector Water in 2014 114 miljoen euro en in 2015 140 miljoen euro krijgt voor innovatief onderzoek. Deze bijdragen komen van bedrijven, NWO/STW, kennisinstellingen en overheden. IenM trekt voor innovatieve projecten binnen de watersector in 2014 8 miljoen euro uit en in 2015 24,3 miljoen euro. IenM werkt samen met de waterschappen aan innovatie in de hoogwaterbeschermingsprogramma's.

VN en water

Tijdens de bijeenkomst 'Water and Disasters' van de Verenigde Naties in maart 2013 in New York, tekenden Nederland en de Verenigde Staten een Memorandum of Understanding met afspraken over het uitwisselen van kennis en ervaringen op het gebied van waterveiligheid. In diezelfde maand was Nederland gastland voor de viering van de jaarlijkse Wereld Waterdag. In Den Haag werd bekend gemaakt dat de Nederlandse overheid samen met het bedrijfsleven de komende twee jaar 2,4 miljoen euro per jaar beschikbaar stelt om landen te helpen om de gevolgen van waterrampen te beperken. Om snel in te kunnen spelen op verzoeken om hulp werd het zogeheten Disaster Risk Reduction team opgericht.

In oktober 2013 werd de Nederlander Koos Wieriks benoemd tot lid van de adviesraad voor Water en Sanitatie van de VN (UNSGAB). IenM-minister Melanie Schultz van Haegen werd benoemd tot vicevoorzitter van het High Level Experts and Leaders Panel for Water and Disasters (HELP). Dit panel is gelieerd aan UNSGAB en heeft tot doel de overstromingsrisico's wereldwijd te beperken. Vanwege zijn kroning nam Z.M. Koning Willem-Alexander ontslag als voorzitter van UNSGAB.

2 Samenwerken aan realisatie van het waterbeleid

2.1 Samen aan de slag

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Versterking samenwerking
- ‘Decentraal wat kan, centraal wat moet’
- Gebiedsgericht maatwerk actief benutten
- Meer samenhang in besluitvorming door het MIRT
- Stimulering publiek-private samenwerking
- Deltawet als grondslag voor Deltaprogramma, taken en bevoegdheden Deltacommissaris en Deltafonds

Mijlpalen 2013

- Evaluatie Bestuursakkoord Water uitgevoerd
- Start Visitatiecommissie Waterketen
- OESO-rapport ‘Water Governance in The Netherlands, fit for the future’
- Wijziging Waterwet (doelmatigheid en bekostiging hoogwaterbescherming)
- Wijziging Waterschapswet (waterschapsverkiezingen samen met de Provinciale Statenverkiezingen)
- Ontwerp-Omgevingswet naar Raad van State

Actietabel Bestuursakkoord Water

BAW algemene acties		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
B4	Evaluatie uitvoering BAW	■	■	■	●			
	<i>BAW kaders, plannen en toezicht</i>							
B10	Normering regionale (kanaal)dijken			■				●
B11	Besluit toedelen vaarwegbeheer		■	●	○			
B13	Besluit overdracht wegenbeheer aan gemeenten en provincies		■	■	●			
	<i>BAW waterketen</i>							
B25 t/m B29	Zie 3,5 Waterketen							
	<i>BAW samenwerking waterbeheerders</i>							
B32	Taak Informatiehuis Water groeit naar gehele domein	■	■	■				
B33	Samenwerking ICT onderzoeken	■	■	■				●
B34	Verkenning gezamenlijke primaire processen inkoop	■	●	■	○			
B35	Gezamenlijk fysisch, chemisch en biologisch meetnet	■	■	●	○			
	<i>BAW waterschapsbestel</i>							
B45	Afschaffing provinciale goedkeuring kostentoedeling	■	■	■				●
B46	Evaluëren Waterschapswet i.r.t. de verkiezingen		■	■		●		

N.B. Acties B42 en B45 worden meegenomen bij eerstvolgende wijziging Waterwet. Voor B11, B34 en B35 worden de in 2013 gemaakte afspraken in 2014 formeel bekrachtigd.

Voortgang

Evaluatie Bestuursakkoord Water

Zoals afgesproken hebben de partners van het Bestuursakkoord Water (BAW) eind 2013 een eerste tussentijdse evaluatie uitgevoerd. Een van de conclusies van de evaluatie is dat de BAW-partners elkaar op vele fronten gemakkelijker weten te vinden dan eerst. Hun samenwerking heeft een impuls gekregen. De gedrevenheid van de deelnemende partijen om snel tot afspraken te komen was groot. Met de uitvoering verliep dat net zo goed. De ruim veertig acties zijn voortvarend opgepakt en voor het grootste deel inmiddels uitgevoerd.

Met het oog op de gewenste transparantie over de voortgang van de uitvoering van het BAW wordt jaarlijks verslag gedaan van de stand van zaken, de lokale lastenontwikkeling en het bereiken van de nagestreefde doelmatigheidswinst. Dit gebeurt in deze rapportage. Het BAW is gericht op het bereiken van een grotere doelmatigheid en het betaalbaar houden van het waterbeheer ondanks de grote uitdagingen die daaraan worden gesteld. Hieronder wordt per deelterrein het beeld geschetst dat de tussentijdse evaluatie heeft opgeleverd.

Heldere verantwoordelijkheden, minder bestuurlijke drukte

Onder het motto 'decentraal wat kan, centraal wat moet' is in de afgelopen periode kritisch gekeken naar de toedeling van verantwoordelijkheden en naar de scheiding van beleid en uitvoering. Het aanvankelijke idee was dat water deel zou gaan uitmaken van geïntegreerde planvorming voor de fysieke leefomgeving (geen afzonderlijke waterplannen meer). Dit stuitte vanwege Europese regelgeving op bezwaren. Het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW) werken nu aan een handreiking voor de beleidspraktijk bij planvorming naar de geest van de Omgevingswet.

Waar dat doelmatig bleek, zijn taken en verantwoordelijkheden overgedragen. Zo ging de muskus- en beverrattenbestrijding van de provincies over naar de waterschappen. Overdracht van taken in het zwemwaterbeheer bleek niet tot een grotere doelmatigheid te leiden.

Beheersbaar programma voor de waterkeringen

Op 1 januari 2014 trad de wijziging van de Waterwet over doelmatigheid en de bekostiging van hoogwaterbescherming in werking. Nu dragen de waterschappen voor vijftig procent bij aan de financiering van de benodigde versterking van de waterkeringen (zoals dijken, duinen en kunstwerken) die zij beheren. De UvW en Rijkswaterstaat hebben een gezamenlijk programmabureau opgericht voor de uitvoering van het Hoogwater-

beschermingsprogramma (HWBP). In september 2013 is het HWBP 2014-2019 aan de Tweede Kamer aangeboden. Begin 2014 is de verkenningsfase voor de eerste projecten gestart. (Zie ook paragraaf 3.1).

Tussen waterschappen onderling en tussen afzonderlijke waterschappen en Rijkswaterstaat zijn overeenkomsten gesloten over de overdracht van keringen en wateren, waar dat voor het beheer en onderhoud meer doelmatig is. Een voorbeeld hiervan is de overdracht van de balgstuw Ramspol door het waterschap Groot Salland aan Rijkswaterstaat. In 2012 en 2013 zijn door Rijkswaterstaat de Hollandsche IJssel (aan het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden), het 6e buitenpand van het Apeldoorns Kanaal (aan het waterschap Vallei en Veluwe), Zuider IJdijk (naar het Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht) en het Markkanaal (aan het Waterschap Brabantse Delta) overgedragen.

Doelmatig beheer van de waterketen

Gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven hebben door het gehele land samenwerkingsregio's gevormd om de samenwerking te verbeteren en de doelmatigheid in de waterketen te verhogen (zie paragraaf 3.5).

In 2013 is de Visitatiecommissie Waterketen ingesteld. De commissie kreeg de opdracht om een onafhankelijk beeld op te stellen over de voortgang van de regionale samenwerking in de (afval)waterketen, zoals afgesproken in het Bestuursakkoord Water - en om die waar nodig te stimuleren en daarover te adviseren. De commissie onder leiding van oud-minister Karla Peijs concludeerde begin 2014 in een tussentijdse evaluatie dat er weliswaar goede voortgang is in de uitvoering van afspraken over kostenbeheersing en kwaliteitsverbetering, maar dat er ook zorgen zijn, met name over een aantal achterblijvende regio's, zo'n twintig procent van het totaal. De visitatiecommissie stimuleert achterblijvende regio's, adviseert en deelt best practices. In paragraaf 6.2 wordt verslag gedaan van de financiële aspecten uit de tussentijdse evaluatie. Eind 2014 presenteert de commissie haar slotconclusies.

Werkzaamheden slim combineren

Rijkswaterstaat en de waterschappen hebben verkend waar de efficiency in de bedrijfsvoering kan worden verbeterd. Dit bleek met name op het gebied van inkoop, automatisering, vergunningverlening en handhaving het geval. Het gezamenlijk met de provincies opgezette Informatiehuis Water heeft in 2013 een waterkwaliteitsportaal gelanceerd. Hier is betrouwbare en bruikbare informatie over de kwaliteit van de KRW-wateren beschikbaar. Waterbeheerders kunnen via het Informatiehuis op uniforme wijze gegevens uitwisselen.

Aan de uitbouw van informatiestromen met gegevens over waterveiligheid wordt gewerkt. Gemeenten en waterschappen hebben efficiencywinst bereikt door afspraken over gezamenlijke belastinginning.

De Dienst Landelijk Gebied, de waterschappen en Rijkswaterstaat ondertekenden eind 2013 de op duurzaamheid gerichte Biomassa Alliantie, met afspraken over het hergebruik van bijvoorbeeld gras, bladeren en hout bij het terreinbeheer.

Op diverse fronten wordt gekeken naar mogelijk verdere regionale samenwerking tussen de water(systeem)beheerders.

Het waterschapsbestuur

Anders dan in het Bestuursakkoord Water over indirecte waterschapsverkiezingen was afgesproken, is op grond van het Regeerakkoord 2012-2016 besloten tot directe verkiezingen. Die worden gelijktijdig met de verkiezingen voor Provinciale Staten gehouden.

De Waterschapswet en de Kieswet zijn inmiddels op dit punt gewijzigd. De eerstvolgende waterschapsverkiezingen vinden plaats in 2015 en worden georganiseerd door de gemeenten.

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) oordeelt in het rapport 'Water Governance in The Netherlands, fit for the future' positief over het Nederlandse waterbeheer en de organisatie van het Nederlandse waterbeleid. De bevindingen van de OESO geven dan ook geen aanleiding om bestuurlijke of organisatorische veranderingen in het waterbeheer door te voeren. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft aan de Tweede Kamer gemeld dat bij de hervormingen in het middenbestuur de aandacht de komende periode uitgaat naar de vorming van landsdelen¹. Desalniettemin kunnen waterschappen zelf bezien waar opschaling interessant is in het kader van doelmatig bestuur. De praktijk leert dat dit gebeurt. De schaalvergroting van waterschappen verloopt als een autonoom proces. Per 1 januari 2014 zijn de waterschappen Velt en Vecht en Regge en Dinkel gefuseerd tot het waterschap Vechtstromen. Een jaar daarvoor ontstond het waterschap Vallei en Veluwe uit de fusie van de waterschappen Vallei en Eem en Veluwe. Op dit moment zijn er nog 23 waterschappen.

Lastenontwikkeling en financiële doelmatigheid

De partijen in de waterketen liggen op koers om de doelstellingen uit het Bestuursakkoord Water te halen, waar het gaat over een gematigde lastenontwikkeling en een grotere efficiency. Dit blijkt uit de ontwikkeling van de opbrengsten van de belastingen van gemeenten en waterschappen en drinkwaterkosten. De feitelijke ontwikkelingen liggen onder de prognoses. Ook zijn er veel doelmatigheidsinitiatieven met goede voortgang ontplooid. De reeds hoge prestaties in de periode 2009-2012 zijn nog verder verbeterd.

In 2013 lag in de waterketen de opbrengstontwikkeling bij gemeenten en waterschappen circa 95 miljoen euro lager dan de prognose. Bij de drinkwaterbedrijven was dat bedrag circa 34 miljoen euro. De verklaring hiervoor is dat de BAW-afspraken sneller zijn doorgevoerd dan werd verwacht.

¹ Plenaire vergadering Tweede Kamer, 17 oktober 2013; wetsvoorstel Verlenging van de zittingsduur van gemeenteraden in gemeenten waarvoor met ingang van 1 januari 2015 een wijziging van de gemeentelijke indeling wordt beoogd (33681)

Conform het BAW nemen de waterschappen sinds 2011 uitgaven voor hun rekening, die voorheen uit de rijksbegroting werden bekostigd. De ontlasting van de rijksbegroting betreft in totaal 100 miljoen euro per jaar in de periode 2011 tot en met 2013. Het zwaartepunt ligt bij het intensiveren van de onderlinge samenwerking tussen de waterschappen, alsmede de samenwerking van waterschappen met gemeenten, Rijkswaterstaat en waterleidingbedrijven. Ook in de taken van de waterschappen buiten de waterketen ligt de opbrengstontwikkeling voor op de prognose (circa 105 miljoen euro). Ook hier werpen de vele doelmatigheidsinitiatieven hun vruchten af en blijven de prestaties op niveau, dan wel laten deze een verbetering zien.

De doelmatigheidswinst bij de gemeenten wordt deels bereikt doordat de investeringen lager liggen dan gepland. Dat geldt vooral de verbeterinvesteringen. Door intensiever te meten en te monitoren worden het nut en de noodzaak van geplande investeringen door gemeenten beter in beeld gebracht. Ook bij de drinkwaterbedrijven wordt geconstateerd dat de investeringen wat achterblijven op de prognoses. Veruit het grootste deel van de kostenbesparing wordt door de drinkwaterbedrijven echter gehaald in de operationele kosten, dus meer efficiency. Voor de waterschappen geldt dat tot en met 2013 geen sprake is van verminderde investeringsuitgaven, maar meer van lagere exploitatiekosten, met name door betere samenwerking en interne efficiëncymaatregelen. Het positieve beeld betekent niet dat de doelmatigheidsdoelstellingen al zijn gehaald.

Resultaten tussentijdse evaluatie BAW

De tussentijdse evaluatie van het Bestuursakkoord Water laat zien, dat op alle fronten goede stappen zijn gezet om uitvoering te geven aan de afspraken uit het Bestuursakkoord Water. Geconcludeerd wordt dat het beoogde doel zeker in 2020 kan worden bereikt wanneer de partners doorgaan op de ingeslagen weg. Daarbij vraagt een juiste doorvertaling van afspraken op landelijk niveau naar acties in de regio wel om een 'vinger aan de pols'.

Monitoring en beoordeling van de voortgang door onafhankelijke instanties zoals COELO en de Visitatiecommissie Waterketen wordt als zinvol en wenselijk voor het vervolg ervaren.

De partners constateren dat het BAW goed werkt als instrument om een gezamenlijke opgave aan te pakken. Dat biedt een kansrijk vertrekpunt voor nieuwe vraagstukken die in het waterbeheer om een gemeenschappelijke aanpak vragen. De BAW-partners willen bij het vervolg accenten aanbrengen voor wat betreft duurzaamheid en innovatie.

In 2016 wordt opnieuw een tussentijdse evaluatie gehouden.

De Visitatiecommissie Waterketen geeft ook het signaal af dat naar 2020 toe de achterblijvende regio's bij moeten trekken. Voor wat betreft de investeringen van gemeenten zijn er thans ook reeds signalen dat deze in 2014 hoger komen te liggen dan in de periode 2010-2013. De verklaring voor dit mogelijk hogere niveau aan investeringen is te vinden in het sneller doorvoeren van de afspraken uit het BAW. Aanvankelijk werd gedacht dat voor het implementeren van de afspraken meer tijd nodig zou zijn dan nu blijkt.

Voor een nader beeld van de lokale lastenontwikkeling en het bereiken van de beoogde financiële doelmatigheidswinst, zie paragraaf 6.3.

Omgevingswet

In de zomer van 2013 is het wetsvoorstel Omgevingswet voor advies aangeboden aan de Raad van State. Deze wet beoogt de veelheid aan regels op het terrein van de fysieke leefomgeving zo veel mogelijk te vereenvoudigen en te bundelen. Naast bijvoorbeeld de Wet ruimtelijke ordening, Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en de Crisis- en herstelwet gaat ook de Waterwet op in de Omgevingswet. Rijk en waterbeheerders werken nauw samen om integratie van de Waterwet in de Omgevingswet goed te laten verlopen.

2.2 Kennis en innovatie

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Een kennisagenda voor de planperiode 2009-2015, die ook rekening houdt met de kennisbehoefte voor het Deltaprogramma
- Doorontwikkelen en onderhouden van kennisinfrastructuur
- Ambitie om op deltagebied toonaangevend te zijn in de internationale kennis- en innovatiearena

Mijlpalen 2013

- Oprichting Programmacommissie Deltatechnologie
- Ondertekening Innovatiecontracten Topsector Water
- Studiebeurzen voor waterstudenten

Actietabel NWP kennis en innovatie		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
25	Prioritering en programmering kennisontwikkeling en innovatie								
27	Verbeteren deltakennisinfrastructuur								

Voortgang

Nationale Kennis- en Innovatieagenda Water 2009-2015

De Nationale Kennis- en Innovatieagenda Water wordt sinds 2012 niet meer geactualiseerd. Overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven ontwikkelen nu hun eigen kennis- en innovatieagenda's. Die dienen mede als input voor de onderzoekprogrammering van de Topsector Water. Binnen de deelsector Deltatechnologie van de Topsector Water is hiervoor een programmacommissie opgericht. Deze commissie heeft ook de taken van de Raad voor Deltaonderzoek op zich genomen.

De Topsector Water behoort tot de negen topsectoren in Nederland waar slimme samenwerking tussen bedrijven, onderzoekers en overheden wordt gestimuleerd om economisch en maatschappelijk tot de wereldwijde top te blijven behoren.

In 2013 verscheen de Strategische Kennis- en Innovatieagenda van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (SKIA Ruimte en Water). Rijkswaterstaat heeft zijn innovatieopgave voor de periode 2015-2020 vastgelegd in het rapport 'Innovatiebehoefte in Beeld'.

Innovatie-estafette

De zogeheten Innovatie-estafette op 12 november 2013 in Amsterdam stond in het teken van het topsectorenbeleid en de verbinding van de topsectoren met Horizon 2020. Horizon 2020 is het nieuwe subsidieprogramma van de Europese Commissie om Europees onderzoek en innovatie te stimuleren.

Tijdens de Innovatie-estafette werd het Klimaat Actieve Stad (KAS)-initiatief gepresenteerd. Een Klimaat Actieve Stad is een stad waar de gemeente en het waterschap intensief samenwerken aan de klimaatopgave. Langs het waterspoor worden dwarsverbanden tussen klimaatmaatregelen en samenvallende belangen herkend en benut. Ook reikte de minister van Infrastructuur en Milieu (IenM) de eerste twintig studiebeurzen uit aan mbo'ers, hbo'ers en masterstudenten maritieme techniek, delta- en watertechnologie. De waterschappen gaven aan 17 studenten een studiebeurs. Er worden in totaal zeventig beurzen beschikbaar gesteld door werkgevers uit de watersector.

De komende jaren zijn in de hele watersector 40.000 vacatures te vervullen. Door het uitgeven van de beurzen willen overheid en bedrijfsleven jongeren stimuleren een carrière 'in het water' te kiezen.

Topsector Water

Binnen de Topsector Water werken bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden samen aan de verdubbeling van de toegevoegde waarde voor de watersector in 2020. Daarmee draagt de watersector bij aan de concurrentiekracht van Nederland.

De Topsector Water heeft een goed jaar achter de rug en is organisatorisch op orde met functionerende Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's). Op 11 februari 2013 ontving de Topsector de TKI-toeslagverleningsbrief uit handen van de minister van Economische Zaken. Er is totaal 11,7 miljoen euro aan toeslag toegekend op basis van een private bijdrage aan de Topsector Water van 46,4 miljoen euro.

In maart 2013 nam de minister van IenM het in opdracht van de Topsector Water geschreven rapport Rembrandt Water in ontvangst. Hierin wordt geconcludeerd dat wettelijke regelingen de mogelijke inzet van waterschappen en drinkwaterbedrijven bij het benutten van marktkansen in het buitenland niet in de weg hoeven te staan, mits publieke belangen worden geborgd. De minister staat in beginsel positief tegenover de bereidheid van de publieke waterbedrijven om met hun kennis en kunde bij te dragen aan het realiseren van de internationale doelstellingen van de Topsector Water (7 juni 2013, TK 27625, nr. 291).

Versterken kennis- en innovatieontwikkeling

Op 2 oktober 2013 werd het Kennis- en Innovatiecontract 2014-2015 getekend. Dit is een overeenkomst tussen Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en overheden over investeringen in kennis en innovatie. NWO financiert wetenschappelijk onderzoek aan Nederlandse universiteiten en instituten. Technologiestichting STW brengt technische wetenschappers en gebruikers samen rondom excellent technisch-wetenschappelijk onderzoek. IenM trekt voor innovatieve projecten binnen de watersector in 2014 8 miljoen euro uit en in 2015 24,3 miljoen euro. Het ministerie werkt samen met de waterschappen aan innovatie in de hoogwaterbeschermingsprogramma's.

In de innovatiecontracten wordt aandacht gegeven aan cross-sectorale innovaties. Om de cross-overs tussen de Topsector Water en Topsector Energie een stimulans te geven, ondertekenden beide topsectoren in november 2013 een samenwerkingsovereenkomst. Doel is te verkennen of er innovatieve projecten denkbaar zijn op het grensvlak tussen water en energie. Een belangrijk onderdeel van de innovatiecontracten is de onderzoekagenda van de topsector. De kennisvragen van IenM zijn daarin integraal opgenomen. Ook wordt aansluiting gezocht bij Horizon 2020. De agenda van H2020 wordt actief beïnvloed door deelname aan Europese initiatieven zoals Joint Programming (JPIs) en European Innovation Partnerships (EIPs).

Waterschappen werken in de gouden driehoek van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen aan innovaties die het waterbeheer beter en goedkoper maken. Voorbeelden hiervan zijn het gebruik van geotextiel in dijken om piping, dat is een zandmeevoerende waterstroom door de dijk, te voorkomen. In de waterketen, bij de zuivering van stedelijk afvalwater worden innovaties toegepast die het energieverbruik bij het zuiveren sterk verminderen met installaties die minder ruimte in beslag nemen (Nereda) en installaties die energie uit afvalwater halen, zoals thermische drukhydrolyse. De Nereda technologie wordt geëxporteerd naar Brazilië en het Verenigd Koninkrijk.

Innovatiegericht inkopen

Het kabinet streeft er naar om innovatiegericht in te kopen. Rijkswaterstaat is voor zijn projecten steeds op zoek naar innovaties die antwoord geven op maatschappelijke problemen. RWS doet dit door in zijn projecten functioneel uit te vragen. Hierbij vraagt RWS niet om een specifieke oplossing maar krijgt de markt de mogelijkheid om innovaties aan te bieden.

RWS wil maximaal gebruikmaken van de innovatiekracht van het bedrijfsleven en heeft hiervoor een beleidskader innovatiegericht inkopen opgesteld.

Inkoop en aanbesteden

De Unie van Waterschappen faciliteert al enkele jaren het project Professionalisering Inkoop en Aanbesteden. Een van de successen van dit project is dat in juni 2013 alle waterschappen hebben ingestemd met één uniform, geharmoniseerd Inkoop- en Aanbestedingsbeleid. In dit beleid is innovatie opgenomen als één van de belangrijke beleidsdoelstellingen. Bij het realiseren van projecten wordt in een zo vroeg mogelijk stadium gekeken naar innovatieve oplossingen of krijgt de leverancier bij de inkoop de ruimte om innovatieve oplossingen aan te bieden. Ook het toepassen van innovatieve aanbestedingsvormen valt hieronder. In het project wordt kennis uitgewisseld tussen de waterschappen, met Rijkswaterstaat en andere overheidsopdrachtgevers.

2.3 Klimaat

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Klimaatontwikkeling wordt nauwgezet gevolgd

Mijlpalen 2013

- Klimaatagenda aangeboden aan de Tweede Kamer

	Actietabel NWP klimaat	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
32	Actualisatie KNMI klimaatscenario's, inclusief een scenario voor de plausibele bovengrens				●	○			
33	Herijking wateropgave n.a.v. nieuwe KNMI scenario's				●	○			

Voortgang

Klimaatscenario's

Klimaatscenario's zijn consistente en plausibele beelden van een mogelijk toekomstig klimaat. Ze geven aan in welke mate temperatuur, neerslag, wind et cetera kunnen veranderen bij een bepaalde mondiale klimaatverandering. De scenario's doen uitspraken over veranderingen in de kans op extreem weer in de toekomst en bijbehorende onzekerheden.

De huidige generatie klimaatscenario's dateert uit 2006 en is onder meer gebruikt als basis voor de Deltascenario's. In mei 2014 presenteert het KNMI nieuwe klimaatscenario's, die dezelfde structuur en ruwweg hetzelfde beeld schetsen als KNMI'06, maar voor sommige indicatoren afwijkingen vertonen. Ook wordt meer informatie geboden over ruimtelijke en temporele variabiliteit, natuurlijke fluctuaties en de relatie met mondiale emissiescenario's.

Klimaatagenda

In oktober 2013 stuurde de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu de Klimaatagenda naar de Tweede Kamer. Hierin staat hoe het kabinet de klimaatverandering wil aanpakken. Het doel van de Klimaatagenda is om onvermijdelijke klimaatveranderingen (zoals extreme hitte en neerslag) nationaal en internationaal op te vangen en om verdere veranderingen in het klimaat zoveel mogelijk te voorkomen.

Het kabinet kiest voor een combinatie van maatregelen:

1. Mitigatie (verminderen van de uitstoot van broeikasgassen).
2. Adaptatie (voorkómen/aanpassen op effecten van klimaatverandering).
3. Klimaatintelligent ondernemen (stimuleren van innovatie voor schone energie).

Ad 1

Nederland zet binnen de Europese Unie in op een afname van de CO₂-uitstoot van ten minste veertig procent in 2030 ten opzichte van 1990. Daarmee hoort Nederland in Europees verband weer bij de koplopers.

Ad 2

Er wordt een Nationale Adaptatie Strategie opgesteld om mogelijke risico's van klimaatverandering (ook voor gezondheid, transport en voedsel) tijdig in beeld te hebben en zo nodig te managen. Daarbij wordt aan de hand van de klimaatscenario's gekeken wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor de verdere toekomst (2050-2100). De adaptatiestrategie is in 2016 klaar.

Ad 3

Door de lange termijn koers van de klimaatagenda biedt het kabinet consistentie en zekerheid aan bedrijven om te investeren in schone en duurzame innovaties. Dit vergroot de kans op het vermarkten van kennis en kunde die in Nederland aanwezig is en biedt daarmee kansen voor Nederlandse export. Sterke punten zijn daarbij water- en milieumanagement en de aanpassing aan klimaatverandering, bijvoorbeeld met het Deltaprogramma.

3 Waterbeleid in thema's

3.1 Waterveiligheid

In deze paragraaf wordt de stand van zaken weergegeven van acties met betrekking tot de thema's waterveiligheid - inclusief kust en rivieren.

Beleidskeuzes Nationaal Waterplan

Algemeen waterveiligheid

- Actualisering van de waterveiligheidsnormen
- Toetsen van waterkeringen meer toekomstgericht
- Verkennen nieuwe concepten, zoals Deltadijken
- Ruimte reserveren voor beschermingszones
- Werk in uitvoering voortzetten
- Beperken van gevolgen van overstromingen door gebiedsgerichte uitwerkingen
- Rampenbeheersing en crisisbeheersing in de waterkolom
- Implementatie Richtlijn Overstromingsrisico's
- Bewoners buitendijks zelf verantwoordelijk voor eventuele herijking

Kust

- Lopend kustbeleid wordt voortgezet
- Kustfundament door zandsuppleties laten meegroeien met zeespiegelstijging
- Stimuleren evenwichtige ontwikkeling natuur, economie en bereikbaarheid
- Verkenning Haalbaarheid zandige zeewaartse uitbreiding over grote stukken kust

Rivieren

- Huidige afvoerverdeling handhaven
- Bestaande buitendijkse ruimte behouden, beschermen en beheren
- Ruimte voor de rivier om het riviersysteem op orde te brengen
- Anticiperen op hogere rivierafvoeren en een hogere zeespiegel
- Duurzaam behouden van bevaarbaarheid voor scheepvaart

Mijlpalen 2013

- April-brief over waterveiligheid: keuze voor nieuw normenstelsel en meerlaagsveiligheid
- Start MIRT-onderzoeken meerlaagsveiligheid Marken, Dordrecht en IJssel-Vechtdelta
- Franz Edelman Award voor berekening economisch optimale bescherming tegen overstroming
- Eerste programmering voor het (nieuwe) Hoogwaterbeschermingsprogramma
- Projectenboek HWBP
- Innovatiestrategie HWBP
- Verlengde Derde Toetsing afgerond
- Nationale Visie Kust gereed
- Besluit geen aanvullend beleid dertien kustplaatsen
- Wijziging Waterwet: afspraken doelmatigheid en bekostiging hoogwaterbescherming verankerd
- Vlaams - Nederlandse verklaring Boertien+ voor de noordelijke Grensmaas

Actietabel NWP waterveiligheid		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
34	Nieuwe normen definiëren in een overstromingskans per dijkkring (principebesluit)*		●			○			
35	Voorschrift toetsen en hydraulische randvoorwaarden aanpassen		●						○
37	In beeld brengen ruimtelijke consequenties van nieuwe normerings-systematiek en herijking beschermingszones								
38	Inzichtelijk maken of ruimte voor waterberging en rivierafvoer in rivierenbed volstaat (als onderdeel van vierde toetsing)								
39	Proeftoetsing representatief aantal dijkkringen aan nieuwe normen**								
40	Definitieve besluitvorming over nieuwe normen					○			●
41	Toetsing primaire waterkeringen aan hydraulische randvoorwaarden van 12 jaar vooruit								○
42	Elke 12 jaar bekijken of normen voldoen								
45	Afwegen en vastleggen in bestemmingsplannen van ruimtebehoefte voor beschermingszones								
50	Stimulering gebiedspilots					●			
54a	Ruimte voor de Rivier						●		
54bd	Maaswerken - Zandmaas en Maasroute						●		
54c	Maaswerken - Grensmaas***								●
54e	Zwakke schakels (zie HWBP-2)						●		
54f	Zeeweringen Zeeland						●		
55	Hoogwaterbeschermingsprogramma								
56	Periodieke toetsing waterkeringen		●						●
57	Richtlijnconforme risico kaarten				✓				
58	Overstromingsrisicobeheerplannen						●		
59	Internationale afstemming EU-breed en binnen de riviercommissies								
Actietabel NWP kust									
100	Vaststellen van het veiligheidsniveau voor bestaande bebouwing 13 kustplaatsen en maatregelenprogramma		●		☞				
101	Toepassing Beleidslijn kust (2007)								
102	Nadere verkenning naar tempo en hoeveelheid benodigde zandsuppletie en meekoppelen andere belangen					☞			
103	Norm gelijkend op die van de basiskustlijn ontwikkelen voor suppletie bij harde zeeweringen****		●			○			
104	Onderzoek naar mogelijkheden harde zeeweringen toekomstvast te maken					○	●		
105	Doorontwikkeling zandsuppletiemethode, waarbij onderzoek naar zandmotoren op meerdere plaatsen								
107	Opstellen integrale visie op de gebiedsontwikkeling in de kustzone		●			☞			
108	Ontwikkelingsgericht meedenken en waar mogelijk veiligheid met andere functies combineren								
109	Stimuleren samenwerking bij innovatief en risicobewust bouwen		●			☞			
112	Heroverwegen landwaartse reservering beschermingszones					☞			

* In het Deltaprogramma worden nu normen gedefinieerd per dijktraject.

** Actie 39 is vervallen. In plaats van het oorspronkelijke idee wordt nu een proeftoetsing gehouden in het kader van de actualisatie van het wettelijk toetsinstrumentarium (zie p. 34).

*** De werkzaamheden aan prioritaire kademaatregelen in het kader van de Grensmaas zijn uiterlijk 2020 gerealiseerd.

**** Zie Nationale Visie Kust, p. 34.

Actietabel NWP rivieren		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
113	Uitwerken toekomstige laagwaterafvoerverdeling voor Rijntakken						●		
114	Verkenning onzekerheden beheersbaarheid afvoerverdeling bij hoogwater en mogelijke beheersmaatregelen						●		
117	Uitvoeren van het project Stroomlijn					●			
126	Formulering rijksopgave voor het rivierengebied voor de lange termijn (2100)			●			○		
127	Onderzoek mogelijke peilstijging IJsselmeer op veiligheid IJsseldelta						●		
128	Onderzoek Rijnmond-Drechtsteden inclusief afsluitbaar open variant						●		

Nederlands consortium wint Franz Edelman Award

In november 2013 ontving een Nederlands consortium de Franz Edelman Award voor het project 'Economically Efficient Flood Standards to Protect the Netherlands against Flooding'. Er waren meerdere redenen om deze prijs aan dit project toe te kennen. Het gaat om een nieuwe methode om de economisch optimale bescherming van Nederland tegen overstromingen te berekenen. Het is een innovatief project, dat een unieke bijdrage levert aan de verbetering van de waterveiligheid van ons land.

En het levert een belangrijke rol in het Deltaprogramma én zet Nederland weer extra op de kaart als expert op het gebied van waterveiligheid.

De prestigieuze Amerikaanse prijs wordt jaarlijks uitgereikt door de internationale wetenschappelijke vereniging INFORMS. Met de award wil INFORMS de aandacht vestigen op het vakgebied van Operations Research (besliskunde), waarbij wiskundige technieken en modellen worden ingezet om processen binnen organisaties te verbeteren of te optimaliseren.

Projecten die voor de Franz Edelman Award worden genomineerd, hebben een groot effect op de samenleving, industrie of het bedrijfsleven. De eisen voor de prijs zijn tweeledig: het onderzoek moet een zeer belangrijke wetenschappelijke bijdrage leveren en ook al daadwerkelijk in de praktijk zijn toegepast met grote maatschappelijke meerwaarde.

Opdrachtgever voor het winnende project was het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Deelnemers in het consortium waren Deltares, het Centraal Planbureau, HKV Consultants, de Universiteit van Tilburg, TU Delft, het ministerie van Infrastructuur en Milieu en de Deltacommissaris.

Voortgang

Deltaprogramma

Om ons land nu en in de toekomst te beschermen tegen hoogwater en de zoetwatervoorziening op orde te houden, is in 2010 voor het eerst een Deltaprogramma opgesteld. Dit programma kent negen deelprogramma's en wordt jaarlijks geactualiseerd. Het Deltaprogramma omvat lopende uitvoeringsprogramma's (zoals Ruimte voor de Rivier en het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma) en de voorbereiding van beslissingen over waterveiligheid en de zoetwatervoorziening.

Veiligheid

De huidige normen voor de waterkeringen gaan al decennia mee. De basis is grotendeels gelegd door de eerste Deltacommissie, na de overstroming van 1953. Sindsdien is de economische waarde en het aantal inwoners achter de dijk toegenomen. Dit betekent dat de gevolgen van een eventuele overstroming steeds groter zijn geworden en de komende decennia nog verder kunnen toenemen. Voorts zijn er nieuwe technische inzichten in de verschillende manieren waarop dijken kunnen bezwijken en is er een steeds beter beeld over de mogelijke gevolgen van een overstroming. Dit alles is aanleiding om binnen het Deltaprogramma een nieuwe benadering voor de waterveiligheid uit te werken. Hierbij wordt uitgegaan van de risicobenadering en wordt een overstap gemaakt naar normen op basis van overstromingskansen.

Op basis van de volgende drie doelen van het waterveiligheidsbeleid worden de normen voor de primaire keringen bepaald:

1. Basisveiligheid voor iedereen achter een dijk, duin of dam. De kans op overlijden als gevolg van een overstroming mag niet groter zijn dan 1 op 100.000 per jaar;
2. Tegengaan van grote groepen slachtoffers en grote economische schade;
3. Bescherming van vitale en kwetsbare infrastructuur.

Tijdens een zogenoemde zomertour in 2013 zijn de algemene uitgangspunten van het waterveiligheidsbeleid met betrokken instanties/partijen besproken, dit in relatie tot de plannen uit de gebiedsgerichte deelprogramma's.

Hoogwaterbescherming

In maart 2013 diende de minister van IenM het voorstel wijziging van de Waterwet en onderliggende regelgeving (AMvB en subsidieregeling) in, die per 1 januari 2014 van kracht werden. Hiermee zijn de afspraken over doelmatigheid en bekostiging van hoogwaterbescherming uit het Bestuursakkoord Water wettelijk verankerd.

Op basis van de derde Landelijke Rapportage Toetsing (2011) hebben de waterschappen en het Rijk in 2013 de eerste programmering van nieuwe hoogwaterbeschermingsmaatregelen opgesteld. Het Projectenboek voor het nieuwe Hoogwaterbeschermingsprogramma schetst ook de achtergronden, kaders en spelregels van het programma.

De programmering van het Hoogwaterbeschermingsprogramma is als onderdeel van het Deltaprogramma ook opgenomen in de Rijksbegroting voor 2014. Het programma wordt jaarlijks geactualiseerd en steeds voor een periode van zes jaar opgesteld, met een doorkijk van twaalf jaar.

In 2013 is een programma opgesteld voor de periode 2014-2019. Hierin zijn de projecten geprioriteerd op basis van de risicobenadering. Daarbij worden naast de kans op een overstroming ook de gevolgen daarvan meegewogen. Bij een aantal projecten speelt een vergelijkbare problematiek. In plaats van deze verkenningen los uit te voeren, is vanuit efficiencyoverwegingen gekozen voor projectoverstijgende verkenningen. Het Hoogwaterbeschermingsprogramma 2014-2019 bevat drie van dergelijke verkenningen: Piping, Waddenzee en Centraal Holland.

Het Hoogwaterbeschermingsprogramma stimuleert het delen van kennis en innovaties, omdat dit bijdraagt aan doelmatiger realisatie en besparing van maatschappelijke kosten. Daarom formuleerden vertegenwoordigers van overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven op initiatief van het Hoogwaterbeschermingsprogramma een innovatiestrategie. Ook ontwikkelden zij diverse instrumenten, zoals een innovatiescan en handreikingen voor verkenningen en innovaties.

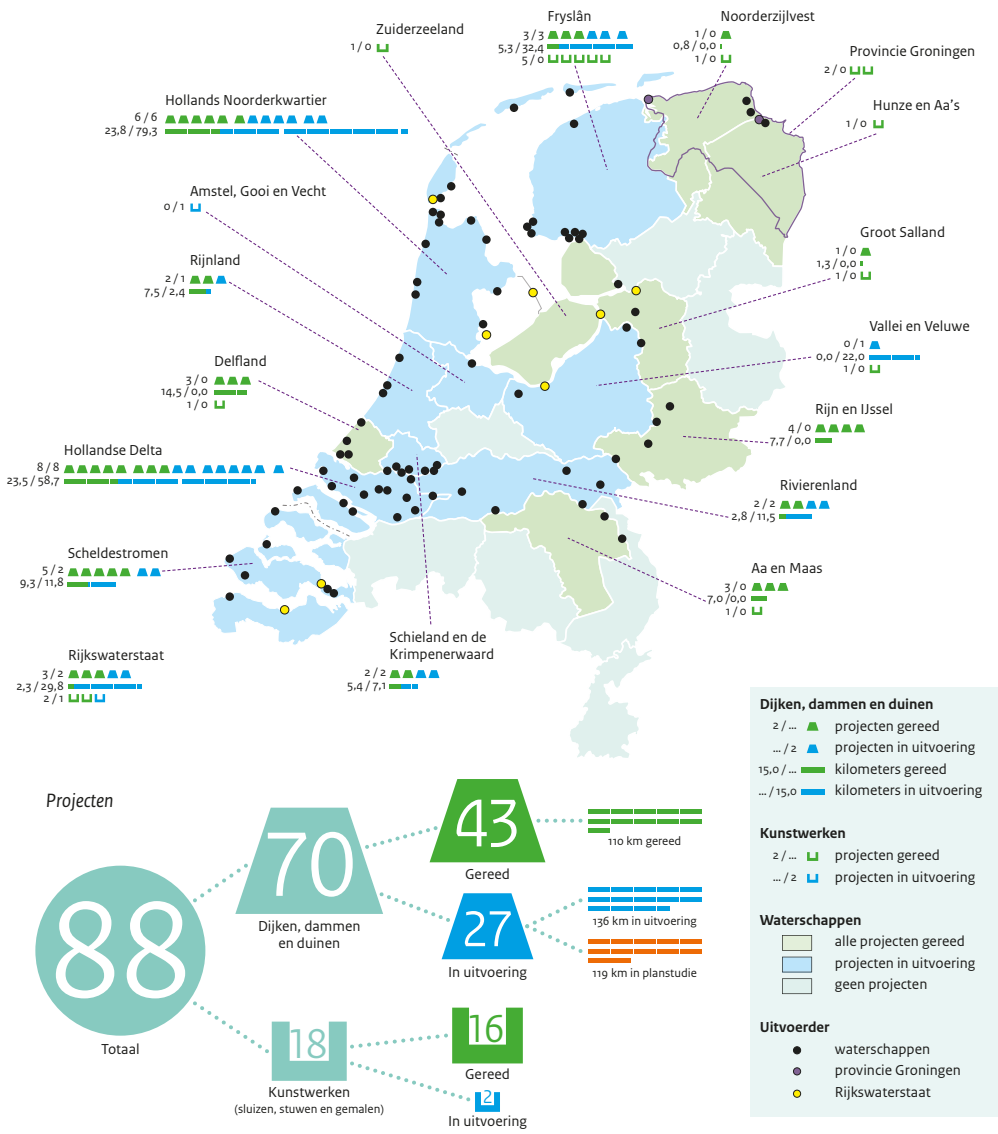
Volgens de Landelijke Rapportage Toetsing uit 2011 was voor een aantal keringen nog nader onderzoek nodig. Hiervoor is de zogenoemde Verlengde Derde Toetsing uitgevoerd. Deze is in 2013 afgerond. De ambitie was om voor minimaal de helft van deze keringen een eenduidig oordeel te geven. Deze ambitie is met een resultaat van meer dan 80 procent ruim gehaald. Van de kunstwerken met het oordeel 'nader onderzoek nodig' is nog 6 procent over, een reductie van bijna 70 procent. De Tweede Kamer is inmiddels geïnformeerd over de resultaten (TK 31710, nr. 32). Deze worden benut bij de verdere uitwerking van het hoogwaterbeschermingsprogramma.

Uit de evaluatie van de verlengde toetsing blijkt dat het toetsingsproces professioneel en efficiënt is verlopen. Aandachtspunten voor het vervolg zijn de beschikbaarheid van gegevens (leggers, kabels en leidingen etc), communicatie over de huidige veiligheid van de keringen en het delen van kennis. (Zie figuur 3.1, 3.2, 3.3)

Vorbereiding vierde toetsingsronde

In 2011 zou een proeftoetsing starten van een representatief aantal dijkringen [39]. Wegens het gewijzigde besluitvormingsproces voor de actualisering van de waterveiligheidsnormen is deze proeftoetsing niet doorgegaan. Vervolgens is in 2012 de planning aangepast aan die van het Deltaprogramma, waarin is opgenomen dat de waterschappen regionale adviezen uitbrengen over de invulling van de nieuwe normering. Daarmee was de beoogde proeftoetsing niet meer relevant.

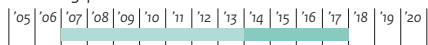
Figuur 3.1 Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma - stand van zaken per 31 december 2013

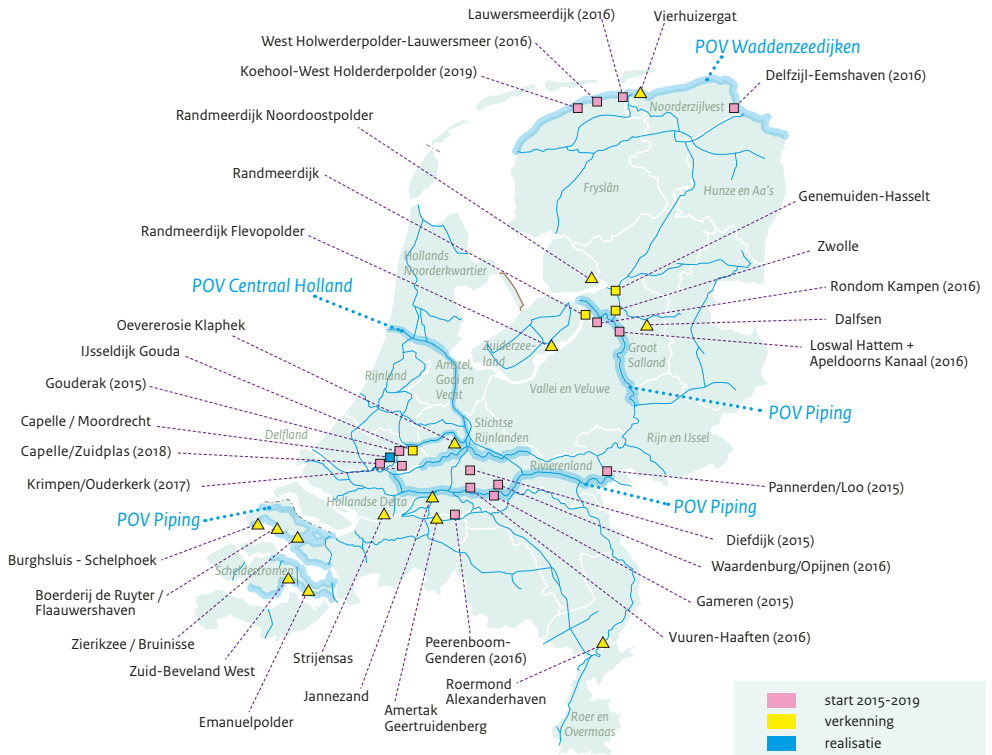
Doel: verbetering primaire waterkeringen

Blijvende bescherming van Nederland door versterking van dijken en/of kunstwerken.

Uitvoeringsperiode

Figuur 3.2 Hoogwaterbeschermingsprogramma 2014-2019

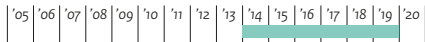
Projecten

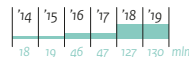
Doel: verbetering primaire waterkeringen

Blijvende bescherming van Nederland door versterking van dijken en/of kunstwerken.

Uitvoeringsperiode

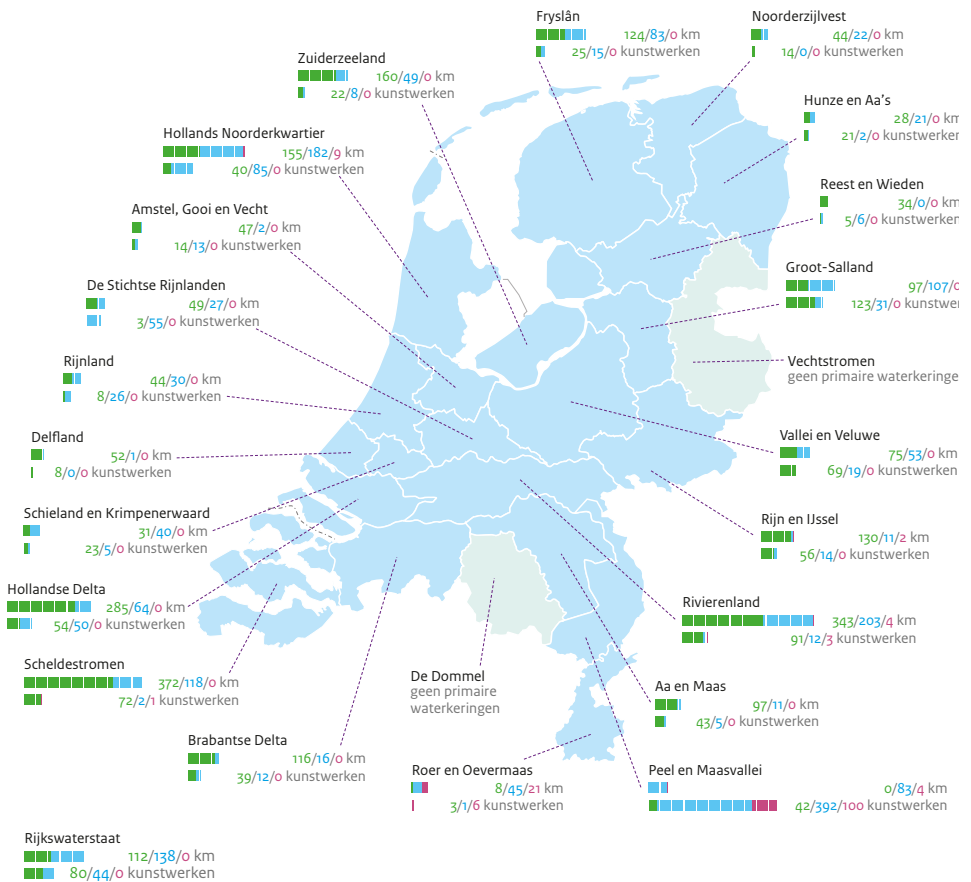

Budget

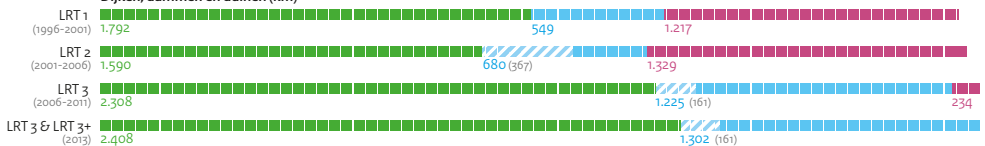
389 miljoen

Figuur 3.3 Waterveiligheid, verlengde 3e toets

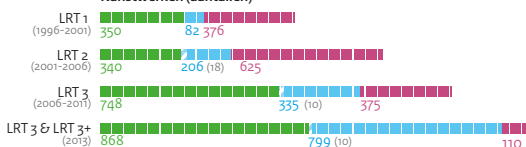

Stand van zaken per 31 december 2013

Dijken, dammen en duinen (km)

Kunstenwerken (aantallen)

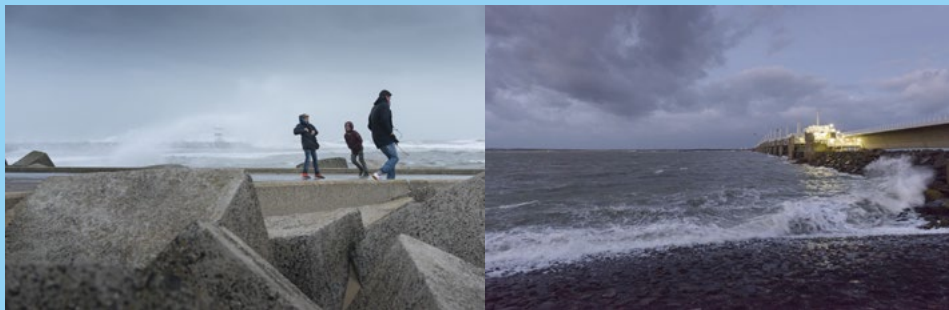

■ voldoet
■ voldoet niet
■ (waarvan inmiddels gereed of in uitvoering)
■ nader onderzoek nodig
 1 blokje = 50 km dijk/duin of 50 kunstwerken

Sinterklaasstorm

Op 5 en 6 december 2013 trok er een zware storm over Noord-Europa. Langs de Nederlandse kust was de windkracht 9 tot 10 op de schaal van Beaufort. Het feit dat deze storm samenviel met springtij, waarbij het kustwater een extra hoge stand bereikt, vergrootte het risico van overstromingen. De Landelijke Coördinatiecommissie Overstromingsdreiging gaf dan ook een waarschuwing uit. In Zeeland, maar ook in Friesland en Groningen zetten de waterschappen extra dijkbewaking in. De stormvloedkeringen in de Hollandse IJssel en de Oosterschelde werden gesloten. Deze laatste voor het eerst sinds 2007. Ook in Zeeland bereikte het water de hoogste stand sinds de Watersnood van 1953. In Vlissingen kwam het water tot op 3,99 meter boven NAP terwijl in 1953 4,55 meter boven NAP werd bereikt. In Delfzijl kwam het water een halve meter hoger dan verwacht en bleef het met 4,82 meter 1 centimeter onder het record van 2006.

Rijnmond-Drechtsteden

Hoe kan de regio Rijnmond-Drechtsteden ook op lange termijn beschermd blijven tegen overstromingen? Hoe kan de zoetwatervoorziening gegarandeerd blijven? En hoe kunnen ruimtelijke plannen worden gerealiseerd in relatie tot de watervraagstukken? Het deelprogramma Rijnmond-Drechtsteden zoekt naar antwoorden op deze vragen.

De regio Rijnmond-Drechtsteden is een dichtbevolkt gebied met enorme economische betekenis voor Nederland, met name door de havenactiviteiten. In dit gebied - rond Rotterdam en Dordrecht - komt het water van twee kanten: van zee en van de rivieren. Door de klimaatverandering en bodemdaling neemt de kans op overstromingen in dit gebied toe en verzilten de bodem en het rivierwater. Economische en ruimtelijke ontwikkeling van deze regio is alleen mogelijk als de bescherming tegen hoogwater en de zoetwatervoorziening - ook op lange termijn - op orde zijn.

Van belang hiervoor is de verdeling van het water uit de Rijn over de Waal, Nederrijn/Lek en IJssel. Dit is een complex vraagstuk. In 2013 is een literatuurstudie uitgevoerd naar allerlei zaken die over een mogelijke wijziging van de afvoerverdeling bekend zijn. In mei 2013 bracht de zogeheten maatschappelijke adviesgroep van Rijnmond-Drechtsteden advies uit over maatregelen om de waterveiligheid in de toekomst te garanderen. Er blijken geen maatregelen te zijn in het hoofdwatersysteem die de hele opgave kunnen oplossen: er is altijd (lokaal en regionaal) maatwerk nodig, gericht op preventie van overstromingen van dijken en/of op ruimte voor de rivier.

Voor de actualisatie Wettelijk Toetsinstrumentarium - ten behoeve van de vierde toetsingsronde Waterveiligheid die in 2017 start - is in 2013 begonnen met het uitvoeren van proeftoetsingen. Dit zijn niet de toetsingen die worden bedoeld in de NWP-actie 39. Het gaat om de beoordeling van waterkeringen met de eerste, nog relatief eenvoudige versie van het toetsinstrumentarium. De ervaring die daarbij worden opgedaan, wordt benut om het instrumentarium te verbeteren. Zo kunnen later ook de complexere situaties goed worden beoordeeld met een geavanceerdere versie van het toetsinstrumentarium.

Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma

Het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) omvat 88 projecten verspreid over heel Nederland om duinen, dijken en dammen te verbeteren. Voor tien projecten is in 2013 de realisatiefase gestart. Eén project, de Markermeerdijk Enkhuizen - Hoorn, is in 2013 afgerond. Per 31 december 2013 voldoen 59 van de HWBP2-projecten aan de normen voor waterveiligheid. Er zijn zeventien projecten in de realisatiefase en twaalf projecten in de planuitwerkingsfase, inclusief de twee projecten waarvan het voorkeursalternatief moet worden vastgesteld. Van de lopende projecten worden de meeste voor 2017 afgerond.

Over de verbetering van de zuid- en westkaden bij Marken heeft de minister van IenM in 2013 besloten om die voorlopig te stoppen en een MIRT-onderzoek meerlaagsveiligheid uit te voeren. Op basis van de resultaten hiervan kan de minister naar verwachting in 2015 een besluit nemen over de wijze waarop de waterveiligheid in Marken wordt geborgd. Binnen het Deltaprogramma zijn ook MIRT-onderzoeken gestart naar de mogelijkheden om meerlaagsveiligheid toe te passen in Dordrecht en de IJssel-Vechtdelta. Niet alleen met dijken, maar ook met slimmere bebouwing en meer inzet op evacuatieplannen.

Over de voortgang van HWBP-2 in 2013 is twee keer aan de Tweede Kamer gerapporteerd (VGR4 TK 32698, nr. 13 en VGR5 TK 32698, nr. 15).

Richtlijn Overstromingsrisico's

Conform de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR) zijn in 2013 de kaarten en plannen afgerond, waarmee de overheid het publiek informeert over overstromingsrisico's en de risicobeheerplannen [57]. De overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten voor de stroomgebieden van de Eems, Rijn, Maas en Schelde staan sinds 21 december 2013 op het internet (www.risicokaart.nl). Daarnaast zijn de overstromingsrisicobeheerplannen in concept gereed. Inmiddels heeft het Rijk aan de EU-commissie gerapporteerd over de risicokaarten conform de verplichting uit de ROR.

Kust

Nationale Visie Kust

Het deelprogramma Kust van het Deltaprogramma presenteerde in september 2013 de Nationale Visie Kust [107]. Hierin worden diverse acties van het NWP in samenhang

beschouwd [102, 103, 104, 105, 108, 112]. Of een norm als de Basiskustlijn voor harde zeeweringen ook technisch haalbaar (en kosteneffectief) is, wordt nog onderzocht [103].

De Nationale Visie Kust is 'een kompas voor de kust en een gezamenlijke adaptieve koers'. Hierin staan plannen en ideeën om 'de gouden rand van Nederland' veilig, sterk en aantrekkelijk te houden op de lange termijn. Uitgangspunt is om de waterveiligheid en het onderhoud steeds meer te combineren met de ruimtelijke ontwikkeling van het kustgebied.

Het Nederlandse kustgebied is een samenhangend systeem, waar behalve het kustfundament ook de Scheldes, de Waddenzee en de Eems-Dollard deel van uitmaken. Het transport van zand is de verbindende factor. Zand verplaatst zich door wind, golven en stroming langs de kust. Zand dat bijvoorbeeld voor de kust van Zuid-Holland door het water wordt meegenomen, kan op de lange termijn in de Waddenzee terecht komen. Hoe meer zand beschikbaar is op een specifieke locatie langs de kust, hoe veiliger het is. Hoe dit 'zanddelend systeem' precies werkt, wordt onderzocht. De deelprogramma's Waddengebied, Kust en Zuidwestelijke Delta werken hiervoor nauw samen.

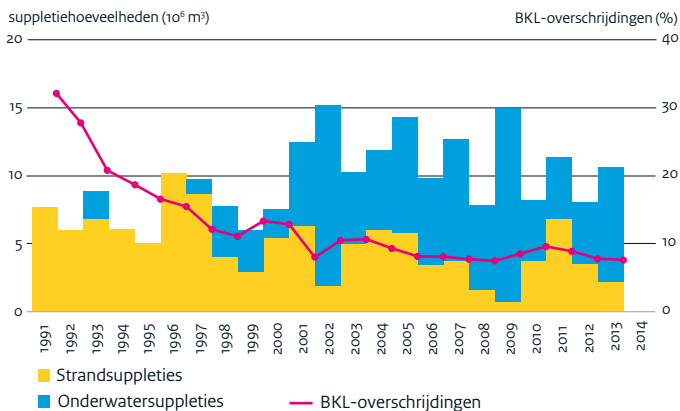
Uitgangspunten bij het kustonderhoud zijn het handhaven van de basiskustlijn en het meegroeien van het kustfundament met de stijging van de zeespiegel. Dit gebeurt door zand uit de Noordzee op de kust te spuiten (zandsuppletie) en gebruik te maken van wind en zee om het te verspreiden. Hoofdlijn is 'zacht waar kan, hard waar moet'. Het deelprogramma Kust onderzoekt hoe die zandsuppleties het beste kunnen worden aangepakt en waar het zand moet komen te liggen, de zogenoemde 'zandkraan'. De mogelijke strategieën van Deelprogramma Kust haken hierop aan. Met de aanleg van de zandmotor (sinds 2012) aan de Zuid-Hollandse kust is gestart met een innovatieve manier van suppleren.

De belangrijkste ambities naast de veiligheidsopgave liggen voor de kust op het gebied van de ruimtelijke en economische ontwikkeling: kwaliteitsimpuls voor de kustplaatsen, waar toerisme en recreatie belangrijke bronnen van inkomsten zijn. De provincies kunnen ruimtelijke voorstellen ontwikkelen voor de kustplaatsen. De vraag daarbij is hoe de ruimtelijke ontwikkeling op de korte en middellange termijn vorm kan krijgen, rekening houdend met mogelijke veiligheidsmaatregelen op de langere termijn.

Zandsuppletie

Sinds 2012 stelt Rijkswaterstaat voor vier jaar een programma op voor het onderhoud van de kust, dat waar nodig jaarlijks wordt bijgesteld. De eerste ervaringen met deze werkwijze zijn positief. Zo krijgt het publiek/de omgeving vroeger dan voorheen duidelijkheid over uit te voeren suppletiewerkzaamheden. Daarnaast kan de vergunningverlening eerder worden voorbereid en kunnen aannemers hun materieel beter inplannen. Dit maakt de uitvoering efficiënter en voordeliger.

In 2013 heeft Rijkswaterstaat 10,6 miljoen kubieke meter zand gesuppleerd voor de Nederlandse kust [101]. Daardoor blijft het aantal overschrijdingen van de basiskustlijn onder de geaccepteerde 10 procent (zie figuur 3.4).

Figuur 3.4 Zandsuppleties en overschrijding van de basiskustlijn

Dertien kustplaatsen

De minister van Infrastructuur en Milieu heeft de Tweede Kamer in maart 2013 geïnformeerd dat er geen extra beleid nodig is voor het buitendijkse gebied van dertien kustplaatsen (Brief 27 maart 2013, TK 30 195, nr. 32) [100].

Rivieren

Deltaprogramma

In verband met verwachte hogere rivierafvoeren in de toekomst op de Rijn en Maas, zijn in 2013 kansrijke strategieën ontwikkeld om de veiligheid ook op de lange termijn te borgen [114, 126]. Vervolgens zijn deze uitgewerkt in een concept voorkeursstrategie. De strategie legt ook een verbinding met de discussie over de nieuwe normen voor waterveiligheid en het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma.

Het deelprogramma Rivieren van het Deltaprogramma moet antwoord geven op de vraag hoe het rivierengebied in Nederland ook in de toekomst veilig en aantrekkelijk blijft. Het richt zich primair op veiligheid tegen overstromingen op de lange termijn. Daarbij geldt dat het rivierengebied een aantrekkelijk gebied is én moet blijven, om te leven, wonen, werken, recreëren en investeren.

De opdracht van het deelprogramma Rivieren reikt tot het jaar 2100 en houdt rekening met maximale rivierafvoeren van 18.000 kubieke meter per seconde (m³/s) voor de Rijntakken

en 4600 m³/s voor de Maas. Dit is nu respectievelijk 16.000 m³/s en 3.800 m³/s. Daarnaast houdt het deelprogramma rekening met stijging van de zeespiegel en stijging van het IJsselmeerpeil. Het deelprogramma combineert deze veiligheidsopgave met opgaven voor onder meer natuur, waterkwaliteit, scheepvaart, grondstoffenwinning en regionale projecten voor gebiedsontwikkeling.

In 2013 zijn er twee bijeenkomsten geweest. In juni gingen vertegenwoordigers van het bedrijfsleven met de overheid in gesprek over kansrijke strategieën en plannen voor de herinrichting van het rivierengebied. In september was er een Rivierendag waar de betrokken provincies, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties sessies met elkaar hadden over de toekomstige waterveiligheid en watervoorziening in het rivierengebied.

Ruimte voor de Rivier en Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG)

In het programma Ruimte voor de Rivier neemt het Rijk op 34 plaatsen maatregelen om te voldoen aan de normen voor waterveiligheid en om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. De maatregelen zorgen er voor dat de Rijn een maatgevende afvoer van 16.000 m³/s en de Maas een afvoer van 3.800 m³/s veilig kunnen verwerken. Het gaat voornamelijk om maatregelen waarbij meer ruimte voor de rivier gecreëerd wordt. Alleen waar het onmogelijk of te duur is om meer ruimte te scheppen worden dijkverbeteringen uitgevoerd. In 2013 zijn twee projecten van planuitwerking overgegaan naar de realisatiefase: de dijkversterkingen langs de Oude Maas Hoekse Waard en Voorne Putte. Daarmee zijn nu alle 34 maatregelen in de realisatiefase met uitzondering van de dijkverbetering Schoonhovense Veer Langerak. Twee pre-PKB projecten (Zuiderklip (2008) en Hondsbroekse Pleij (2011)) zijn reeds gereed. De meeste maatregelen (27) zijn naar verwachting in of voor 2015 gereed en zeven daarna. Over de voortgang van het project Ruimte voor de Rivier in 2013 is twee keer aan de Tweede Kamer gerapporteerd (1e halfjaar 2013 in VGR 22 TK 30080, nr. 66 en 2e halfjaar 2013 in VGR 23 TK 30080, nr. 69).

Zeven projecten die onderdeel zijn van het programma Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG) zijn ook van belang voor Ruimte voor de Rivier. In de eerste helft van 2013 is de derde maatregel, de uiterwaardvergraving Bemmelse waarden, afgerond. Van twee van de NURG-maatregelen is duidelijk dat ze na 2015 gereed zijn. Geprobeerd wordt om met aanvullende of alternatieve maatregelen toch tijdig de gewenste waterstandsverlaging te realiseren.

Stroomlijn

Om de doelen van Ruimte voor de Rivier en Maaswerken te halen is het project Stroomlijn van belang. Deze inhaalslag is een eenmalige activiteit om de verruwing in het rivierbed van alle grote rivieren terug te dringen en in overeenstemming te brengen met de normen. Eind 2013 zijn de eerste vijftien Stroomlijnmaatregelen afgerond.

Maaswerken; Grensmaas en Zandmaas

De belangrijkste doelstelling van de deelprogramma's Zandmaas en Grensmaas van het programma Maaswerken is het verbeteren van de bescherming van inwoners van Limburg en Noord-Brabant tegen hoogwater in de Maas. Deze Zandmaas- en Grensmaasprojecten zijn naar verwachting tijdig gereed, in 2015 respectievelijk 2017. De prioritaire (sluitstuk) kaden zijn naar verwachting en volgens afspraak uiterlijk in 2020 gereed.

Van het programma Maaswerken zijn in 2013 twee projecten afgerond: de zomerbed-verdieping en de peilopzet in het stuwpand Grave. Tevens zijn in 2013 vier projecten in de realisatiefase gekomen: de zuidgeul bij Well Aijen, de in 2013 geïnitieerde extra hoogwatergeul bij Well Aijen en de twee prioritaire kademaatregelen in Maastricht. Over de voortgang van de Maaswerken in 2013 is twee keer aan de Tweede Kamer gerapporteerd (VGR 24 TK 18106, nr. 221 en VGR 25 TK 18106, nr. 223).

Tenslotte heeft de minister van Infrastructuur en Milieu in september 2013 met haar Vlaamse collega een Vlaams-Nederlandse verklaring ondertekend om gezamenlijk een aantal aanvullende Boertienmaatregelen (Boertien+) uit te voeren aan de noordelijke Grensmaas. Hiermee kan gemakkelijker meer waterstandsraling op de Maas worden gerealiseerd. Dit is een vervolg op de succesvolle samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen in de zuidelijke Maas in Nederland en Vlaanderen. Deze zogenoemde Vlaamse Boertienlocaties zijn reeds gerealiseerd.

Figuur 3.5a Ruimte voor de Rivier en NURG - stand van zaken per 31 december 2013

Projecten

Doelen

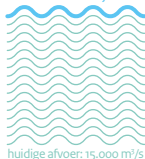
Waterveiligheid

Blijvende bescherming van Nederland door versterking van dijken en/of kunstwerken.

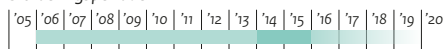
Ruimtelijke kwaliteit

Verbetering ruimtelijke kwaliteit van het rivierengebied.

16.000 m³/s
waterafvoer bij Lobith

Uitvoeringsperiode

Budget

*) Deze projecten maken geen deel uit van Ruimte voor de Rivier, maar dragen wel bij aan het doelbereik.

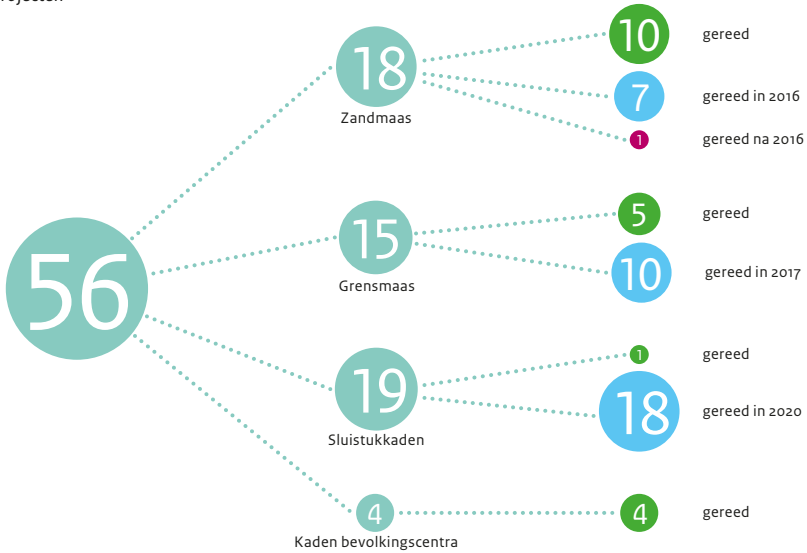
Figuur 3.5b Ruimte voor de Rivier en NURG - stand van zaken per 31 december 2012

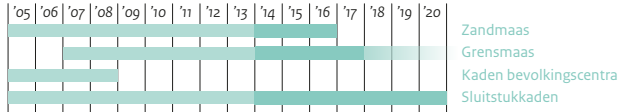

Figuur 3.6a Maaswerken - stand van zaken op 31 december 2013

Projecten

Uitvoeringsperiode

Doelen

Waterveiligheid

De inwoners van Limburg en Noord-Brabant worden beter beschermd (1:250) tegen hoogwater in de Maas.

Natuurontwikkeling en delfstoffenwinning

In samenhang met bovenstaand doel ontstaat circa 1650 hectare nieuwe natuur en komt circa 60 miljoen ton aan zand, grind en klei beschikbaar.

Budget

Figuur 3.6b Maaswerken - stand van zaken per 31 december 2013

■ gereed
■ op koers
■ vertraagd

Waterveiligheid

- sluitstukkade
- rivierverruiming
- kade bevolkingscentrum
- neven of hoogwatergeul
- verdieping stuwpan
- bodem- en oeverbescherming
- peilopzet
- aanpassing stuw
- retentiegebied
- overig

Nijmegen
 Lith
 Grave
 Mook (Otersum)
 Mook & Middelaar
 Genneep
 Sambeek
 Afferden
 Proefproject eroderende oevers
 Eiland van Bergen
 Well-Aijen (Zuidgeul)
 Well-Aijen (Noordgeul)
 Lottum
 Sambeek (Venlo-Arcen)
 Lommel
 Grubbenvorst
 Venlo
 Venlo Gelissensingel
 Neer
 Rijkelse Bermden (herstel)
 Swalmen-Beesel
 Lateraalkanaal-West (noordelijk deel)
 Roermond
 Lateraalkanaal-West (zuidelijk deel)
 Roer (keringen)
 Lateraalkanaal-West+ (uitbreiding)
 Merum
 Ohe en Laak
 Brachterbeek
 Maasbracht (tot Born)
 Aasterberg
 Roosteren
 Visserweert
 Koeweide
 Nattenhoven
 Grevenbicht (stroombedverbreiding)
 Berg aan de Maas
 Urmond
 Sittard
 Maasband
 Geleen
 Meers
 Maasband
 Geulle a/d Maas
 Aan de Maas
 Borgharen
 Itteren
 Maastricht West
 Bosscherveld (waterpark)
 Maastricht
 Maastricht Oost
 Eijsden

3.2 Watertekort en Zoetwatervoorziening

In deze paragraaf wordt de stand van zaken weergegeven van acties met betrekking tot het thema Watertekort en zoetwatervoorziening, met daarin ook aandacht voor de Randstad en Hoog Nederland.

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

Watertekort en zoetwatervoorziening (algemeen)

- De bestaande zoetwatervoorziening blijft tot 2015 uitgangspunt
- Bestrijding van droogte en verdroging overeenkomstig NBW-actueel
- Geen garanties dat er in de toekomst overal en altijd voldoende zoet water beschikbaar is

Randstad

- Rekening houden met verminderde zoetwateraanvoer
- Streven naar vergroting peilvakken binnen polders (decentraal)
- Peilstrategie uit Nota Ruimte wordt onverkort voorgezet (decentraal)
- Aanpak verzilting en bodemdaling (deels gedecentraliseerd)

Hoog-Nederland

- Grondwatersystemen op orde brengen (gedecentraliseerd)

Mijlpalen 2013

- Bestuurlijke conferentie Zoetwater 'Met zoet aan de slag' (30 oktober 2013)

Actietabel NWP watertekort en zoetwatervoorziening		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
60	Handhaven huidige zoetwatervoorziening en uitvoeren maatregelen watertekorten van NBW-actueel								
61	Landelijke verkenning zoetwatervoorziening en nemen van besluit over lange termijn zoetwatervoorziening					○	●		
62	Verkenning effect klimaatverandering op verdroogde en verdrogingsgevoelige natuur						●		
64	Onderzoek reële prijsbepaling in Nederland						●		
65	Geen-spijtnaatregelen watergebruikers om aan te passen aan veranderende omstandigheden						●		
Actietabel NWP Randstad									
164	Onderzoek aanvoer zoetwater vanuit IJsselmeer voor zoetwatervoorziening West-Nederland						●		
165	Onderzoek naar loskoppelen van polders in het kader van tegengaan verzilting						●		
167	Transitie veenweidegebieden*								
169	Tegengaan versnippering peilvakken met als doel robuust watersysteem*						●		

* Zie toelichting p. 45

Actietabel NWP Hoog Nederland		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
197	(Grond)watersystemen op orde brengen volgens afspraken NBW-actueel						●		
198	Herstel van natuurlijke processen met name van de beekdalen en de sponswerking van brongebieden						●		
200	Onderzoek zoetwatervoorziening, specifiek voor Hoog Nederland:						●		
	· De haalbaarheid van herstel sponswerking in hoge gronden						●		
	· Nut, noodzaak en haalbaarheid voor hergebruik van gezuiverd afvalwater						●		
	· De haalbaarheid van het herstel van bestaande zoetwatervoorzieningen ten behoeve van land- en tuinbouw						●		

Voortgang

Deltaprogramma

Om Nederland voor te bereiden op de toekomst wordt er binnen het Deltaprogramma gewerkt aan een nieuwe zoetwaterstrategie [61, 62, 64, 65, 164, 165, 200].

Het deelprogramma Zoetwater gaat over de vraag hoe in Nederland altijd voldoende zoet water beschikbaar is, op de juiste plek, op het juiste moment en van de juiste kwaliteit. De vraag naar zoet water neemt toe, bijvoorbeeld vanuit de land- en tuinbouw en de industrie. Door de bevolkingsgroei gebruiken ook steeds meer burgers zoet water. Tegelijkertijd kan door klimaatverandering het aanbod van zoet water afnemen. Het huidige Nederlandse zoetwaterbeleid loopt tegen zijn grenzen aan. De droogteperiodes in 2003 en het voorjaar van 2011 lieten zien dat dit geen theorie is, maar de reële praktijk.

Dit alles is aanleiding om naar de doelmatigheid van het watersysteem en het gebruik van water te kijken. Het systeem moet flexibeler en efficiënter worden ingericht en het water efficiënter worden gebruikt. De uitdaging is om doelen te formuleren voor een duurzame en doelmatige zoetwatervoorziening. Daarbij wordt ook gekeken naar afspraken met omringende landen.

Op 23 januari 2013 en 30 oktober 2013 zijn twee Nationale Bestuurlijke Conferenties Zoetwater gehouden. Hier zijn kansrijke strategieën en concrete maatregelen besproken over het 'voorzieningsniveau zoet water'. En: welke maatregelen als eerste moeten worden genomen. Er blijken grote verschillen in het watersysteem en de eisen en kwetsbaarheid van de gebruikers in de diverse gebieden. Voor de korte termijn noemt het deelprogramma Zoetwater in elk geval maatregelen zoals het extra vasthouden van zoetwater in het winterhalfjaar, gebruik maken van extra aanvoerroutes en optimalisatie van watergebruik. Voor de lange termijn is een fundamentele aanpak nodig om het wateraanbod te vergroten en de watervraag te beperken.

In 2013 hebben de betrokken partijen generieke doelen geformuleerd, die de basis vormen voor de voorkeursstrategie ten behoeve van de Deltabeslissing Zoetwater:

- In stand houden en bevorderen gezond en evenwichtig watersysteem
- Beschermen van cruciale gebruiksfuncties
- Stimuleren van effectief en zuinig gebruik van beschikbare water
- Bevorderen concurrentiepositie van Nederland wat betreft watergerelateerde economie
- Ontwikkelen van waterkennis, -kunde - innovatie voor de zoetwaterdoelen

Waterbeheer in de Westelijke veenweidegebieden en het Groene Hart

De aanpak van het waterbeheer en de transitie van de veenweidegebieden in de Randstad [167, 169] zijn onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Groene Hart 2007-2013. In het programma Westelijk veenweidegebied [167] en specifieke deelprojecten waarin ontsnippering van peilvakken voorkomt [169], is sprake van (soms meerdere) aanzienlijke knelpunten in de voortgang¹. De Stuurgroep Nationaal Landschap Groene Hart meldt als redenen de bezuinigingen op het Investeringsbudget Landelijk Gebied en tijdrovende procedures en processen. Daardoor lag de nadruk in de meeste gebiedsprojecten op heroriëntatie op de ambities, passend bij deze nieuwe financiële situatie. Doordat is bezuinigd op de middelen voor de Westelijke Veenweiden is ook in 2013 vertraging opgetreden en zijn plannen verder aangepast. Ook zijn plannen aangepast omdat er nieuwe inzichten zijn ontstaan in effectiviteit van maatregelen. Mede door de oprichting van het Veenweiden Innovatiecentrum in Zegveld is er meer aandacht voor innovatieve oplossingen. De aangepaste plannen naderen wel de voltooiing.

Droge zomer

De zomer van 2013 kende aanzienlijk minder neerslag dan normaal en een aanzienlijk neerslagtekort. De Landelijke Coördinatiecommissie Waterverdeling monitorde de situatie om te bepalen of zij maatregelen moest nemen. Extreem hoge temperaturen kwamen echter zeer beperkt voor en de aanvoer van water via de Rijn en Maas bleef redelijk op peil.

Daardoor konden de waterbeheerders de meeste problemen met reguliere waterbeheermaatregelen oplossen en bleef verstoring van de waterkwaliteit door algenbloei, botulisme en vissterfte beperkt. In het westen van het land waren geen grote problemen met droogtegevoelige boezemkaden.

Problemen traden vooral op in het oosten en zuiden van het land, waar geen aanvoer van Rijn- en Maaswater mogelijk is. De grondwaterstanden daalden daar zodanig dat landbouw en natuur schade leden. Zo kwamen bijvoorbeeld beddingen en oevers van beken droog te liggen. Deze problematiek wordt als onoplosbaar beschouwd met de huidige middelen. Het Deltaprogramma Zoetwater beziet of daarin in de toekomst verandering kan worden gebracht, zeker als door klimaatverandering de toestand nog zou verergeren.

¹ Effectenmonitor 2012 / Voortgangsmeter 2011 Groene Hart en Westelijke Veenweiden (31 januari 2013)

3.3 Wateroverlast

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Betere benutting van bodem voor wateropslag; perceeleigenaar is primair verantwoordelijk
- Uitvoeren van maatregelen uit het NBW-actueel en goede monitoring
- Er worden gebiedsnormen voor regionale wateroverlast vastgelegd

Voortgang

Nieuwe KNMI-scenario's komen in 2014 beschikbaar (zie ook paragraaf 2.3). Daarna wordt de robuustheid van maatregelen in het licht daarvan bezien [71].

Actietabel NWP wateroverlast		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
66	Regionale watersystemen meer ruimte geven voor opvang hogere neerslagintensiteiten en meer neerslaghoeveelheden								
67	Ruimte bieden voor vasthouden en bergen van water bij nieuw in te richten natuurgebieden								
68	Stedelijke wateropgave oplossen voor grondwater en riolering						●		●
69	Maatregelen zoveel als mogelijk koppelen aan andere opgaven waaronder de Kaderrichtlijn Water						●		
71	Toetsing van het regionaal watersysteem aan de nieuwe KNMI-scenario's				●	○			
72	Bezien of nieuwe afspraken nodig zijn om het watersysteem op orde te houden na 2015						●		

Natte herfst

Na een droge zomer was de herfst van 2013 één van de natste ooit gemeten (top 3). Verschillende waterschappen maakten gebruik van extra pompcapaciteit om het water snel van het land te kunnen krijgen. Over het algemeen ontstond geen grote wateroverlast en bleken maatregelen, die waterschappen afgelopen jaren in het kader van het Nationaal Bestuursakkoord Water uitvoerden, effectief.

3.4 Waterkwaliteit

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Vasthouden aan combinatie van aanpak bij de bron, hergebruik en zuivering, volgens het principe dat 'de vervuiler betaalt', waar het gaat om de reductie van verontreinigende stoffen in oppervlaktewater en grondwater
- Zwaartepunt ligt bij het verbeteren van de natuurlijke inrichting van watersystemen, wat vorm krijgt door de uitvoering van maatregelen uit stroomgebiedbeheerplannen 2009 en de voorbereiding van stroomgebiedbeheerplannen 2015

Mijlpalen 2013

- Document Belangrijke waterbeheerkwesties vastgesteld
- Start gebiedsprocessen voor de actualisatie van de stroomgebiedbeheerplannen en dummy-stroomgebiedbeheerplan klaar
- Aanvullende indicatoren voor de toestandbepaling op Europees niveau opgesteld
- Waterkwaliteitsportaal operationeel
- Vijftiende Rijnministersconferentie
- Vierde Nitraatactieprogramma afgerond, het vijfde in voorbereiding
- Tweede Nota duurzame gewasbescherming

Actietabel NWP waterkwaliteit		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
73	Uitvoering maatregelenprogramma eerste generatie stroomgebiedbeheerplannen*								
74	Voortzetting saneringsprogramma waterbodembodem rijkswateren		○						
77	Bij de voorbereiding van tweede stroomgebiedbeheerplannen bevorderen synergie met andere beleidsterreinen								
80	Bevorderen dat de bestaande en toekomstige mogelijkheden van groenblauwe diensten benut worden								
82	Voortzetting uitvoeringsprogramma diffuse bronnen								
83	Uitvoering vierde nitraatactieprogramma				✓				
84	Verplichtingen mestbewerking en -verwerking 'Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren' uitvoeren								
87	Monitoring stoffendiagnose								
89	Monitoren of aannamen bij toelating van gewasbeschermingsmiddelen in praktijk ook leiden tot aanvaardbare gehalten								
94	Uitvoering van het Convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties								

* De taakstelling van 2011 wordt pas na 2015 ingelopen

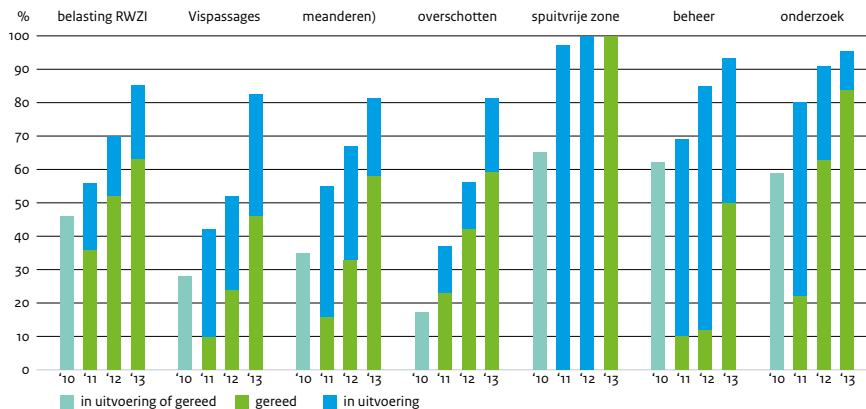
Voortgang

Uitvoering stroomgebiedbeheerplannen 2009-2015

Op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn in 2009 stroomgebiedbeheerplannen opgesteld. Hierin staan de doelen en maatregelen om schoon en ecologisch gezond oppervlakte- en grondwater voor duurzaam gebruik te realiseren. Het gaat om een combinatie

van landelijke- en gebiedsgerichte maatregelen. De maatregelen worden uitgevoerd door waterschappen, Rijkswaterstaat, provincies en gemeenten.

De uitvoering van landelijke maatregelen uit het Nationaal Waterplan voor de waterkwaliteit op grond van Europese richtlijnen, verloopt in het algemeen volgens schema [73, 82, 83]. De uitvoering van gebiedsgerichte maatregelen uit de stroomgebiedbeheerplannen vordert goed [73, 74, 75]. Eind 2013 is meer dan 75 procent van de KRW-maatregelen gereed of in uitvoering. Een steeds groter deel is gereed (figuur 3.7). De verwachting is dat er eind 2015 voor sommige maatregelen meer is gerealiseerd dan in 2009 werd afgesproken en voor sommige maatregelen minder. De verschillen zijn echter beperkt.

Figuur 3.7 Uitvoering voor een representatieve selectie van KRW-maatregelen (Bron: Informatiehuus Water)

Vorbereiding actualisatie stroomgebiedbeheerplannen (2015-2021)

Voor een actualisatie van de stroomgebiedbeheerplannen (2015-2021) is in 2013 het document Belangrijke waterbeheerkwesties vastgesteld. Hierin bracht het Rijk samen met maatschappelijke organisaties en het Planbureau voor de Leefomgeving de resterende opgave in beeld voor de komende planperiode. Het is duidelijk dat er nog belangrijke waterbeheerkwesties zijn, maar er is ook zeker vooruitgang geboekt. Het beeld dat er overall veel problemen zijn, moet worden bijgesteld naar specifieke problemen op bepaalde locaties. Dit vraagt om maatwerk bij de oplossing daarvan.

Het document vormt de basis voor de in 2013 gestarte gebiedsprocessen. Regionale overheden en Rijkswaterstaat gebruiken deze processen om de opgave en oplossingsrichtingen per waterlichaam te beschrijven en af te stemmen met belanghebbenden. Daarbij wordt gezocht naar een integrale gebiedsaanpak met een zo groot mogelijke samenhang van de KRW-maatregelen, met bijvoorbeeld projecten om droogteschade, wateroverlast of overstroming te voorkomen [77]. Om zo de benodigde KRW-maatregelen tegen aanvaardbare kosten te kunnen uitvoeren en hiervoor maatschappelijk draagvlak te krijgen. Het project Reggedal is een voorbeeld van een dergelijk integraal project (zie kader).

Reggedal

Met herstelprojecten vormt het Waterschap Vechtstromen de gekanaliseerde Regge op verschillende plaatsen om tot een dynamisch en veerkrachtig watersysteem. Dit gebeurt in samenwerking met bewoners, gebruikers en partnerorganisaties. De veiligheid van de bewoners staat voorop in de projecten. Ook worden belangrijke maatregelen genomen om de waterkwaliteit in de Regge te verbeteren, zoals het gebruik van innovatieve technieken binnen rioolwaterzuivering. De meer natuurlijke inrichting van de Regge gaat vaak gepaard met het creëren van nieuwe natuur. Door een ecologische verbindingszone aan te leggen, wordt het mogelijk om de onderlinge samenhang van natuurgebieden te realiseren. Hierdoor kunnen planten en dieren zich verspreiden. Daarnaast wordt ruimte gecreëerd voor een levensvatbare en rendabele landbouw rond het Reggedal.

Op Prinsjesdag 2013 is 100 miljoen euro overgeboekt van het Infrastructuurfonds naar de begroting van HXII voor de uitvoering van KRW-maatregelen in het Hoofdwatersysteem in de periode 2016-2018.

Tijdens de Rijnministersconferentie van 28 oktober 2013 is de balans opgemaakt van de activiteiten voor de bescherming van de Rijn. Ook werd de koers voor de toekomst bepaald [73, 77]. Er was specifieke aandacht voor dreigende nieuwe milieuproblemen (microverontreiniging) en de gevolgen van klimaatverandering.

Op Europees niveau vond Nederland draagvlak bij andere lidstaten en de Europese Commissie voor aanvullende indicatoren voor de toestand van het water. Met het bestaande principe 'one-out, all-out' is het beeld van de toestand te negatief en is de inmiddels opgetreden verbetering van de waterkwaliteit in Nederland niet zichtbaar. Bovendien is het resultaat van de methode niet goed vergelijkbaar tussen lidstaten. Zoals aangegeven in de beleidsreactie op het OESO rapport Nederlands Waterbeleid blijven de ambities op het gebied van de waterkwaliteit onveranderd hoog.

Voor de uitvoering van de KRW ondersteunt het Informatiehuis Water de opslag en uitwisseling van gegevens. Een voorbeeld hiervan is het automatisch genereren van producten, zoals de factsheets waarin jaarlijks per waterlichaam de resultaten worden vastgelegd [77]. Daarvoor kwam in 2013 het vernieuwde Waterkwaliteitsportaal gereed en is in december 2013 een eerste dummy-stroomgebiedbeheerplan gemaakt. Tijdens het Nationaal Event Innovatieprogramma KRW (12 maart 2013) zijn de resultaten van het Innovatieprogramma gepresenteerd. Het grootste deel van de projecten is afgerond [76].

Meekoppelen in gebiedsprocessen

Waterschappen, provincies en gemeenten werken samen in gebiedsprocessen. Zij bepalen de opgave en nemen besluiten over de benodigde KRW-maatregelen. Hierbij wordt getracht om tot zo groot mogelijke samenhang van verschillende doelstellingen te komen. Zo worden KRW projecten gekoppeld aan waterkwantiteits- en of veiligheidsprojecten ter voorkoming van droogteschade, wateroverlast of overstroming. Daarnaast wordt met andere gebiedspartners getracht om tot geïntegreerde projecten te komen. Vooral met natuurontwikkeling vindt dergelijke synergie of meekoppeling plaats. Deze aanpak kost weliswaar een extra inspanning van de verschillende partijen bij de start, maar levert uiteindelijk een beter, duurzamer en zeker ook goedkoper eindresultaat op. De meekoppel-aanpak bevordert zo ook het maatschappelijk draagvlak. Nadeel is wel dat tegenslagen in de ene sector, bijvoorbeeld in de laatste jaren bij natuur, ook gevolgen heeft voor andere sectoren bijvoorbeeld water. Dat neemt niet weg dat zowel het Rijk als de regionale partijen (waterschappen, provincies) een integrale gebieds-aanpak voorstaan.

Deltaplan Agrarisch Waterbeheer

In 2013 startte de Nederlandse land- en tuinbouwsector samen met de waterbeheerders de eerste gebiedsprocessen van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer, dat zowel in de KRW als in het deelprogramma Zoetwater van het Deltaprogramma is ingebracht. De wateropgave (kwaliteit, kwantiteit) wordt in samenhang opgepakt. De maatregelen die in het kader van het zogeheten derde Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) in aanmerking komen voor financiële ondersteuning, zijn in beeld gebracht en door de sector en de waterbeheerders besproken met de provincies en het ministerie van Economische Zaken [80].

Aanpak nutriënten in grond- en oppervlaktewater;

Nitraatactieprogramma en Programmatische Aanpak Stikstof

De wijziging van de Meststoffenwet die de verplichte mestverwerking regelt, is op 1 januari 2014 in werking getreden [84]. In 2013 is het vierde Nitraatactieprogramma afgerond en is het vijfde in voorbereiding genomen [83, 86]. Hierin is de verplichte mestbewerking en -verwerking opgenomen [84]. De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) heeft tot doel dat ons land voldoet aan de Europese voorwaarden voor stikstofbeleid. Naast reductie en regulatie van stikstof producerende activiteiten voorziet de aanpak in maatregelen om natuur meer robuust te maken. Hieronder vallen bijvoorbeeld hydrologische maatregelen die door de waterschappen zo mogelijk in combinatie met andere maatregelen worden uitgevoerd.

Monitoring

Het Europees Parlement nam in juli 2013 het voorstel van de Europese Commissie voor de herziene Richtlijn Prioritaire Stoffen aan. Daarin zijn nieuwe stoffen geïdentificeerd; voor een aantal van de al bestaande prioritaire stoffen zijn de normen bijgesteld aan nieuwe kennis.

Naar aanleiding hiervan heeft het Rijk de Nederlandse protocollen geactualiseerd voor monitoring [87] van de specifieke verontreinigende en drinkwaterrelevante stoffen onder de Kaderrichtlijn Water. Potentieel relevante stoffen voor Nederland zijn geselecteerd. Voor een aantal nieuwe stoffen is een eerste screeningsonderzoek uitgevoerd om relevantie te bepalen. Daarnaast is bij het vermoeden van algemeen voorkomen een norm voor de betreffende stoffen afgeleid.

Bij de uitvoering van het actieprogramma diffuse bronnen is gebleken dat een overall-aanpak van diffuse bronnen geen meerwaarde biedt ten opzichte van het volgen van afzonderlijke bronnen [82, 86].

Bodemverontreiniging

Van alle bodemverontreinigingslocaties zijn in 2013 de risico's op verspreiding naar nabijgelegen drink- en oppervlaktewater en natuur in beeld gebracht [94].

Het gaat goed met de Rijn

Tijdens de vijftiende Internationale Rijnministersconferentie op 28 oktober in Basel, stelden de Rijnministers vast dat de waterkwaliteit en de ecologische situatie van de Rijn de afgelopen decennia duidelijk zijn verbeterd. Ook al is het doel, 'een goede ecologische toestand' in alle wateren van de Rijn, nog niet bereikt. De ministers zetten een tijdpad uit voor het herstel van de vispasseerbaarheid van de Rijn, zodat in 2020 de zalm de zijrivieren van de Rijn in de regio Basel weer zou moeten kunnen bereiken. Andere besluiten hadden te maken met microverontreinigingen, bescherming tegen overstromingen en adaptatie aan klimaatverandering. De Internationale Commissie ter Bescherming van de Rijn zet zich hiervoor in. Het internationale secretariaat in Koblenz ondersteunt de Rijnlanden bij de implementatie van de KRW en de ROR.

Rijn wint eerste European Riverprize

De Rijn werd in 2013 winnaar van de eerste European Riverprize. Alle landen in het stroomgebied kregen deze prijs voor de bijzondere inspanningen in geïntegreerd stroomgebiedbeheer na een verwoestend chemisch ongeval in 1986 en vijftig jaar van achteruitgang. De Internationale Commissie voor Bescherming van de Rijn en de andere stakeholders in het Rijnstroomgebied implementeerden met succes strategieën voor stedelijk afvalwaterbeheer en verbeterden de waterkwaliteit van de Rijn aanzienlijk. De European Riverprize werd in 2013 voor het eerst uitgereikt door de International River Foundation. Andere finalisten waren de rivier Orbigo in Spanje, het Mura-Drava-Danube in Oostenrijk, Kroatië, Hongarije, Servië en Slovenië en de bovenloop van de Drau in Oostenrijk.

3.5 Waterketen

Beleidskeuze

- Vergroten onderlinge samenwerking
- Professionalisering en regionale aanpak
- Focus op kennis en innovatie
- Kosteneffectievere investeringen
- Efficiënter uitvoeren van operationele taken

Mijlpalen 2013

- In vijftig regio's van waterschappen en gemeenten aan de slag
- Tussenrapportage Visitatiecommissie Waterketen

Actietabel BAW Waterketen		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
B25	75% zuiveringskringen effectief en doelmatig	■	■	■	■			
B27	Aanpassen zorgplicht inzameling stedelijk afvalwater	■	■	■	■			●
B29	Verkenning stimulering samenwerking in waterketen (visitatiecommissie)				●			

Voortgang

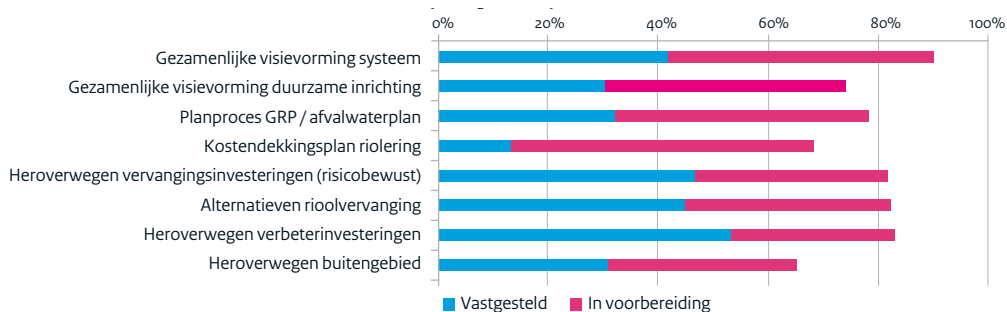
Het Bestuursakkoord Water (BAW) vormt voor gemeenten, waterschappen, drinkwaterbedrijven, provincies en het Rijk de basis om landelijk en regionaal de doelmatige aanpak van de waterketen te versterken. Van groot belang is dat met name de partijen in de regio intensief samenwerken om de doelen voor 2020 te bereiken: kwaliteit verbeteren, toename kosten beperken, lokale lastenontwikkeling matigen en kwetsbaarheid verminderen. Afgesproken is dat olopend tot 450 miljoen euro vanaf 2020 wordt bespaard in de totale waterketen: 380 miljoen euro komt voor rekening van de gemeenten en waterschappen en 70 miljoen euro van de drinkwaterbedrijven.

In vijftig regio's aan de slag

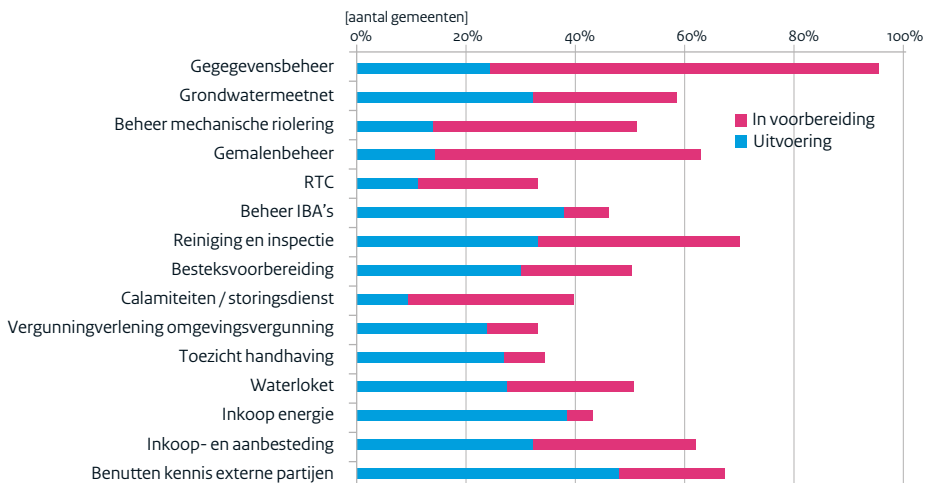
Door de waterschappen en de gemeenten zijn vijftig samenwerkingsregio's gevormd. Zij hebben regionaal ambities opgesteld, doelen uitgewerkt en vastgesteld. In vervolg daarop worden maatregelen in voorbereiding genomen en komen deze ook in uitvoering. De samenwerking in de regio's komt steeds meer tot bloei. Figuur 3.8 laat zien dat inmiddels in vrijwel alle regio's gezamenlijke maatregelpakketten zijn vastgesteld. De visitatiecommissie beoordeelt momenteel in hoeverre de doelen en maatregelenprogramma's voldoende bijdragen aan de doelstellingen van het BAW.

	jan. 2012	sep. 2012	feb. 2013	feb. 2014
Doelen uitgewerkt	83%	97%	98%	100%
Doelen vastgesteld	47%	66%	88%	98%
Maatregelenprogramma uitgewerkt	75%	92%	98%	98%
Maatregelenprogramma vastgesteld	39%	50%	72%	92%

Figuur 3.8 Percentage van gemeenten dat doelen en maatregelen heeft uitgewerkt/vastgesteld

Figuur 3.9 Mate waarin de onderdelen beleidsvoorbereiding en investeringsprogrammering gezamenlijk worden uitgevoerd (februari 2014).

Figuur 3.10 Mate waarin onderdelen van operationele taken gezamenlijk worden uitgevoerd (februari 2014)

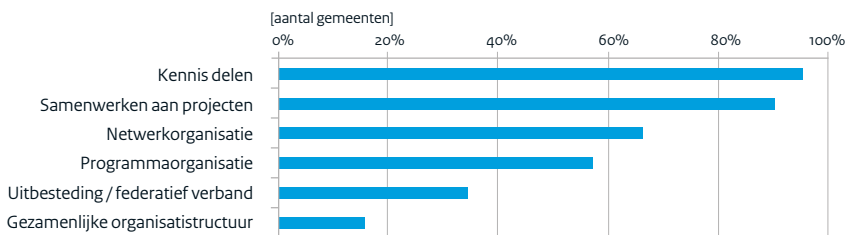
Binnen de samenwerking kan onderscheid worden gemaakt in 'beleidsvoorbereiding en investeringsprogrammering' en 'uitvoering van operationele taken'. Figuur 3.9 en 3.10 maken duidelijk in welk stadium de verschillende onderdelen zich bevinden.

Gezamenlijke uitwerking staat hier voor een uitwerking van gemeenten en waterschappen in de verschillende regio's.

De Unie van Waterschappen (UvW) en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) ondersteunen en stimuleren hun leden bij de regionale uitwerking van de BAW-afspraken. In dat kader worden bijeenkomsten georganiseerd voor de ambtelijke trekkers van de regio's, voor bestuurders en voor het management van waterschappen en gemeenten. Zij worden dan nader geïnformeerd over actuele ontwikkelingen, wisselen kennis en ervaring uit en worden door elkaars enthousiasme geïnspireerd.

Een overzicht van de best practices is weergegeven op de website www.samenwerkenaanwater.nl. De regio's kiezen vormen van samenwerking die het beste bij hen passen.

In figuur 3.11 staat een opsomming van veel voorkomende vormen van samenwerking.

Figuur 3.11 Mate waarin in bepaalde vormen wordt samengewerkt in de regio's (februari 2014)

De drinkwaterbedrijven staan open voor samenwerking in de waterketen en de gemeenten en waterschappen verwelkomen dat. De mate waarin daadwerkelijk wordt samengewerkt verschilt per regio. Door de Vereniging van Drinkwaterbedrijven in Nederland (Vewin), UvW en VNG worden ook initiatieven genomen om partijen te stimuleren de samenwerkingskansen te verkennen en elkaars kennis en kunde in toenemende mate te benutten.

Kenniscoaches RIONED

De Stichting RIONED (kenniscentrum voor riolering en water in de stad) heeft met financiële ondersteuning van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) vijftien kenniscoaches opgeleid die de samenwerking in de processen (nog) verder vooruit kunnen helpen. Steeds meer regio's roepen hun ondersteuning in. De kennis van deze coaches is van toegevoegde waarde op de eigen professionaliteit. RIONED zet zich in voor de landelijke match van vraag en aanbod.

Visitatiecommissie Waterketen

In 2013 stelde de minister van Infrastructuur en Milieu in nauw overleg met de bestuurlijke partners de Visitatiecommissie Waterketen in. De commissie beoordeelt de voortgang van de BAW-afspraken inzake de waterketen en heeft tevens als opdracht om vooral achterblijvende partijen te visiteren en te stimuleren. De BAW-afspraken zijn niet vrijblijvend en kunnen, bij voortdurend achterblijven van partijen, uitmonden in interbestuurlijk toezicht door provincies.

De commissie heeft landelijke bijeenkomsten georganiseerd, gegevens van de vijftig regio's opgevraagd en beoordeeld. Op grond van de verkregen inzichten concludeert de commissie dat het grootste deel van de organisaties, waaronder alle drinkwaterbedrijven, op de goede weg is. Niettemin zijn er nog tien regio's die achterblijven waar het gaat om samenwerking in de keten. Eind 2014 geeft de Visitatiecommissie Waterketen nogmaals haar oordeel over de voortgang van de samenwerking in de waterketen.

De tussenresultaten laten een voorzichtig positief beeld zien. De commissie heeft meerdere malen benadrukt dat het kostenbewustzijn van grote betekenis is voor het behalen van de doelen van het BAW. De meeste regio's en drinkwaterbedrijven hebben deze raad goed opgepakt. De commissie heeft er daarom vertrouwen in dat de koplopers en - met de nodige extra inspanningen - ook het 'peloton' de BAW-afspraken kunnen nakomen. Voor de achterblijvers liggen er echter nog flinke inspanningen in het verschiet.

In het BAW is afgesproken dat op 31 december 2012 in 75 procent van de zuiveringskringen effectief en doelmatig moest worden samengewerkt. Die samenwerking in de regio's is er inmiddels volop (zie tabel Baw en figuren 3.9, 3.10, 3.11).

De visitatiecommissie stelt in de tussenrapportage dat 10 van de 50 regio's achterblijven als het gaat om de doelstellingen van het BAW. De commissie heeft er vertrouwen in dat de koplopers en - met de nodige inzet - het peloton van de samenwerkingsregio's de afspraken met betrekking tot de 3 k's (kwaliteit, kosten en kwetsbaarheid) zullen kunnen nakomen. De commissie heeft echter zorgen over de achterblijvers. Eind 2014 zal moeten blijken of de regio's voldoende maatregelen hebben genomen om de doelstellingen in 2020 te kunnen realiseren.

Verschijnen van benchmarkrapporten en regiorapportages

Eind 2013 verschenen benchmarkrapporten over 2012 van alle drie sectoren in de waterketen. Hiermee is de afspraak uit het BAW ingevuld, dat op hetzelfde moment over hetzelfde jaar wordt gerapporteerd. Deze rapporten geven inzichten in de kosten en de geleverde prestaties, de innovaties en de klanttevredenheid. De rapporten worden eens in de drie jaar opgesteld, waardoor trends zichtbaar worden. De sectoren werken hiermee intensief aan het leren over en verbeteren van hun prestaties.

Voor de vijftig samenwerkingsregio's zijn op eigen verzoek aanvullende regiorapportages opgesteld met gegevens uit de benchmark rioleringszorg en de Bedrijfsvergelijking

zuiveringsbeheer. Deze rapportages zijn bedoeld om de gesprekken in de regio's over samenwerking te faciliteren. Tegelijk kunnen de rapportages een rol spelen bij de analyse, de verklaring van onderlinge verschillen en het vinden van mogelijke verbeterpunten.

Verduurzaming afvalwaterketen

Omdat afvalwater steeds meer wordt gezien als een bron van duurzame energie werken de Unie van Waterschappen (UvW) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) aan een duurzame transitie van de afvalwaterketen. De richting daarvoor staat in de zogenoemde 'Visiebrochure Routekaart afvalwaterketen 2030'.

Om de samenwerking tussen waterschappen en gemeenten te versterken, is een Kanskaart ontwikkeld. Hierin worden de kansen voor duurzame energie thematisch toegelicht met concrete best practices (zie www.samenwerkenaanwater.nl). Deze voorbeelden laten zien dat duurzaamheid, kostenefficiëntie en innovatie goed samengaan. Ze maken tevens duidelijk dat de mogelijkheden voor winning en toepassing van grondstoffen uit afvalwater vaak afhankelijk zijn van lokale omstandigheden en van samenwerking met lokale partijen (gemeenten, bedrijven en burgers).

De waterschappen richten zich nog vooral op de productie van biogas door vergisting van rioolslib en terugwinning van fosfaat. Ook de terugwinning van andere stoffen zoals vezels, polymeren en alginaat wordt verkend. De eerste vijzels voor terugwinning van papier uit afvalwater zijn in 2013 geïnstalleerd. Daarnaast worden de mogelijkheden van toepassing van andere energiebronnen, zoals windenergie, zonne-energie en waterkracht onderzocht.

Een groot aantal rioolwaterzuiveringen wordt omgebouwd tot energiefabrieken. Dit zijn rioolwaterzuiveringen die meer energie leveren dan nodig is voor het zuiveringsproces. In 2013 steeg het aantal energiefabrieken tot zes en waren er vijf locaties in bedrijf om fosfaat terug te winnen.

De waterschappen hebben over energie en grondstoffen diverse convenanten met het Rijk gesloten. In 2013 heeft de VNG mede namens de UvW het SER Energieakkoord voor duurzame groei ondertekend. Dit geeft nog een extra stimulans aan hun duurzaamheidsambities. Zo willen de waterschappen in 2020 minimaal veertig procent van het eigen energieverbruik zelf duurzaam produceren.

Een groot aantal rioolwaterzuiveringen wordt omgebouwd tot energiefabrieken. Dit zijn rioolwaterzuiveringen die meer energie leveren dan nodig is voor het zuiveringsproces. In 2013 steeg het aantal energiefabrieken tot acht en waren er vijf locaties in bedrijf om fosfaat terug te winnen.

De waterschappen hebben over energie en grondstoffen diverse convenanten met het Rijk gesloten. In 2013 heeft de VNG mede namens de UvW het SER Energieakkoord voor duurzame groei ondertekend. Dit geeft nog een extra stimulans aan hun duurzaamheidsambities. Zo willen de waterschappen in 2020 minimaal veertig procent van het eigen energieverbruik zelf duurzaam produceren.

Ook gemeenten zoeken nadrukkelijk naar slimme benutting van energie en grondstoffen uit het afvalwater en het sluiten van lokale kringlopen, waar mogelijk samen met de waterschappen. De benutting van restwarmte op de zuivering voor het verwarmen van nieuwbouwwoningen in de wijk Harnaschpolder te Delft is hiervan een mooi voorbeeld.

Om de samenwerking tussen de waterschappen te versterken zijn eind 2013 de organisaties van de Energiefabriek en de Grondstoffenfabriek geïntegreerd tot één netwerkorganisatie, waaraan alle waterschappen deelnemen.

Reststoffenunie drinkwaterbedrijven

In 1995 richtten de Nederlandse drinkwaterbedrijven Reststoffenunie op om gezamenlijk te zoeken naar goede bestemmingen voor reststoffen die vrijkomen bij de productie van drinkwater. Het resultaat is boven verwachting: inmiddels vindt Reststoffenunie hoogwaardige en duurzame bestemmingen voor vrijwel 100% van de bijna 200.000 ton reststoffen per jaar. In het verleden werden de reststoffen automatisch aangemerkt en verwijderd als afvalstof. Door intensieve samenwerking en innovatie zijn de meeste reststoffen inmiddels goed bruikbaar als grondstof voor verschillende producten en processen. Zo is waterijzer prima toepasbaar bij de opwekking van biogas en zijn kalkkorrels een uitstekende grondstof om helder glas te produceren. Reststoffenunie vindt de meest doelmatige bestemming voor reststoffen door ontwikkeling van markten en toepassingen, en bundeling van de vrijkomende stoffen. Reststoffenunie levert (secundaire) grondstoffen aan de bouw- en glasindustrie, minerale grondstoffenhandel, energieopwekking uit fossiele en biobrandstoffen, landbouw en de waterzuiveringbranche. Voor stoffen die niet als bijproduct kunnen worden ingezet, zoals asbestcement, is Reststoffenunie de partner die zoekt naar goede oplossingen voor een duurzame verwijdering van de afvalstof.

Riothermie in Heerenveen

Op het Internationaal Bedrijvenpark Friesland in Heerenveen wordt de komende jaren voor het eerst in Nederland op grote schaal riothermie toegepast. Het gaat om het terugwinnen van warmte uit proceswater van twee nieuw te bouwen zuivelfabrieken. Het bestaande riool is niet berekend op de nieuwe hoeveelheden proceswater en moet worden aangepast. Vanwege de hoge temperatuur en de grote hoeveelheid van dit proceswater heeft de gemeente onderzoek laten verrichten naar de mogelijkheden om warmte terug te winnen. Men heeft daarop besloten nu al te investeren in het mogelijk maken van riothermie. Het nieuwe 1400 meter lange riooltracé wordt uitgevoerd met een zogenaamde wikkelbuis. Dit is een rioolbuis waar aan de buitenkant een spiraal (warmtewisselaar) is gewikkeld. Met warmtepompen kan de warmte weer teruggeleverd worden aan afnemers op het bedrijventerrein. Wetterskip Fryslân zal de komende jaren monitoren welke gevolgen de toepassing van riothermie heeft voor de zuivering in de rioolwaterzuiveringsinstallatie.

Waterschappen worden duurzaamheidsfabrieken

Door met een nieuwe bril naar het traditionele proces van afvalwaterzuivering te kijken, zijn de waterschappen tot twee nieuwe concepten gekomen: de Energiefabriek en de Grondstoffenfabriek. Slimme combinaties van bestaande en nieuwe technieken maken het mogelijk om energie en grondstoffen te winnen uit afvalwater. Door op deze manier met afvalwaterzuivering om te gaan, zijn de waterschappen duurzaam bezig en besparen ze ook energie en geld.

De waterschappen zijn ook voortvarend aan de slag om de efficiëntie van hun processen te verhogen en miljoenen te investeren in snel terugverdiende maatregelen. Zo bouwt Waterschap Vallei en Veluwe de grote rioolwaterzuiveringsinstallatie in Amersfoort om tot een gecombineerde energiefabriek en een grondstoffenfabriek. In de grootschalige installatie - het afvalwater van 300 duizend mensen wordt er schoongemaakt - wordt vanaf 2015 zowel energie als grondstoffen teruggewonnen. Nu nog draaien de grote beluchtingsinstallaties hun rondjes met behulp van veel fossiele energie en worden er jaarlijkse tonnen slib vol fosfaat afgevoerd. De nieuwe installatie produceert straks jaarlijks 900 ton struvietkunstmest en maakt zoveel energie dat in de eigen energiebehoefte wordt voorzien.

4 Waterbeleid in gebieden

4.1 Ruimtelijke aspecten waterbeleid

In deze paragraaf wordt de stand van zaken weergegeven van acties met betrekking tot ruimtelijke aspecten, stedelijk gebied en gebruik van water

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

Ruimtelijke aspecten algemeen

- Water meer bepalend
- Bouwen op fysisch ongunstige locaties op basis van integrale kosten-batenanalyse
- Versterken van de watertoets
- Meer inzicht in ruimtelijke reserveringen en beschermingszones

Stedelijk gebied

- Urgente knelpunten uiterlijk in 2015 aangepakt, de overige uiterlijk in 2027
- Verstedelijkingsopgaven worden integraal aangepakt
- Bij locatieontwikkeling streven naar per saldo toename van groen en water
- Maatregelen combineren met herstructurering bestaand bebouwd gebied
- Water op straat wordt deels geaccepteerd, mits geen onaantvaardbare schade en overlast
- Internationaal best practices verkennen
- Kennisnetwerken op het gebied van stedelijk water worden verstevigd

Gebruik van water

- Benut synergievoordelen met andere opgaven bij investeringen in waterbeheer
- Publiek-private samenwerking en gebiedsontwikkeling bieden kansen
- Rijksoverheid gastheer op rijkswateren middels een 'ja, mits...'-houding

Mijlpalen 2013

- Proeftuinen voor ontwerpend onderzoek naar klimaatbestendige en waterrobuuste gebiedsontwikkelingen
- Manifest Klimaatbestendige Stad 'Nú bouwen aan de stad van de toekomst'
- Opgaven in beeld voor Structuurvisie Ondergrond

Actietabel NWP ruimtelijke aspecten waterbeleid		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
10	Uitwerking differentiatie water meer bepalend	●				○			
11	Uitwerken kosten-batenanalyse op fysisch ongunstige locaties	●				○			
12	Verbreding toepassing watertoetsproces naar meer aan dacht voor klimaatverandering, waterveiligheid, watertekort en waterkwaliteit						●		
17	Onderzoek om ruimte op lange termijn beschikbaar en geschikt te houden	●				○			

Noot: De planning van acties 10, 11, 17 en 201 uit het NWP is in het Deltaprogramma herzien op basis van nieuwe inzichten.

Actietabel NWP stedelijk gebied		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
201	Ontwikkelen beleid voor regenwater en grondwater			●		○			
202	Aanpak van urgente knelpunten wateroverlast en waterkwaliteit						●		
203	Aanpak overige knelpunten wateroverlast en waterkwaliteit						○		
206	Wereldwijde verkenning best-practices in bestaand (groot)stedelijk gebied						●		
207	Ontwikkeling innovatieprogramma duurzaam stedelijk watersysteem	●				○			
Actietabel NWP gebruik van water									
96a	Onderzoek mogelijkheden energie bij de projecten Afsluitdijk en Brouwersdam								
96b	Rijksbeleid voor warmte-koude opslag								
97	Onderzoek naar de effecten van klimaatverandering op scheepvaart in kader van landelijke verkenning zoetwatervoorziening								

Voortgang

Deltaprogramma

Het deelprogramma Nieuwbouw en herstructurering (DPNH) van het Deltaprogramma verkent hoe ruimtelijke maatregelen kunnen bijdragen aan het beperken van de gevolgen van een overstroming, een hevige regenbui, langdurige droogte en extreme hitte. Dit mondt in 2014 uit in een Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie. In de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie is vastgelegd dat gebieden klimaatbestendig zijn en veilig (tegen het water) om te wonen en te werken.

Waterveiligheid is niet alleen meer een kwestie van dijken bouwen en onderhouden, maar ook van ruimtelijke inrichting. Daarnaast wordt die ruimtelijke inrichting van steeds groter belang bij het aanpakken van de problemen die heftige regens, droogte en hitte met zich meebrengen. Om nu, en in de toekomst, goed te kunnen wonen en werken in Nederland, moet de inrichting van ons stedelijk gebied veranderen.

Het stedelijk gebied in Nederland is van zichzelf continu in beweging. Er worden nieuwe huizen gebouwd en oude wijken opgeknapt, bestrating en riolering worden regelmatig vervangen en de openbare ruimte wordt voortdurend aantrekkelijker, functioneler en leefbaarder gemaakt. Ook dijken en watergangen worden onderhouden en aangepast. De kunst is om bij verandering in de ruimtelijke inrichting bij deze activiteiten aan te sluiten en daarbij op verstandige wijze vooruit te kijken. Dit vraagt om een goede samenwerking tussen partijen, met name binnen gemeenten en tussen gemeenten en waterschappen, het liefst zo vroeg mogelijk in het ontwikkelingsproces. Op deze manier komen niet alleen de problemen sneller op tafel, maar blijken ook de oplossingen meer binnen handbereik, tegen soms lagere kosten.

Om nieuwe inzichten te verwerven voor een klimaatbestendige en waterrobuuste gebiedsontwikkeling, zijn in 2013 zogenoemde ‘proeftuinen’ georganiseerd. Hierin komen praktijkkennis en expertkennis van de rijksoverheid en regionale partijen bij elkaar.

Daarnaast adviseerden in 2013 vier coalities van personen uit de publieke en private sector over manieren om te komen tot klimaatbestendige steden en welke kennis en instrumenten daar nog voor nodig zijn. Elke coalitie richtte zich op een eigen thema: bouw/stedelijke ontwikkeling, stedelijk water, openbare ruimte en infrastructuur. De adviezen zijn opgenomen in het Manifest Klimaatbestendige Stad ‘Nú bouwen aan de stad van de toekomst’. Het manifest werd op 3 oktober 2013 aangeboden aan de Deltacommissaris en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Het manifest wordt gebruikt als input voor de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie [10, 11, 12, 17, 202, 203].

Structuurvisie Ondergrond

In maart 2013 is de Kamer geïnformeerd over de verbreding van de scope van de Structuurvisie Ondergrond naar de hele ondergrond. Dit betekent dat in de probleemstelling ook de functies in de ondergrond zijn opgenomen, waarvoor decentrale overheden verantwoordelijk zijn.

In 2013 heeft het Rijk in samenwerking met de decentrale overheden en andere stakeholders de opgaven, knelpunten en mogelijke oplossingen geïnventariseerd. Daarbij worden zes thema’s onderscheiden: algemeen, energievoorziening, (drink)watervoorziening, ruimtelijke ordening van de Noordzee en de Waddenzee, gezonde bodem en stedelijk gebied. Een van de opgaven, warmte-koude opslag, was als actie geïdentificeerd in het Nationaal Waterplan [96b].

Een gevolg van deze scope-verbreding, was dat het oorspronkelijk voor 2013 geplande onderzoek voor de plan m.e.r. en de maatschappelijke kosten- en batenanalyse doorschuift naar 2014.

Meekoppelen in Twente

Kristalbad is een begrip geworden in Twente. Het gebied tussen Enschede en Hengelo, ingeklemd tussen verkeersaders, heeft een nieuw landschap gekregen. Multifunctionele opgaven zijn gerealiseerd op een grondgebied van 40 hectare. In plaats van bebouwing, hebben overheden gezamenlijk gekozen voor een natuurlijke inrichting van dit stedelijk uitloopgebied. Een unieke keuze, waarbij alleen met gebundelde krachten een optimaal resultaat mogelijk is. Kristalbad is zo ingericht dat vijf opgaven gerealiseerd zijn: waterberging, ecozuivering, ruimtelijke kwaliteit, natuur en recreatie.

Het gebied functioneert als een grote waterberging voor perioden van extreme neerslag, die ruimte biedt voor opvang van 187 miljoen liter water. Het is een innovatieve ecozuivering waar een 'waterharmonica' op natuurlijke wijze het op de nabij gelegen rioolwateringszuiveringsinstallatie gezuiverde afvalwater biologisch actief maakt en de milieukwaliteit van het water zodoende verhoogt. Kristalbad versterkt met zijn unieke streepjescode-ontwerp de ruimtelijke kwaliteit in het gebied. De natuur profiteert van de ecologische verbindingzone en voor de liefhebbers is het een schitterend recreatiegebied.

Eigen belangen opzij zetten en over grenzen kijken naar het gezamenlijke einddoel was kenmerkend aan dit project. De solide samenwerking van waterschap Vechtstromen samen met de gemeenten Enschede en Hengelo, provincie Overijssel, Landschap Overijssel, Ministerie van IenM en Uitvoeringscommissie Enschede-Noord heeft bijgedragen aan de hoge kwaliteit van dit project. Eind 2013 is Kristalbad officieel in gebruik genomen.

4.2 IJsselmeergebied

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Versterking strategische zoetwaterfunctie IJsselmeergebied
- Op korte termijn beperkte aanpassing peilbeheer
- Studie peilstrategie lange termijn in relatie tot zoetwatervoorziening en veiligheid
- Peil Markermeer en Veluwerandmeren loskoppelen van IJsselmeer
- Versterking Afsluitdijk gecombineerd met multifunctionele inrichting
- Extra onderzoek naar verbetering natuurkwaliteit in Markermeer-IJmeer
- Streven naar duurzame visstand en daarbij behorende duurzame visserij
- Principebesluit over toekomst van ecologische ontwikkeling in het Markermeer en IJmeer
- Op zorgvuldige wijze ruimte geven aan nieuwe buitendijkse ontwikkelingen
- Principebesluit over grootschalige buitendijkse ontwikkeling bij Almere
- Besluit over plaatsing windturbines

Mijlpalen 2013

- Start verkenningen Hoornse Hop en Marker Wadden
- Moeras voor Natuurpilot Natuurlijker Markermeer-IJmeer aangelegd
- Publicatie Startdocument en kennisgeving MER rijksinpassingsplan Afsluitdijk

Actietabel NWP IJsselmeergebied		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
129	Synergiemogelijkheden HWBP veiligheid en ecologie								
130	Verkenning peilstijging IJsselmeer inclusief alternatieven					●			
131	Beleidsbesluit 2015 over streefpeil IJsselmeer voor lange termijn (na 2035) en uitvoeringsprogramma						●		
132	Herijking beschermingszones primaire waterkeringen								
133	Afwegingskader buitendijkse ontwikkelingen in relatie tot maatvoering beschermingszones			●		○			
136	Onderzoek voor lange termijn naar peilstijging en -daling IJsselmeer en seizoensvolgend peil in het hele IJsselmeergebied					○	●		
138	Start realisatie extra spuicapaciteit (met vispassage) bij Afsluitdijk			●					○
141	Neergaande Trendstudie ecologie: Autonome Neergaande Trend (ANT)				✓				
142	Evaluatie doelen Natura 2000						●		
143	Natuurpilot 'Natuurlijker Markermeer-IJmeer'						●		

Voortgang

Deltaprogramma

Het deelprogramma IJsselmeergebied van het Deltaprogramma gaat over:

- de functie van het IJsselmeer als zoetwaterreservoir voor het noorden van Nederland en
- over de afvoer van overtollig water uit de grote rivieren naar de Waddenzee.

In 2013 zijn kansrijke strategieën uitgewerkt voor het IJsselmeergebied [130, 131, 132, 136].

De afvoer van overtollig water uit de grote rivieren naar de Waddenzee is een van de belangrijke elementen uit de strategie voor het IJsselmeergebied. Voor het afvoeren is een combinatie van spuien en pompen het meest kansrijk. Daarbij moeten de dijken in het IJsselmeergebied op orde zijn. Er wordt toegewerkt naar een flexibel peilbeheer, ook voor betere benutting van de meren als zoetwaterbuffer.

Er zijn spuisluzen bij Den Oever en Kornwerderzand. De capaciteit daarvan wordt groter gemaakt en er worden pompen geplaatst. In het project Afsluitdijk is in 2013 doorgewerkt aan de planuitwerking en voorbereiding van de versterking van de Afsluitdijk, inclusief het inbouwen van pompen in het bestaande sluzencomplex Den Oever [132]. Hogere rivierafvoeren kunnen dan ook bij een stijgende zeespiegel worden afgevoerd. De werkzaamheden aan de sluzen zijn onderdeel van een volledige opknopbeurt van de Afsluitdijk. In 2013 werd het startdocument hiervoor opgesteld en ter visie gelegd. Het startdocument vormt de basis voor het milieueffectrapport. Voor de zogeheten Ambities Afsluitdijk van de provincie, ontving Friesland in 2013 een bijdrage voor de Pilot spuistroom en testfaciliteit Den Oever.

De stijging van de zeespiegel, grotere hoeveelheden water uit de IJssel om af te voeren, meer kans op droge zomers en de toename van perioden met hevige regen, dat alles vormt een uitdaging voor het beheer van het waterpeil in het IJsselmeergebied. In het deelprogramma IJsselmeergebied werkten de gezamenlijke overheden, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven aan een breed gedragen advies over de voorkeursstrategie voor de lange termijn. Hierin staat hoe het IJsselmeergebied, in het licht van een veranderend klimaat, toegroeit naar een veilig en veerkrachtig systeem.

Synergie Hoogwaterbeschermingsprogramma en ecologie

Het project Synergiemogelijkheden HWBP veiligheid en ecologie [129] droeg in 2013 bij aan lopende dijkversterkingsstudies, om meekoppelkansen te benoemen voor waterveiligheids- en natuurdoelen. Dit project zal ook adviseren bij de uitvoering van het Deltaprogramma.

Autonome Neergaande Trend

De studie naar de Autonome Neergaande Trend [141] in het IJsselmeergebied is in 2013 afgerond. Het onderzoek heeft aangetoond dat een primaire oorzaak van de afname van een aantal onderzochte vogelsoorten ligt in de afname van de voedselrijkdom (nutriënten) in het watersysteem. Maatregelen van de Kaderrichtlijn Water hebben hun doorwerking op stroomgebiedniveau en maken dat de aanvoer van nutriënten lager is geworden. Dit betekent een lagere draagkracht van het ecosysteem voor bepaalde doelsoorten, zoals Kuifeend, Topper en Zwarte Stern. Voor andere aspecten van de kwaliteit van het ecosysteem werken de maatregelen juist positief door. Maatregelen gericht op meer diversiteit in habitats kunnen er voor zorgen dat het watersysteem in de toekomst robuust is, bijvoorbeeld met het oog op klimaatverandering

Maatregelen voor betere ecologie van het Markermeer en IJmeer

Het Markermeer en het IJmeer zijn lange tijd ecologisch achteruit gegaan, terwijl het gebied van groot Europees belang is voor vele watervogels. De overheid heeft de taak - in het kader van Natura 2000 - om er alles aan te doen de situatie te verbeteren. Het Rijk en de provincies Noord-Holland en Flevoland zetten zich gezamenlijk in om een 'toekomstbestendig ecologisch systeem' te realiseren in de komende decennia.

In het onderzoeksprogramma Natuurlijker Markermeer-IJmeer [143] test Rijkswaterstaat diverse ecologemaatregelen in het Markermeer en het IJmeer. Zo werd in 2013 een moeras aangelegd bij de Houtribdijk in Flevoland om te experimenteren met mogelijke technieken daarvoor. Bij Warder in Noord-Holland is een proeftuin in aanleg met diverse kleine innovatieve ecologie-experimenten.

Naast dit onderzoeksprogramma zijn ook twee omvangrijke verkenningen gestart. Het gaat om de eerste fase van Marker Wadden en om de Luwtemaatregelen Hoornse Hop. De Marker Wadden heeft als doel om een groter moerasland met bijbehorend onderwaterlandschap aan te leggen langs de Houtribdijk met behulp van het slib uit het Markermeer. Marker Wadden is een initiatief van Natuurmonumenten. Voor de eerste fase is een samenwerkingsverband opgericht tussen Natuurmonumenten, het Rijk en de provincie Flevoland. Met de Luwtemaatregelen Hoornse Hop worden - in het gebied tussen Edam en Hoorn - mogelijk dammen gerealiseerd om golf- en stromingsluwte in het Markermeer te realiseren. Dat vermindert de opwerveling van slib. Dit zorgt voor betere waterplantengroei, wat leidt tot extra voedselaanbod voor de betreffende vogelsoorten. In juni 2014 wordt de zogenaamde MIRT-verkenning naar de Luwtemaatregelen Hoornse Hop afgerond.

4.3 Zuidwestelijke Delta

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Een klimaatbestendige en veilige, economisch vitale en ecologisch veerkrachtige delta
- Voldoende afvoer- en bergingscapaciteit om toename rivierafvoeren te verwerken (PKB-maatregel Waterberging Volkerak-Zoommeer; MIRT-verkenning Grevelingen)
- Wateropgave combineren met wonen, werken, recreëren en natuurontwikkeling voor een impuls aan de economische ontwikkeling van het gebied en aan de ruimtelijke kwaliteit (Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer)
- MIRT-verkenning bestrijding zandhonger Oosterschelde

Mijlpalen 2013

- Startnota (januari 2013) en vastgestelde Notitie Reikwijdte en Detailniveau (juni 2013) Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer
- Voorkeursbeslissing MIRT-verkenning Capaciteit Volkeraksluizen (april 2013)
- Ter visielegging ontwerp-structuurvisie Zandhonger Oosterschelde (november 2013)
- Evaluatie Verdrag Beleid en Beheer Schelde-estuarium (december 2013)

Actietabel NWP Zuidwestelijke Delta		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
149	Onderzoek stoppen erosie Dordtsche Kil, Spui en Oude Maas						●		
150	Verkenning mogelijke oplossingen voor zandhonger Oosterschelde*				○				
151	Uitvoering kierbesluit Haringvlietsluizen	●		■			○		
154-158	Grevelingen en Waterkwaliteit Volkerak-Zoommeer			●		○			
159	Evaluatie peilbesluit Veerse Meer en bezien of gelijk winter- en zomerpeil mogelijk is						●		
160-161	Vlaams-Nederlandse samenwerking Westerschelde					●			

* Zie toelichting pag.70

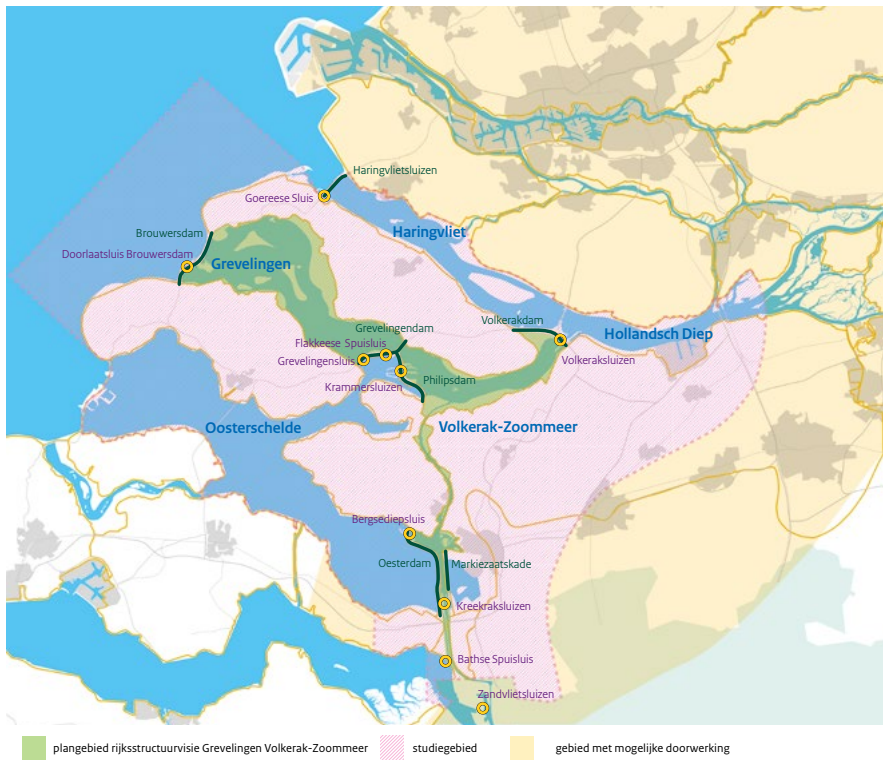
Voortgang

Deltaprogramma

De Zuidwestelijke Delta wordt gevormd door de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden en West-Brabant. Door de uitvoering van de Deltawerken is de waterveiligheid in de Zuidwestelijke Delta grotendeels op orde. De water- en natuurkwaliteit zijn hierdoor echter verslechterd. Tevens kunnen de potenties voor de landbouw- en schelpdiersector, voor recreatie en toerisme en voor het opwekken van duurzame (getijden)energie onvoldoende worden benut.

De centrale opgave voor de Zuidwestelijke Delta is een duurzaam herstel van het evenwicht tussen veiligheid, economie en ecologie.

Rijk en regio werken in de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta samen aan deze uitdaging: voor de korte termijn in het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta en voor de lange termijn in het Deltaprogramma.

In het deelprogramma Zuidwestelijke Delta van het Deltaprogramma zijn de centrale vragen: hoe kunnen de veiligheid en waterkwaliteit in dit gebied op lange termijn worden beschermd tegen de gevolgen van klimaatverandering? En: hoe kunnen maatregelen bijdragen aan een ecologisch en economisch sterkere regio?

Tijdens een werkconferentie in september 2013 werd de aftrap gegeven voor een laatste participatie- en consultatieronde, als voorbereiding op de besluitvorming over het Deltaprogramma en de Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Hierover verschenen in 2013 verschillende rapportages die nodig zijn voor de concept delta-beslissingen en voorkeursstrategieën.

Klimaatverandering stelt het gebied voor opgaven voor waterveiligheid en zoetwatervoorziening. In Haringvliet, Oosterschelde en Westerschelde ontstaan op termijn opgaven voor waterveiligheid, door zeespiegelstijging en hogere rivierafvoeren. Door klimaatverandering (lagere rivierafvoeren) ontstaan ook opgaven voor de zoetwatervoorziening bij de inlaatpunten. Veranderingen in de neerslag leiden tot opgaven in gebieden die omringd zijn door zout water en geen zoetwater uit het hoofdwatersysteem ontvangen.

Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer

In samenspraak met de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta en stakeholders startte het Rijk begin 2013 met de Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer (RGV) [154-158]. De Tweede Kamer is hierover in januari 2013 geïnformeerd (TK 33 531, nr. 1). In de structuurvisie wordt de wenselijkheid en haalbaarheid bezien van waterberging op de Grevelingen en van het terugbrengen van beperkt getij op de Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer. Het nu zoete Volkerak-Zoommeer zou daardoor weer zout worden.

Onder regie van de provincies Zeeland en Zuid-Holland is in 2013 het Programma Gebiedsontwikkeling Grevelingen en Volkerak-Zoommeer gestart. Hierin wordt de investeringsbereidheid van de regio onderzocht voor de integrale ontwikkeling van Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. In dit programma worden (innovatieve) financiële arrangementen uitgewerkt voor projecten, die inspelen op de ambitie van de regio om op de Grevelingen beperkt getij terug te brengen en het Volkerak-Zoommeer weer zout te maken.

Voor de versterking van de publieke participatie is in april 2013 een onafhankelijke adviesgroep opgericht, bestaande uit de wethouders van de direct betrokken gemeenten en bestuurders van maatschappelijke organisaties. Deze adviesgroep heeft een gezamenlijke toekomstvisie voor het gebied opgesteld ('Verbonden Toekomst'), die zal worden betrokken bij de RGV.

Het Rijk heeft in juni 2013 de notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de RGV gepubliceerd. De kabinetsbeslissing over de definitieve RGV wordt eind 2014 verwacht, in samenhang met de deltabelissingen van het kabinet en de resultaten van het Programma Gebiedsontwikkeling Grevelingen en Volkerak-Zoommeer.

Het vliegwiel voor de integrale ontwikkeling van Grevelingen en Volkerak-Zoommeer is de opwekking van duurzame getijdenenergie. In juni 2013 is afgesproken dat regio en Rijk samen een zogenoemde Call for Expression of Interest financieren. Hiermee worden marktinitiatieven voor de bouw van een getijcentrale gestimuleerd.

Bij de icoonfunctie van de Zuidwestelijke Delta voor innovatieve deltatechnologie past ook het Tidal Test Centre Grevelingendam (TTC). In oktober 2013 spraken Rijk en regio af dat de regio en private partijen de bouw van het TTC financieren. Het Rijk stelt de Flakkeese Spuisluis in de Grevelingendam in werking. Met de inwerkingstelling van deze sluis komt beperkt getij terug in het meest oostelijk deel van de Grevelingen. Dit wordt een proeflocatie voor het TTC.

Zandhonger Oosterschelde

Door de komst van de Oosterscheldekering is het getij afgenomen. Het is niet meer sterk genoeg om zand en slib aan te voeren om de zandbanken, slikken en schorren van de Oosterschelde op te bouwen. Terwijl er bij storm wel steeds zand verdwijnt. Dit fenomeen staat bekend als de ‘zandhonger’ van de Oosterschelde.

De zandhonger van de Oosterschelde vormt een bedreiging voor de natuur- en landschapswaarden en voor de recreatieve waarde van het gebied, door de aantasting van de intergetijdengebieden. Op langere termijn kan ook de waterveiligheid in het geding zijn, omdat intergetijdengebieden op natuurlijke wijze de golfaanval op de dijken dempen. De komende decennia zijn de dijken langs de Oosterschelde nog voldoende robuust.

Voor de aanpak van de zandhonger is in 2007 een MIRT-verkenning gestart, inclusief praktijkproeven. Conform de voorkeursaanpak van deze verkenning kunnen de effecten van de zandhonger in de Oosterschelde worden bestreden met zand-suppleties, te beginnen bij de Roggenplaat. In oktober 2013 spraken de provincie Zeeland, Natuurmonumenten, Nationaal Park Oosterschelde en de ministeries van Infrastructuur en Milieu en van Economische Zaken af om een gezamenlijk financieringsvoorstel uit te werken voor de aanpak van de Roggenplaat. De ontwerp-structuurvisie Zandhonger Oosterschelde en het bijbehorend Milieu-effect rapport (MER) en de Maatschappelijk Kosten en Baten Analyse (MKBA) hebben tot eind december 2013 ter inzage gelegen.

Green Deal Biodiversiteit

In het kader van de Green Deal Biodiversiteit hebben visserijondernemers, natuurorganisaties en de overheid in 2013 gezamenlijk de wenselijkheid en haalbaarheid van een pilot verkend voor een doorlaatmiddel in de Oosterdam. Hiermee kan voedselrijk water vanuit het Volkerak-Zoommeer in de Oosterschelde worden ingelaten om de natuur, de vismigratie en de draagkracht voor (schelpdier)visserij te verbeteren. Tevens levert dit kennis op over de optimale inrichting van een zoet-zoutovergang.

De uitkomst van de verkenning was dat de benodigde investeringskosten voor de pilot voorlopig niet door partijen kunnen worden opgebracht. De samenwerking wordt onder regie van de provincie Zeeland voortgezet om de maatregelen nader in beeld te brengen voor verbetering van de natuurwaarden, schelpdierproductie en vismigratie op de overgangen van Oosterschelde, Volkerak-Zoommeer, Brabantse rivieren en Hollands Diep.

Westerschelde

In het kader van vier zogenoemde Scheldeverdragen werken het Vlaams Gewest en Nederland sinds 2005 samen aan een duurzaam en vitaal Schelde-estuarium. Onderdeel hiervan is dat de samenwerking periodiek wordt geëvalueerd door de Vlaams-Nederlandse Scheldecommissie. De eerste evaluatie werd eind 2013 inhoudelijk afgerond. Deze evaluatie voorziet in een Agenda voor de Toekomst voor een duurzame balans tussen de belangen van een veilig, toegankelijk en natuurlijk Schelde-estuarium.

In 2013 startte de realisatie van het project Natuurcompensatie Perkpolder. Dit is onderdeel van het wettelijk verplichte natuurcompensatieprogramma voor de tweede verdieping van de Westerschelde. Dit project is ook van belang voor de gebiedsontwikkeling Perkpolder, waarin de natuurdoelstelling wordt gecombineerd met functies zoals wonen en recreatie en innovatieve concepten voor de lange termijn waterveiligheid. De oplevering van het project is voorzien in 2015.

Rijn-Schelde Corridor en kanaalzone Gent-Terneuzen

In 2013 is de MIRT-verkenning Capaciteit Volkeraksluizen afgerond. In deze verkenning is onderzocht hoe de Volkeraksluizen de groeiende goederenstromen tussen Rotterdam en België kunnen blijven afwikkelen. In april 2013 is de voorkeursbeslissing genomen (Brief 2 april 2013, TK 33 400A, nr. 53). Op korte termijn worden quick wins voorbereid om de wachttijd van de binnenvaartschepen te beperken. Het betreft onder meer het plaatsen van extra schuiven in de sluisdeuren om de nivelleringsstijd te bekorten.

Bij de Krammersluizen is een proef voorbereid met een innovatief bellenscherm om de zoet-zoutscheiding te optimaliseren en de schuttijd voor schepen te beperken. De proef wordt in 2014 uitgevoerd. In 2013 is ook de voorkeursbeslissing genomen voor het realiseren van extra ligplaatsen bij de sluis Hansweert.

In 2012 bereikten Vlaanderen en Nederland een akkoord over een nieuwe grote zeesluis bij Terneuzen. Vervolgens is voor dit project de planuitwerkingsfase gestart. In maart 2013 zijn tussen het Vlaams Gewest en Nederland de voorbereidingen gestart om te komen tot een Vlaams-Nederlands verdrag over deze zeesluis.

4.4 Noordzee

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Duurzaam, ruimte-efficiënt en veilig gebruik van de Noordzee in evenwicht met het mariene ecosysteem
- Zandwinning en suppletie, duurzame (wind)energie, olie- en gaswinning, CO₂-opslag, zeescheepvaart en defensiegebieden zijn van nationaal belang
- Recreatie, visserij in kustzone en vrij uitzicht niet beperkt door permanente bouwwerken

Mijlpalen 2013

- Natuurbeschermingswet en Flora- en Faunawet van toepassing op de gehele Nederlandse EEZ
- Ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee
- SER-partners sluiten een Energieakkoord

Actietabel NWP Noordzee		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
172	Maatregelenpakketten KRM gereed	■	■				●		
173	Terugdringen verontreiniging zeescheepvaart in kader van MARPOL-verdrag en het zeehavenbeleid						●		
174	Inzet op duurzame visserij in Europees verband van EVF en GVB				✓				
177	Beheerplan Natura 2000-gebieden op zee		■			○			
179	Besluitvorming over meer beschermde gebieden op zee Natura 2000 en KRM			●	💡				
181	Besluit aanwijzen windenergiegebieden binnen zoekgebieden Hollandse kust en boven de Wadden	■	■	●		○			
182	Aanpassing beleidsregels Waterwet ten behoeve van vergunningverlening windturbineparken	●	■	■			○		
183	Publiek-privaat implementatietraject windenergie op de Noordzee	●	■	■			○		
184	Onderzoek samengaan recreatie, duurzame visserijtechnieken en windturbineparken	●	■	■	✓				
185	Besluit over eiland voor energieopslag en winning				■		●		
186	Twee pilots voor CO ₂ -opslag						●		
187b	Aanpassing Eemsgeul	●	■	■					○
188	Internationaal gemeenschappelijke uitgangspunten in de ruimtelijke ordening op zee						●		
189	Internationale strategie voor de zuidelijke Noordzee						●		

Voortgang

Duurzaam beheer van de Noordzee en visserij

De Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en Faunawet zijn door de Tweede Kamer vastgesteld. Daarmee zijn de wetten ook vanaf 1 januari 2014 van kracht in de Nederlandse Exclusieve Economische Zone (EEZ). Hiermee kunnen de Doggersbank, Klaverbank en het Friese Front onder nationale wetgeving als 'Natura 2000'-gebied worden aangewezen.

De voorbereiding op de komende herziening van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) is afgerond. De belangrijkste onderwerpen van de herziening zijn: aanlandplicht, beheer op Maximum Sustainable Yield (MSY)-niveau, regionalisering, beheer vloot-capaciteit, extern beleid en marktordening. Het herziene GVB treedt naar verwachting in 2014 in werking.

Internationale ruimtelijke ordening

De ambitie voor een internationale strategie voor de zuidelijke Noordzee is uitgebreid tot een strategie voor de gehele Noordzee, inclusief aansluiting van het Kanaal en het Kattegat/Skagerrak. De strategie maakt deel uit van de 'Noordzee 2050 Gebiedsagenda'. Nederland wil onder meer afspraken maken over afstanden tussen windparken op zee, scheepvaartroutes en cumulatieve effecten van gebruik op het ecosysteem. De North Sea Commission waarin de regionale partijen samenwerken hebben in 2012 een visiedocument opgesteld. De Europese Commissie stelt voor de samenwerking te versterken door een EU kaderrichtlijn voor maritieme ruimtelijke ordening en geïntegreerd kustbeheer.

Windenergie op zee

In september 2013 sloten overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen in SER-verband het 'Energieakkoord voor duurzame groei'. Onderdeel van het akkoord is om in 2023 4.450 megawatt aan windvermogen op zee op te wekken. Om de ambities van windenergie op zee te kunnen realiseren, zijn in het Energieakkoord afspraken gemaakt om een robuust wettelijk kader mogelijk te maken. Daarmee kunnen onder meer kaveluitgifte en het publiek-private implementatietraject [182/183] worden geregeld. Inzet is om de Tweede Kamer hierover in de loop van 2014 te informeren.

De Tweede Kamer ontving eind 2013 de ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee over de aanwijzing van windenergiegebieden Hollandse Kust en Ten Noorden van de Waddeneilanden. Deze gebieden liggen buiten de zogenaamde 12-mijlszone. Begin 2013 is gestart met de Haalbaarheidsstudie naar de mogelijkheden voor windenergie binnen de 12-mijlszone.

In 2013 is ook de verkenning naar medegebruik van windturbineparken door bijvoorbeeld recreatievaart, visserij en mariene aquacultuur afgerond. Deze verkenning vormt de basis voor een uitwerkingstraject waarbij in het NWP2 zal worden aangegeven of en zo ja onder welke voorwaarden en hoe medegebruik en doorvaart in windparken mogelijk wordt gemaakt.

Aangewezen windenergiegebieden op de Noordzee

'Ten Noorden van de Waddeneilanden'
circa 200km²
Bruto maximaal
1200mw

'Ijmuiden Ver'
circa 1170km²
Bruto maximaal
7020mw

'Prinses Amalia'
circa 14km²
Bruto maximaal
120mw

'Hollandse Kust'
circa 1225km²
Bruto maximaal
7350mw

'NoordzeeWind'
circa 27km²
Bruto maximaal
108mw

'Borssele'
circa 344km²
Bruto maximaal
2064mw

Bestaande windparken

■ Prinses Amalia en Noordzeegebied

Aangewezen windenergiegebied

■ Borssele en Ijmuiden Ver

■ Hollandse Kust en

Ten Noorden van de Waddeneilanden

■ Scheepvaartroutes en -zones

--- 12-mijlszone

Opslag en transport

Het project Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratie (ROAD) moet gaan voorzien in de opslag van CO₂ in de zeebodem. Medio 2013 is een opslagvergunning verleend om CO₂ afkomstig van de energiecentrale Maasvlakte Power Plant 3 op te slaan. Het project kende een vertraging als gevolg van de lage prijs voor CO₂ in het zogenoemde Emissions Trading System van de Europese Unie.

Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)

In 2013 is gewerkt aan de totstandkoming van Mariene Strategie Deel 2, het KRM-Monitoringprogramma. De definitieve vaststelling hiervan is voorzien vóór de zomer van 2014. Het KRM-monitoringprogramma neemt de bestaande monitoring voor nationale en internationale verplichtingen als vertrekpunt (zoals KRW, VHR / Natura 2000, GVB, IMO, OSPAR). Hierin wordt een efficiencyslag aangebracht voor zowel inwinning, organisatie als afstemming tussen vragers en aanbieders. Het Informatiehuis Marien coördineert de monitoring. Het KRM-Monitoringprogramma wordt jaarlijks bijgesteld aan de hand van nieuwe inzichten, innovatie en internationale afstemming over indicatoren en monitoring in bijvoorbeeld OSPAR- of ICES-verband (Internationale Raad voor het Onderzoek van de Zee).

4.5 Noord-Nederland en Waddenzee

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Voormalige zeedijken achter de primaire keringen krijgen opnieuw waterkerende functie
- Wateroverlast wordt aangepakt volgens de afspraken in het NBW-actueel
- Onderzoek naar mogelijkheden om water regionaal vast te houden
- Waddenzee vitaal houden door maatregelen uit PKB Derde Nota Waddenzee
- Zandsuppleties Noordzeekust dragen bij aan groei Waddengebied

Actietabel NWP Noord-Nederland en Waddenzee		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
191	Onderzoek naar alternatieven zandsuppletie Waddenzeekant Waddeneilanden						●		
192	Onderzoek veiligheid Noord-Nederland en Waddeneilanden						●		
193	Herijking ruimtelijke reservering primaire waterkeringen								●
194	Terugdringen bodemdaling door veenoxidatie						●		
195	Uitvoering Beheer- en Ontwikkelingsplan Waddenzee en Eems Dollard conform PKB Derde Nota Waddenzee								
196	Onderzoek naar effecten klimaatverandering binnen het onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat						●		

Mijlpalen 2013

- Afronding MIRT-onderzoek 'Ecologie en economie Eems-Dollard in balans'

Voortgang

Deltaprogramma

Het deelprogramma Waddengebied van het Deltaprogramma onderzoekt hoe het Waddengebied nu en in de toekomst goed kan worden beschermd tegen de toenemende dreiging van een hogere zeewaterspiegel en grotere golven uit zee. Dit programma gaat uit van bestaande strategieën, zoals dijkversterkingen en zandsuppleties. De insteek is om waterveiligheid te integreren met de functies natuur, recreatie en met duurzame economische activiteiten. De ambitie is om 'harde randen' te 'verzachten', bijvoorbeeld door kweldergroei voor de dijken te stimuleren of om voor andere vormen te zorgen van een meer natuurlijke overgang tussen dijk en zee.

Hoe het waddengebied zal veranderen en in welk tempo, is nog onbekend. Om te kunnen voorspellen of het Waddengebied op lange termijn een veilig gebied blijft, is meer kennis nodig over de ontwikkeling van de morfologie. De effecten van klimaatverandering op het waddensysteem worden zoveel mogelijk in internationale context gemonitord en geanalyseerd. Het deelprogramma Waddengebied probeert daarom binnen het kader van de samenwerking tussen Denemarken, Duitsland en Nederland afspraken te maken over verdere samenwerking.

In 2013 zijn de kansrijke strategieën beschreven voor het Waddengebied. Het principe ‘leren door doen’ is de kern van deze strategie voor het zanddelend systeem van de Waddenzee. Daarin staan modelontwikkeling, het uitvoeren van pilots en monitoring centraal.

De strategieën bieden veel mogelijkheden voor natuurlijke veiligheidsmaatregelen, die tevens bijdragen aan de versterking van natuur en economie. Datzelfde geldt voor de vijf innovatieve dijkconcepten die als kansrijk zijn benoemd: rijke dijk, dijk met biobouw, standaarddijk met innovatieve elementen, groene dijk en standaarddijk met kwelderwal. Langs de Dollard is er bijvoorbeeld draagvlak voor een met gras beklede dijk met een flauw talud dat over gaat in een kwelder die met de zeespiegel meegroeit.

Legger Vlieland en Terschelling

Om de waterveiligheid op Vlieland en Terschelling op orde te kunnen brengen, moeten de leggers van de primaire waterkeringen worden vastgesteld. In 2013 is gestart met de planuitwerking. Het Rijk werkt in samenspraak met belanghebbende partijen de voorkeurstacés in detail uit. Op basis van de definitieve ligging kan de bijlage van de Waterwet worden aangepast en tot realisatie worden overgegaan.

Eems-Dollard

In 2013 startten het Rijk en de regio het MIRT-onderzoek ‘Economie en ecologie Eems-Dollard in balans’ uit. De studie moet meer inzicht geven in de effectiviteit van mogelijke maatregelen ter verbetering van de waterkwaliteit in het Eems-estuarium, rekening houdend met de grote belangen van scheepvaart in het gebied. De resultaten worden ook gebruikt om met Duitsland afspraken te maken in het kader van het integraal managementplan voor het Eems-estuarium.

Regionaal waterbeheer in Noord-Nederland

In 2013 is onder leiding van de provincies de eerste fase van het MIRT-onderzoek ‘Blauwgroene gordel’ afgerond. Hieruit blijkt dat de noodzaak van grote waterbekkens in Noord-Nederland onvoldoende kan worden onderbouwd. De sociaaleconomische meerwaarde van (de)centrale waterbuffers in Noord-Nederland weegt niet op tegen de benodigde investeringen. Ook zijn er onvoldoende economische meekoppelkansen van waterbekkens. Daarom is besloten om de volgende fasen van het MIRT-onderzoek niet uit te voeren.

5 Nederland werkt wereldwijd met water

Beleidskeuze Nationaal Waterplan

- Een gedifferentieerde inzet in landen waarmee Nederland samenwerkt
- Het aangaan van langjarige samenwerkingsrelaties met een beperkt aantal deltagebieden
- Het voortzetten en versterken van de structurele samenwerking met overheden, private partijen, kennisinstituten en non-gouvernementele organisaties in Nederland, met name binnen het programma Partners voor Water
- Het ontwikkelen van een internationaal marketingprogramma, gericht op de exportpositie en kennisoverdracht van de Nederlandse watersector en het hooghouden van de wereldwijde reputatie van Nederland op het gebied van delta- en watertechnologie

Mijlpalen 2013

- Mekong Delta Plan
- Klimaataadaptatiestrategie 'Ho Chi Minh'
- Start Indonesia-Netherlands Water Challenge
- Internationale Waterweek Amsterdam
- Strategisch Plan Magdalena Cauca/Caribe
- Uitbreiding samenwerking Colombia naar maritieme zaken, intermodaal transport en logistiek
- Memorandum of Understanding (MoU) Integrated Water Resources Management (IWRM) met Myanmar
- Memorandum of Understanding (MoU) samenwerking rampenpreventie, duurzame planning en waterinfrastructuur met USA
- Disaster Risk Reduction team

Actietabel NWP Nederland werkt wereldwijd met water		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
210	Besluit over Partners voor Water 4					●			

Voortgang

Topsector Water

Versterking van de samenwerking tussen de private sector, de kennisinstellingen en de overheid (de gouden driehoek) is een speerpunt van het topsectorenbeleid om de internationale concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven te versterken.

In 2013 waren in ruim 70 landen Nederlandse bedrijven in de watersector actief. De hele sector levert Nederland 180.000 banen op en een exportwaarde van 18 miljard euro. Vanuit de Topsector Water is er contact met circa vijftien tot twintig landen.

Water Mondiaal

Het mondiale waterbeleid van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) richt zich op drie doelen:

- Opdoen van kennis en ervaring die bruikbaar is voor de opgaven (waterveiligheid, kwantiteit en kwaliteit) in Nederland.
- Bijdragen aan maatschappelijke opgaven op het terrein van water en ruimtelijke ontwikkeling (millenniumdoelen, klimaatadaptatie, hoogwaterveiligheid).
- Versterken van economische ontwikkeling door het vergroten van internationale kansen voor de Nederlandse watersector.

Hieronder volgt een overzicht van internationale contacten die in 2013 de aandacht trokken:

Vietnam

Een Nederlands consortium maakte de afgelopen twee jaar samen met Vietnam een plan voor de Mekong delta. Het plan werd op 16 december 2013 aan de Vietnamese regering overhandigd. De consortiumpartners zijn Royal HaskoningDHV, Wageningen UR, Deltares en RebelGroup.

De ontwikkeling van de Mekong delta is belangrijk voor de economie van Vietnam. Het deltaplan bevat een strategische visie voor de lange termijn (tot het jaar 2100), maar ook maatregelen voor de korte termijn (tot 2025) en middellange termijn (2026-2050). Er staan aanbevelingen in voor wetgeving en financiering. Het deltaplan moet dienen als leidraad voor verdere (sub)regionale planning. Daarnaast biedt het houvast voor de overheid, donoren en internationale financiële instellingen om van planning naar uitvoering te komen en investeringsprojecten in een lange termijn perspectief te plaatsen. De Mekong delta en de Nederlandse rivierendelta hebben opvallend veel overeenkomsten. Beide zijn dichtbevolkt, met zo'n 17 miljoen inwoners. Beide zijn vruchtbaar en vormen belangrijke knooppunten van economische activiteit. Beide gebieden zijn kwetsbaar voor overstromingen en worden als een van de eerste geconfronteerd met de gevolgen van klimaatverandering: een stijgende zeespiegel en extremere weersomstandigheden. In Hanoi is afgelopen jaar ook de oprichtingsovereenkomst ondertekend van Vinwater, het Vietnam Netherlands Centre for Water and Environment. Dit is een joint venture van de TU Delft en de Hanoi Water Resources University. Het Science and Technology Centre Vinwater voert opdrachten uit voor derden, zoals de Vietnamese overheid.

Het Nederlandse consortium Vietnam Climate Adaptation PartnerShip (VCAPS), onder leiding van Grontmij, heeft samen met de overheid van Ho Chi Minh City en de gemeente Rotterdam de ontwikkeling van een strategie afgerond om Ho Chi Minh City klimaatbestendige maken.

Indonesië

De samenwerking tussen Indonesië en Nederland op het gebied van water heeft een lange traditie. Op het gebied van kennis en expertise vindt al jarenlang een intensieve uitwisseling plaats. Het zogenoemde Indonesia-Netherlands Water Challenge programma versterkt deze relatie. Tijdens een handelsmissie in november 2013 ging het zogeheten NCICD-programma van start (National Capital Integrated Coastal Development). Dit programma heeft tot doel om toekomstige overstromingen van Jakarta te voorkomen. Gedurende de International Water Week in november 2013 in Amsterdam hebben Nederlandse waterexperts hun kennis op dit terrein gedeeld met leden van een grote Indonesische delegatie die toen ons land bezocht.

Colombia

In het kader van het beleid van de Topsector Water zijn in de samenwerking tussen Nederland en Colombia in 2013 belangrijke stappen gezet. Colombia is vanwege de sterke economische groei steeds minder afhankelijk van ontwikkelingssamenwerking. Deze nieuwe situatie biedt goede mogelijkheden voor een duurzame economische relatie met Nederland.

Eén van de strategische samenwerkingsprojecten binnen het Colombian Netherlands Water Partnership is de ontwikkeling van een masterplan om overstromingsrisico's in het bekken van de rivier Cauca in het westen van Colombia te beheersen. Problemen met het watermanagement zijn belangrijke oorzaken voor de regelmatig terugkerende overstromingen in het gebied. Deze zijn niet alleen een directe bedreiging voor de mensen, maar veroorzaken ook veel economische schade. Een Nederlands consortium onder leiding van Arcadis gebruikt bij de ontwikkeling van het masterplan het concept Ruimte voor de Rivier.

Een consortium onder leiding van Royal Haskoning DHV heeft opdracht gekregen om te adviseren bij het herstel en de versterking van het bijna 400 jaar oude en 120 kilometer lange Canal del Dique, een scheepvaartroute van groot sociaaleconomisch belang. Er worden maatregelen uitgevoerd om 1,5 miljoen bewoners van twee departementen te beschermen tegen ernstige overstromingen van het kanaal.

Ook wordt aandacht besteed aan visieontwikkeling voor de Caribische kust van Colombia. Bouwen met de natuur wordt als een mogelijke optie gezien als antwoord op de zeespiegelstijging.

De samenwerking op het terrein van water is in 2013 uitgebreid naar maritieme zaken, intermodaal transport en logistiek. Er is een samenwerkingsovereenkomst voor riviertransport getekend, die moet leiden tot een masterplan voor de Colombiaanse rivieren om de binnenvaart te ontwikkelen.

Myanmar

Met Myanmar (Birma) is in 2013 een overeenkomst getekend over nauwere samenwerking tussen beide landen op het gebied van integraal waterbeheer, de zogeheten Memorandum of Understanding (MoU) op het gebied van Integrated Water Resources Management (IWRM). Nederland stelt kennis en kunde beschikbaar om de Myanmarese bevolking te steunen in de bescherming tegen overstromingen, waterbeheer in de landbouw, drinkwatervoorziening en transport over water. Andersom kan Nederland leren van het extreme weer dat Myanmar vaak treft.

Nederland en Myanmar richtten een gezamenlijke stuurgroep op die wederzijdse deelname aan projecten en programma's, technische trainingen, seminars en studiereizen organiseert. Ook wordt een integrale waterstrategie voor Myanmar uitgewerkt. De overeenkomst is gesloten voor drie jaar.

India

Met India is een overeenkomst getekend over samenwerking tussen beide landen op het gebied van ruimtelijke ordening en architectuur, water- en verkeersmanagement en duurzaam bouwen. Doel is van elkaar te leren en over en weer deuren te openen voor het bedrijfsleven. Hiervoor richtten Nederland en India een gezamenlijke werkgroep op, die wederzijdse deelname aan projecten en programma's, de organisatie van conferenties en workshops en uitwisselingen voor wetenschappelijk en toegepast onderzoek en opleiding stimuleert. Ook wordt aangestuurd op publiekprivate partnerschappen.

Zuid-Afrika

Met Zuid-Afrika is een overeenkomst getekend over nauwere samenwerking tussen beide landen op het gebied van drinkwater, afvalwaterzuivering, irrigatie, sanitatie, waterbeheer en bescherming tegen overstromingen. Doel is de banden aan te halen en de markttoegang voor het Nederlandse bedrijfsleven verder te bevorderen. Enkele waterschappen adviseren de Zuid-Afrikaanse regering over de decentralisatie van het waterbeheer naar Nederlands voorbeeld.

China

Met China is de watersamenwerking in 2013 verder geïntensiveerd. Met name de uitwisseling van kennis en innovatie en het introduceren van Nederlandse marktpartijen krijgt meer aandacht. Voor waterveiligheid is uitwisseling van kennis bijvoorbeeld interessant bij vergelijkbare riviersystemen zoals die van de Rijn en de Huhai. Nederland heeft besloten actief bij te dragen aan het China Europe Water Platform en is Europees trekker geworden voor Flood Risk Management.

Ethiopië

Na een gericht samenwerkingsverzoek van de Ethiopische Minister van Water en Energie zijn Nederlandse waterschappen en de Unie van Waterschappen in maart 2013 een partnerschap aangegaan met de pas opgerichte Awash Basin Authority om in de komende 5-10 jaren handen en voeten te geven aan integraal waterbeheer in het Awash stroomgebied.

Roemenië

Op 8 en 9 juli 2013 bracht een groep medewerkers van Apele Romane, de Roemeense 'Rijkswaterstaat', een bezoek aan Nederland voor de jaarlijkse 'high level' bijeenkomst met de Unie van Waterschappen, Deltares en het Netherlands Water Partnership.

Kennis werd uitgewisseld op het gebied van dijkinspectie, kusterosie, vismigratie, algenproblematiek, hydrologische modellering, overstromingsrisico's, Europese watergovernance en de Nederlandse Waterschapbank.

De Unie van Waterschappen heeft sinds 2008 een Memorandum of Agreement (MoA) met Apele Romane. Deze samenwerkingsovereenkomst werd met drie jaar verlengd tot juni 2016.

Verenigde Naties

In maart 2013 werd door de Verenigde Naties in New York vanwege de vele waterrampen in de afgelopen tien jaar een speciale bijeenkomst gehouden over 'Water and Disasters'. Gesproken werd over het vergroten van het bewustzijn onder burgers, opgedane ervaringen en wereldwijde acties. Nederland was uitgenodigd vanwege haar grote reputatie als het gaat om hoogwaterbescherming. Nederland en Amerika tekenden een Memorandum of Understanding met afspraken over het uitwisselen van kennis en ervaringen op het gebied van waterveiligheid.

Nederland was in 2013 gastland voor de viering van de jaarlijkse Wereld Waterdag (22 maart). ring. De viering werd mede georganiseerd door UNESCO en de UN-Water. Het thema was watersamenwerking: samen werken aan waterzekerheid. Aan de vooravond werd bekend gemaakt dat de Nederlandse overheid samen met het bedrijfsleven de komende twee jaar 2,4 miljoen euro per jaar beschikbaar stelt om landen te helpen om de gevolgen van waterrampen te beperken. Het geld is bedoeld om samen met de Nederlandse watersector op risicovolle situaties in te spelen, door capaciteit beschikbaar te stellen voor snelle missies van experts. Dit is geen noodhulp. Het gaat om kennis en expertise op gebied van waterbeheer, waterveiligheid en watervoorziening ter ondersteuning van wederopbouw en preventie, die op verzoek van een buitenlandse overheid kan worden ingezet. Extreme watergerelateerde rampen komen steeds vaker voor, de vraag naar expertise neemt toe. Regelmatig komen bij de Nederlandse overheid verzoeken binnen om te adviseren bij waterproblemen. Om daar snel op in te kunnen spelen, is het Disaster Risk Reduction team opgericht.

Tijdens de viering van de Wereldwaterdag in Den Haag bepleitte Nederland het belang van werken aan waterzekerheid en het belang van internationale afspraken hierover, resulterend in een wereldwijd waterdoel. Op die manier zouden de wereldwaterproblemen onderdeel moeten worden van de Sustainable Development Goals van de VN, die vanaf 2015 de millenniumdoelen moeten vervangen. Een VN-programma kan de internationale kennis op het gebied van bescherming tegen overstromingen, voldoende schoon water en zuivering van afvalwater bundelen en landen kunnen helpen met concrete, innovatieve oplossingen.

Dit pleidooi hield Nederland ook tijdens de Nederlands-Amerikaanse H₂O9-conferentie eind 2013 in New York. Een dergelijk VN-programma levert kennis op die niet alleen handig is voor een laag land als Nederland. De hele wereld kan er zijn voordeel mee doen. Andersom kan Nederland leren van anderen.

VN-adviesraad voor Water en Sanitatie

Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander was sinds 2006 voorzitter van de VN-adviesraad voor Water en Sanitatie (UNSGAB). Vanwege de troonswisseling diende hij zijn ontslag in. Hij werd opgevolgd door ZKH Prins Hassan van Jordanië.

UNSGAB vraagt wereldwijd aandacht voor praktische maatregelen voor het behalen van de millenniumdoelen op het gebied van water en sanitatie. De Verenigde Naties heeft zich ten doel gesteld om in 2015 het aantal mensen dat geen duurzame toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitatie te halveren. Secretaris-Generaal Ban Ki-moon benoemde in oktober 2013 de Nederlander Koos Wieriks tot lid van deze adviesraad.

IenM-minister Melanie Schultz van Haegen werd benoemd tot vicevoorzitter van het High Level Experts and Leaders Panel for Water and Disasters (HELP). Dit panel is gelieerd aan UNSGAB. HELP heeft tot doel de overstromingsrisico's wereldwijd te beperken. Het gaat daarbij zowel om het treffen van voorzorgsmaatregelen en de voorbereiding op ramp-situaties, als om directe hulpverlening na de ramp en in de wederopbouwfase.

OECD Water Governance Initiative

In maart 2013 vond in Parijs de eerste bijeenkomst plaats van het OECD Water Governance Initiative. Doel van dit platform is mondiale waterproblemen - zoals schaarste, overstromingen en sanitatie in grote steden - te verbinden met lokale oplossingen. Dat verbinden gebeurt door het waterbeheer over de hele wereld te vergelijken en door het delen van kennis en goede voorbeelden. Overheden, bedrijven en NGO's uit meer dan 25 landen doen hieraan mee.

Peter Glas, voorzitter van de Unie van waterschappen, is benoemd tot voorzitter van dit internationale platform.

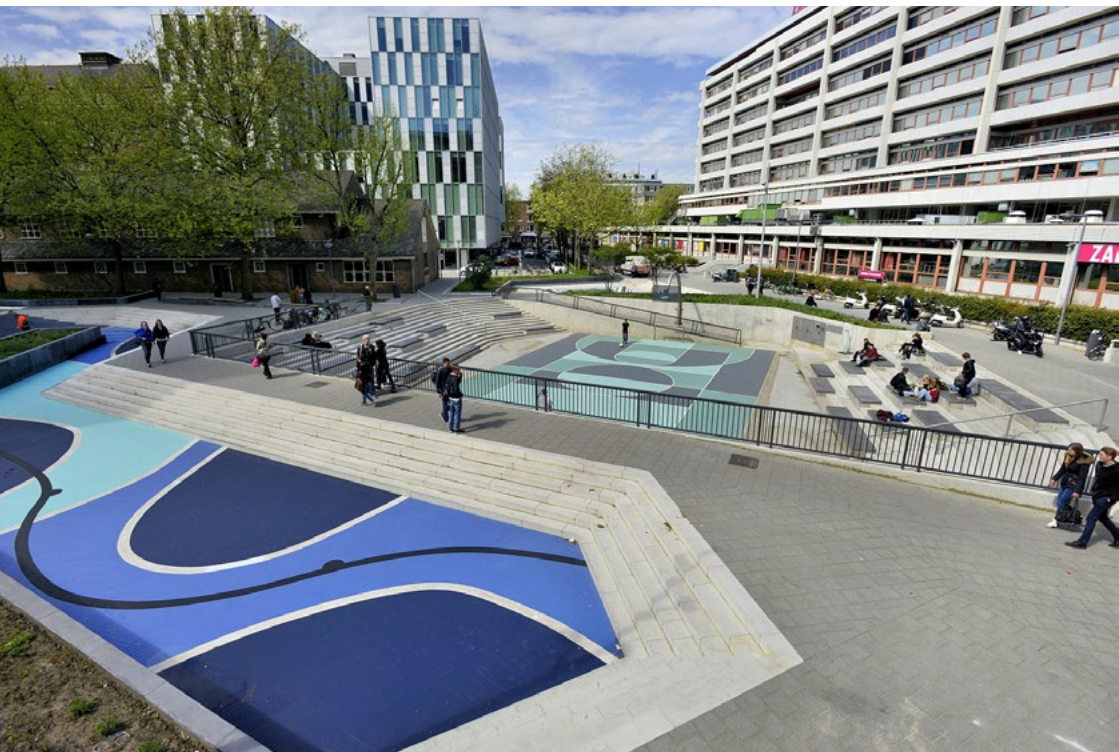
Nederlandse wateraanpak in top-10 beste ideeën CNN

De VS gebruikt een Nederlandse aanpak om New York en New Jersey tegen hoogwater te beschermen. De Amerikaanse nieuwszender CNN riep deze wateraanpak uit tot een van de beste ideeën van 2013. De Nederlander Henk Ovink werkt namens het ministerie van Infrastructuur en Milieu aan oplossingen die ervoor moeten zorgen dat een superstorm in de toekomst minder schade en slachtoffers maakt. Het concept is gestoeld op de Nederlandse aanpak om water de ruimte te geven.

Drinkwaterprojecten in het buitenland

In de Drinkwaterwet is vastgelegd, dat drinkwaterbedrijven maximaal 1 procent van de omzet mogen besteden aan drinkwaterprojecten in het buitenland. De Nederlandse drinkwaterbedrijven zijn in ongeveer 20 landen actief met 50 projecten. Vanuit hun maatschappelijke verantwoordelijkheid delen de Nederlandse drinkwaterbedrijven wereldwijd hun kennis en kunde, opgebouwd in 150 jaar drinkwatervoorziening. Vaak op plekken waar veilig drinkwater geen vanzelfsprekendheid is. De bedrijven werken veelal via Water Operators Partnerships (WOP's) waarin langdurig wordt samengewerkt met lokale waterbedrijven. Doel van de projecten is te komen tot zelfstandig opererende bedrijven in ontwikkelingslanden die voldoende veilig drinkwater produceren en distribueren. Specifieke activiteiten zorgen voor: goed georganiseerde bedrijven, het trainen van het lokale management en het terugbrengen van lekverliezen; om zo de bedrijfsvoering van waterbedrijven in ontwikkelingslanden te verbeteren. Vaak wordt in publiek-private partnerschappen samengewerkt met (internationale) donoren en lokale waterbedrijven en overheden. Vewin heeft een website www.idwp.nl gelanceerd, waar de internationale activiteiten van de Nederlandse drinkwaterbedrijven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking zijn samengebracht.

6 Financiën en doelmatigheidswinst

Er zijn veel ontwikkelingen in het waterbeheer die om extra investeringen vragen, zoals de zeespiegelstijging, periodiek meer aanvoer van water via de grote rivieren, heviger regenbuien, langere perioden van droogte, daling en verzilting van de bodem en aangescherpte normen voor waterkwaliteit. En dat terwijl ons land steeds meer verstedelijkt. De partners van het BAW (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven) hebben afgesproken dat de investeringen ook in tijden van schaarse middelen zo veel mogelijk door moeten gaan. Goed waterbeheer is immers essentieel voor onze veiligheid, woonbaarheid en volksgezondheid. Daarom zijn er afspraken gemaakt over het intensiveren van samenwerking, besparingen en doelmatigheid. Op die manier willen de partners de lastenstijging zo laag mogelijk houden, zodat de rekening (belastingen) voor burgers en het bedrijfsleven betaalbaar blijft.

Dit hoofdstuk beantwoordt de vraag hoe de kosten zich de afgelopen jaren hebben ontwikkeld. Er wordt een overzicht gegeven van de belastingopbrengsten en uitgaven van de overheid op het gebied van het waterbeheer. Ook de kosten en inkomsten van de drinkwaterbedrijven zijn beschreven. Bovendien wordt gerapporteerd over de wijze waarop het Rijk, de provincies, waterschappen, gemeenten en drinkwaterbedrijven doelmatigheidswinst bereiken.

De rapportage over kosten, lasten en doelmatigheidswinst is ditmaal uitgebreider dan in vorige edities van *Water in beeld*. Hiermee wordt invulling gegeven aan de afspraak om nader te rapporteren over de prestaties in het waterbeheer nu in 2013 de verschillende benchmarks in de waterketen (drinkwater, riolering en afvalwaterzuivering) zijn uitgevoerd. Het hoofdstuk begint met een overzicht van de financiën voor het waterbeleid tot 2028, zoals het beeld er eind 2013 uitzag op basis van het Deltafonds en hoofdstuk XII van de Rijksbegroting 2014 (figuur 6.1).

Figuur 6.1 Financiën waterbeleid op hoofdlijnen

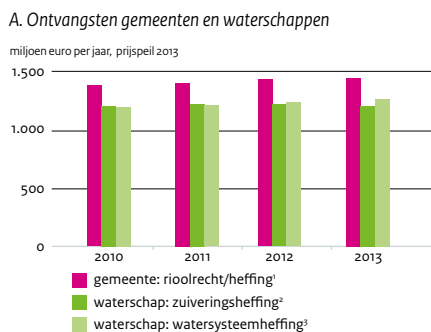

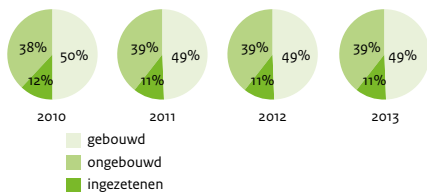
6.1 Ontvangsten en uitgaven van overheid en drinkwatersector

Figuur 6.2 geeft een overzicht van de ontvangsten en uitgaven van de overheid op het gebied van het waterbeheer. Ook de kosten en inkomsten van de drinkwaterbedrijven zijn weergegeven.

Figuur 6.2a Ontvangsten en uitgaven van de overheid op het gebied van het waterbeheer

B. Aandeel belangencategorieën bij watersysteemheffing⁴

Noten

1. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor inzameling en transport van het huishoudelijk- en het bedrijfsafvalwater, en voor de inzameling en afvoer van overtollig regenwater en stedelijk grondwater. De uitgaven hiervoor mag een gemeente aan burgers en bedrijven doorberekenen via de rioolheffing.
2. Voor de kosten van de zuivering van afvalwater.
3. Voor de kosten van 'droge voeten en schoon oppervlaktewater'; inclusief verontreinigingsheffing voor rechtstreekse lozingen van afvalwater in oppervlaktewater.
4. Watersysteemheffing, heffing wegenbeheer en niet-taakgebonden heffing.

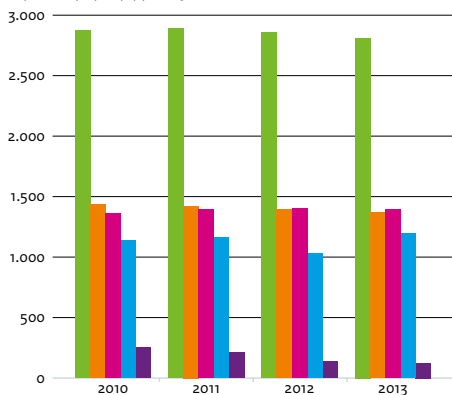
Bronnen

- A. UvW, maart 2014
- B. CBS, maart 2014

Figuur 6.2b Ontvangsten en uitgaven van de overheid op het gebied van het waterbeheer

A. Uitgaven verdeeld over overheden¹

miljoen euro per jaar, prijspeil 2013

Totaal²

6,82 mld

6,89 mld

2,86 mld

2,81 mld

1,40 mld

1,37 mld

1,40 mld

1,39 mld

1,03 mld

1,19 mld

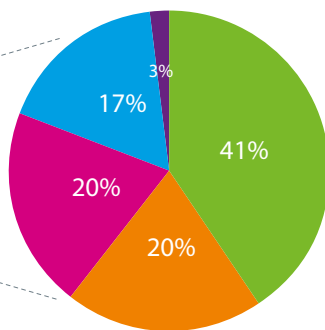
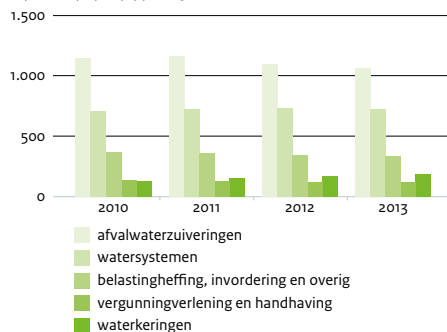
139 mln

125 mln

- waterschappen
- drinkwaterbedrijven
- gemeenten
- ministerie IenM
- provincies

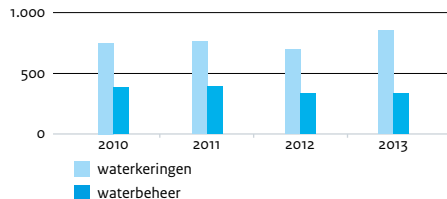
B. Uitgaven waterschappen, naar beleidstaak³

miljoen euro per jaar, prijspeil 2013

C. Uitgaven ministerie IenM, naar beleidstaak

miljoen euro per jaar, prijspeil 2013

Bronnen

- A. CBS, UvW, ministerie van IenM, Vewin, maart 2014
- B. UvW, maart 2014
- C. Ministerie van IenM, maart 2014

Noten

1. Voorlopige cijfers; in juli 2014 zijn definitieve cijfers beschikbaar.
2. Exclusief de kosten van het beheer van vaarwegen en havens door Rijk, provincies en gemeenten.
3. Netto kosten waterschappen over beleidstaken; dit zijn de bruto kosten verminderd met directe opbrengsten, subsidies en bijdragen uit voorzieningen. Daarnaast hebben 5 waterschappen kosten voor wegen, vaarwegen en havens. Deze zijn niet in dit diagram opgenomen. De bruto kosten, zoals weergegeven in diagram B, bedroegen in 2013 € 2,81 miljard.

6.2 Ontwikkeling doelmatigheidswinst

Om de lastenstijging voor burgers en bedrijven gematigd te houden, hebben het Rijk, de provincies, gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven afgesproken om zo doelmatig mogelijk (samen) te werken. De waterbeheerders streven naar een doelmatigheidswinst die tot 2020 geleidelijk oploopt tot jaarlijks 750 miljoen euro ten opzichte van 2010. De opbouw van dit bedrag is als volgt: 450 miljoen euro in de waterketen (380 miljoen euro bij waterschappen en gemeenten en 70 miljoen euro bij drinkwaterbedrijven) en 300 miljoen euro in het beheer van het watersysteem door het Rijk, de provincies en waterschappen.

In het BAW is tevens afgesproken om de ontwikkeling van de lokale lasten en de bereikte doelmatigheidswinst door de jaren heen in beeld te brengen. Dat gebeurt via drie parallelle sporen:

- Spoor 1: De ontwikkeling van de lokale lasten en kosten.
- Spoor 2: Doelmatigheidswinst in de praktijk.
- Spoor 3: De ontwikkeling van geleverde prestaties door de partijen.

Jaarlijks wordt in Water in beeld gerapporteerd over het eerste en tweede spoor. Eenmaal per drie jaar vindt een uitgebreide rapportage plaats, waarbij ook het derde spoor wordt ingevuld. Dit laatste gebeurt mede aan de hand van de drie benchmarks in de waterketen (drinkwater, riolering en afvalwaterzuivering). Ten behoeve van de uitgebreide, driejaarlijkse rapportage wordt ook de vraag beantwoord of de prognose waaraan de feitelijke ontwikkeling van lokale lasten en kosten (spoor 1) wordt gerelateerd moet worden aangepast. In deze versie van Water in beeld wordt voor het eerst zo uitgebreid gerapporteerd over de periode 2010-2013. Daarbij blijkt dat de ontwikkeling van de heffingen en de ontwikkeling van de drinkwaterkosten onder het niveau blijven dat in 2010 werd verwacht. Een belangrijke verklaring is dat er meer doelmatigheidswinst is behaald dan werd verwacht bij het voorbereiden van het BAW. De samenwerking tussen de waterbeheerder is goed uit de startblokken gekomen.

In het voorjaar van 2013 stelde de minister van Infrastructuur en Milieu de Visitatiecommissie Waterketen in (zie ook paragraaf 2.1, doelmatig beheer van de waterketen). De commissie kreeg de opdracht om een onafhankelijk beeld op te stellen over de voortgang van de regionale samenwerking in de (afval)waterketen. De commissie bracht op 23 januari 2014 een tussenrapportage uit. In het rapport stelde de commissie nog niet te kunnen kwantificeren of de nagestreefde 450 miljoen euro aan besparingen zou worden gehaald. Maar de commissie vertrouwde er op dat de koplopers en - met de nodige inzet - ook het peloton de BAW-afspraken nakomen. De achterblijvers moeten volgens de visitatiecommissie een forse extra inspanning leveren om de doelen uit het BAW op landelijk niveau te halen.

Zowel de rapportage van de Visitatiecommissie Waterketen als Water in beeld gaan in op de financiële ontwikkelingen in de (afval-)waterketen. De in deze rapportage beschreven resultaten over de eerste drie jaar van de uitvoering van de afspraken uit het BAW (2010-2013) en de bevindingen van de visitatiecommissie hebben echter verschillende uitgangspunten.

De visitatiecommissie en deze rapportage baseren zich op verschillende gegevens. De visitatiecommissie gaat uit van prognoses en resultaten die nog moeten worden bereikt. De commissie kijkt op basis van een eigen specifiek beoordelingskader met name naar de door de regio's en drinkwaterbedrijven aangedragen besparingsambities ten aanzien van de kosten in het jaar 2020. De kosten en dus ook de besparingsambities hebben wat betreft de waterschappen en gemeenten alleen betrekking op de infrastructuur en directe taakuitvoering van riolering, transport en afvalwaterzuivering. Het gaat om een deelresultaat van de organisaties¹.

Deze rapportage kijkt naar de feitelijke, door het CBS geregistreerde ontwikkeling van gerealiseerde belastingopbrengsten van de gemeenten en waterschappen én naar de kosten van de drinkwaterbedrijven in periode 2010-2013. Zo is dat ook met alle partners afgesproken in de Stuurgroep Water. Deze rapportage baseert zich dus op feiten. In de belastingopbrengsten zitten alle kosten en alle besparingen die met de taken riolering en afvalwaterzuivering te maken hebben. Dit is meer dan alleen de infrastructuur en taakuitvoering. Zo landen bijvoorbeeld ook de besparingen - dankzij efficiëntere belastingsamenwerking en een efficiënter centraal ondersteuningsapparaat en bedrijfsvoering van de waterschappen - in de zuiveringsheffing, terwijl deze niet zijn opgenomen in de besparingsambities die door de regio's aan de commissie zijn gemeld. Water in beeld kijkt naar het eindresultaat voor burgers en bedrijven.

De Visitatiecommissie Waterketen kijkt vooral vooruit, richting 2020. Water in beeld kijkt terug naar de periode 2010-2013. De visitatiecommissie zegt dus niet dat het tot nu toe niet goed gaat, maar concentreert zich op een verwachting voor het jaar 2020. Zij verwacht dat er doorlopende en extra inspanningen nodig zijn om de landelijke doelen in 2020 te behalen.

Water in beeld en de Visitatiecommissie Waterketen gebruiken dus verschillende gegevens en werken vanuit verschillende vraagstellingen. Dit levert een ander beeld op van de voortgang. Dit verklaart de ogenschijnlijke tegenstelling in de geschetste beelden.

---

¹ Ter informatie: De Visitatiecommissie Waterketen neemt het 'Feitenonderzoek' als uitgangspunt bij het identificeren van kostensoorten die worden 'meegeteld'. Bij waterschappen vallen alle kosten in de watersysteemheffing dan wel in de zuiveringsheffing; dus ook de kosten voor vergunningverlening, handhaving, huisvesting, ICT, bestuur, etc. Efficiëntievoordelen die op deze laatste terreinen worden bereikt, dalen dus voor grofweg de helft neer in het zuiveringstarief.

Bijstelling prognose

In het eerste spoor (de ontwikkeling van de lokale lasten en kosten) worden de werkelijke lasten/kosten van waterbeheerders vergeleken met een prognose, die mede is gebaseerd op de autonome ontwikkeling. De lasten/kosten kunnen zich als gevolg van exogene ontwikkelingen anders ontwikkelen dan was te voorzien in de autonome ontwikkeling. Exogene ontwikkelingen zijn gedefinieerd als ontwikkelingen die wel effect hebben op de kosten, maar waar waterbeheerders geen directe invloed op hebben. Dit betreft:

- nieuw nationaal of internationaal beleid / regelgeving;
- macro-economische ontwikkelingen;
- beleidswijzigingen bij provincies, gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven die het kostenniveau van de andere partij(en) beïnvloeden.

Ook financieel-administratieve wijzigingen kunnen de autonome ontwikkeling beïnvloeden. Afgesproken is dat de prognoses worden gecorrigeerd voor exogene ontwikkelingen en voor financieel-administratieve wijzigingen die niet voortvloeien uit doelmatigheidsverbetering. Voor wat betreft de drinkwatersector geldt dat de prognose van de ontwikkeling van de kosten niet substantieel is beïnvloed door exogene ontwikkelingen in de periode 2010-2013. Voor wat betreft waterschappen is de prognose voor enkele ontwikkelingen gecorrigeerd, namelijk rente, dividendontvangsten, inzet van reserves, uitstel van verkiezingen en toename van kwijtschelding/oninbaar.

De prognose van de gemeenten is gecorrigeerd voor wijzigingen in onder meer de rente, inflatie en operationele kosten.

Alle cijfers en onderliggende onderbouwing en berekeningen zijn getoetst en geaccordeerd door COELO, het Centrum voor Onderzoek van de Economie van Lagere Overheden.

Voor Rijkswaterstaat en de provincies geldt dat er geen sprake is van invloed door exogene ontwikkelingen.

Lastenontwikkeling gemeenten en waterschappen

De aanpak voor de afvalwaterketen van gemeenten en waterschappen moet de meeste doelmatigheidswinst opleveren. De doelen van deze aanpak zijn dat gemeenten en waterschappen (mede) door het intensiveren van de samenwerking:

- kostenbesparingen realiseren in het beheer van de afvalwaterketen, oplopend tot 380 miljoen euro op jaarlijkse kosten in 2020. Het resultaat is een gematigde lastenontwikkeling voor de afvalwaterketen (riool- en zuiveringsheffing) in de periode tot en met 2020;
- de kwaliteit van de uitvoering van de beheertaken vergroten, alsmede het innovatievermogen en de duurzaamheid;
- de kwetsbaarheid bij de uitvoering van de beheertaken verminderen;
- de kennisuitwisseling vergroten.

6.3 Resultaten lastenontwikkeling en doelmatigheidswinst (2010-2013)

De financiële gegevens in deze paragraaf zijn gecorrigeerd voor inflatie en hebben prijspeil 2010.

Spoor 1: De ontwikkeling van de lokale lasten en kosten

Het onderdeel van het BAW dat de meeste doelmatigheidswinst moet genereren (oplopend tot 450 miljoen euro in 2020), is de aanpak voor de waterketen door gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven. Het beeld is dat de besparingen tot dusverre sneller worden gerealiseerd dan voorzien. Dit vertaalt zich in een lasten- en kostenontwikkeling die gematigder is dan werd verwacht bij de voorbereiding van het BAW.

Van belang is eveneens dat de cijfers aangeven, dat de lasten voor burgers en bedrijven niet zijn verzwaard. Als grote lijn geldt dat de lastendruk zich in de periode 2010-2013 met het inflatieniveau heeft ontwikkeld of daar onder is gebleven.

Bij de lastenontwikkeling heeft - naast doelmatigheidswinst - het afschaffen van de grondwaterbelasting, die de drinkwaterbedrijven voorheen betaalden, een rol gespeeld. Dit heeft geen relatie met doelmatigheid en is dan ook in de kostenontwikkelingscijfers van de drinkwaterbedrijven gecorrigeerd. Maar de afschaffing van de grondwaterbelasting zorgt wel voor een lastenverlichting voor de burgers en het bedrijfsleven.

Inzoomend op de meerpersoonshuishoudens met een eigen woning geldt, dat de lasten als gevolg van het drinkwaterverbruik en de zuiveringsheffing dalen. De lasten van de overige belastingen van de waterschappen en de rioolheffing van de gemeenten stijgen licht. Uitgebreidere informatie over de ontwikkeling van de lastendruk is opgenomen in paragraaf 6.4.

Voor Rijkswaterstaat is het afzetten van de autonome ontwikkeling van de belastingopbrengsten tegen de ontwikkeling hiervan met doelmatigheidswinst niet mogelijk. De uitgaven die RWS doet, zijn onderdeel van de begroting van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Deze begroting wordt voornamelijk gevoed vanuit de algemene middelen.

Uit gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat de lasten van de provincies op het gebied van de waterhuishouding vanaf 2010 dalen. Ten opzichte van 2010 zijn de lasten van de waterhuishouding in 2013 nog verder gedaald met in totaal 21,4 miljoen euro. Dit is een gevolg van bezuinigingen en efficiencylagen die de provincies op al hun activiteiten hebben doorgevoerd.

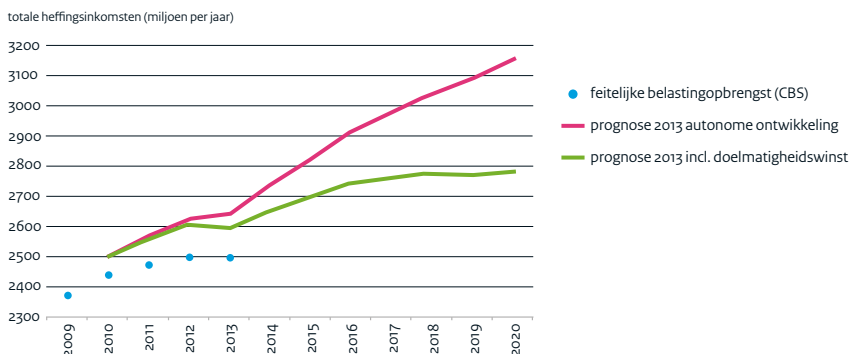
Het aanbrengen van een scheiding van de lastenontwikkeling en de doelmatigheidswinst tussen het watersysteem en de waterketen is deels cijfermatig en soms complex. Desondanks wordt dit onderscheid zo goed mogelijk gemaakt.

Doelstellingen aanpak gemeenten en waterschappen in de afvalwaterketen

Binnen het BAW moet de aanpak voor de afvalwaterketen van gemeenten en waterschappen de meeste doelmatigheidswinst opleveren. De doelen van deze aanpak zijn dat gemeenten en waterschappen (mede) door het intensiveren van de samenwerking:

- Kostenbesparingen realiseren in het beheer van de afvalwaterketen, oplopend tot 380 miljoen euro op jaarlijkse kosten in 2020. Het resultaat is een gematigde lastenontwikkeling voor de afvalwaterketen (riool- en zuiveringsheffing) in de periode tot en met 2020;
- De kwaliteit van de uitvoering van de beheertaken vergroten, alsmede het innovatievermogen en de duurzaamheid;
- De kwetsbaarheid bij de uitvoering van de beheertaken verminderen;
- De kennisuitwisseling vergroten.

Figuur 6.3 geeft een overzicht van de gerealiseerde en verwachte ontwikkeling van de riool- en zuiveringsheffing bij de 408 gemeenten en de 24 waterschappen die er in 2013 waren. Hierbij zijn de gerealiseerde heffingsinkomsten van de riool- en zuiveringsheffing (blauwe stippen) gerelateerd aan de prognose van de ontwikkeling van beide heffingen, zowel zonder als met de invloed van het BAW (rode respectievelijk groene lijn).

Figuur 6.3 Ontwikkeling van de totale heffingsinkomsten voor de afvalwaterketen

De besparingen zorgen voor een beperking van de lastenstijging (minder meer) en resulteren in een gematigde lastenontwikkeling in de periode tot 2020.

Figuur 6.3 laat zien dat de lasten in het beheer van de afvalwaterketen op zich stijgen, maar dat de riool- en zuiveringsheffing zich gematigder ontwikkelen dan de prognoses van het BAW. Dit geeft de indicatie dat de organisaties een goede start hebben gemaakt in het realiseren van de doelmatigheidswinst. Een verklaring voor deze ontwikkeling is hierna opgenomen, daar waar de rioolheffing en de zuiveringsheffing aan de orde komen.

Desondanks blijft er sprake van een kostenstijging. De belangrijkste oorzaken zijn:

- Nieuwe opgaven als gevolg van heviger neerslag (klimaatverandering) en milieukwaliteitseisen (o.a. uit de Europese Kaderrichtlijn Water).
- De eerste aanleg van de riolering is in de meeste gevallen betaald uit de grondopbrengst en is dus in één keer ten laste gebracht van de koper van het gebouw. Voor de zuiveringsinstallaties geldt dat de eerste aanleg veelal deels door het Rijk werd gesubsidieerd. De vervanging van de infrastructuur wordt collectief en in zijn geheel betaald uit de riool- en zuiveringsheffing. Bovendien wordt het grootste gedeelte van de investeringen geactiveerd. De kosten worden zo over decennia verdeeld. Een ieder jaar gelijke investering leidt dan tot jaarlijkse kostenstijging.
- Verbreding van de gemeentelijke watertaken in 2009 van afvalwater naar afvalwater, regenwater en grondwater.

Figuur 6.4 geeft dezelfde inzichten voor de rioolheffing van gemeenten. Ook hier ligt de werkelijke opbrengst onder de geprognosticeerde opbrengst. De verklaring hiervoor is dat de doelmatigheidswinst al eerder wordt gerealiseerd. De aangepaste prognose in combinatie met de gerealiseerde doelmatigheidswinst laat een vrijwel sluitend beeld zien met de daadwerkelijke realisatie.

Figuur 6.4 Ontwikkeling van de heffingsinkomsten van de rioolheffing van gemeenten

Figuur 6.5 geeft een overzicht van de beoogde en feitelijk gerealiseerde ontwikkeling van de opbrengst van de zuiveringsheffing van de 24 waterschappen in 2013, in de periode 2010-2013. De werkelijke belastingopbrengsten in de periode tot en met 2013 zijn lager dan die werden verwacht bij de voorbereiding van het BAW.

Een nadere analyse leerde dat het niveau van de investeringsuitgaven van de waterschappen tot en met 2013 gelijk is gebleven ten opzichte van het niveau dat als basis voor de prognose fungeerde. De verklaring voor de belastingopbrengsten die zich gunstiger ontwikkelen zijn dus lagere operationele exploitatiekosten. De waterschappen troffen meer doelmatigheidsmaatregelen in de sfeer van betere samenwerking en interne efficiëncymaatregelen.

Die hebben belangrijke bijdragen geleverd aan het matigen van de lastenontwikkeling.

Figuur 6.5 Ontwikkeling van de opbrengsten van de zuiveringsheffing van de waterschappen

Ook komen er in de zuiveringsheffing meer besparingen terecht dan die in de prognose zijn meegenomen. In de prognose zijn alleen de besparingen meegenomen die direct gerelateerd zijn aan de infrastructuur voor de afvalwaterzuivering. Maar er zijn bijvoorbeeld ook besparingen die voortvloeien uit efficiëntere belastingheffing en een efficiënter centraal ondersteuningsapparaat van de waterschappen, die ten bate komen van de zuiveringsheffing. De prestaties van de waterschappen in het zuiveringsbeheer zijn sinds 2009 op hetzelfde hoge niveau gebleven of nog licht verbeterd.

Soms zijn geplande investeringen van waterschappen niet langer noodzakelijk, omdat er elders in de afvalwaterketen (bij de gemeenten meestal) maatregelen met hetzelfde effect mogelijk zijn. De investeringsruimte die zo vrijkomt, wordt dan ingevuld met andere investeringen die andere belangrijke maatschappelijke doelen invullen, zoals energiebesparing en terugwinning van nuttige stoffen uit het afvalwater.

Met de volgende achtergronden kan in de toekomst wel sprake zijn van lagere investeringsuitgaven bij de waterschappen:

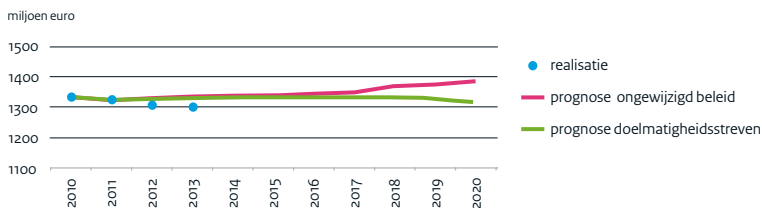
- In de huidige economische situatie kijken waterschappen kritisch naar hun investeringsprogramma. Zij kunnen er dan voor kiezen om bepaalde investeringen te temporiseren of uit te stellen, zonder dat de taakuitoefening (prestaties) en dienstverlening eronder leiden. De prestatie en dienstverlening van de waterschappen blijven dan op een voldoende niveau, terwijl er wel minder kosten worden gemaakt. Ook dit is een vorm van doelmatigheidswinst. Temporiseren en uitstellen van investeringen en doelmatigheidswinst kunnen dus hand-in-hand gaan.
- Zeker in samenwerkingsverbanden waaraan veel organisaties deelnemen, moet eerst gedegen onderzoek plaatsvinden naar de vraag wat de meest doelmatige aanpak in de specifieke situatie is. Lopende een dergelijk onderzoek worden geplande investeringen en nieuwe maatregelen vaak even geparkeerd totdat het doelmatigheidstraject is uitgestippeld.

- Tot slot geldt dat ook de overgang van normgestuurd naar effectgestuurd programmeren van investeringen in de toekomst tot lagere investeringsuitgaven kan leiden.

Drinkwaterkosten

De wijze waarop de drinkwaterbedrijven de doelmatigheidswinst willen realiseren, is als volgt:

- De invulling van de doelmatigheidswinst wordt vorm gegeven in de verbeterplannen die de bedrijven op grond van de verplichte benchmark opstellen.
- De verbeterplannen richten zich op de verschillende processen van de drinkwaterbedrijven: algemene bedrijfsvoering, procesondersteuning, distributie, productie en verkoop.

Figuur 6.6 Ontwikkeling drinkwaterkosten bij ongewijzigd beleid en incl. doelmatigheidswinst

Figuur 6.6 laat zien dat de kosten van drinkwater zich iets gunstiger ontwikkelen ten opzichte van de prognose. Dit wordt verklaard doordat besparingen versneld zijn doorgevoerd. Ook zijn extra besparingen gerealiseerd in de operationele kosten. Daarnaast is de waterafzet iets lager dan in de prognose en blijven de investeringen iets achter bij de prognose. Dit kan worden verklaard door optimalisatie van de investeringsplanning.

Als gevolg van de hervorming van de Belasting op Leidingwater, ontstaan extra kosten die niet in de prognose zijn meegenomen. De invoering van een gestaffeld tarief vergt investeringen in de ICT, de facturering en een informatiecampagne. Daarnaast wordt een intensivering van vraag- en klachtafhandeling verwacht. De omvang van de kosten als gevolg van de hervorming van de Belasting op Leidingwater wordt ruw geschat op 1 tot 2 miljoen euro. Deze kosten kunnen naar alle waarschijnlijkheid worden opgevangen binnen de bestaande ramingen.

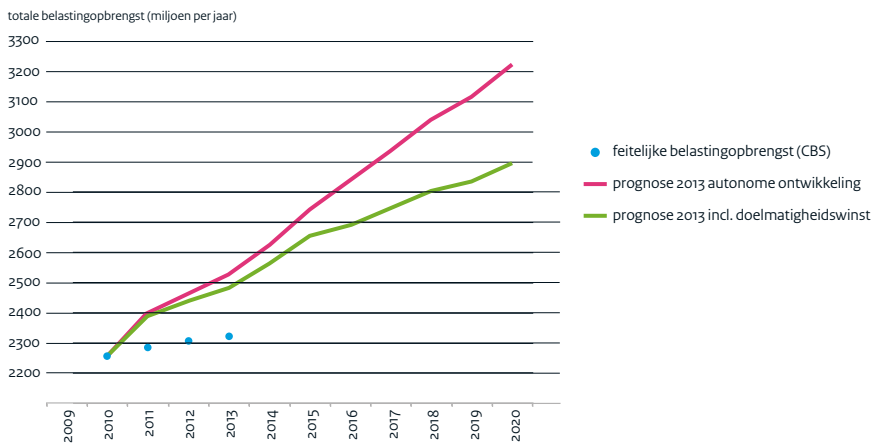
Ontwikkeling totale belastingopbrengst waterschappen

Als gevolg van het BAW komen sommige uitgaven voor rekening van de waterschappen, die voorheen door het Rijk werden betaald. De waterschappen hebben de muskusrattenbestrijding van de provincies overgenomen. Deze taak werd voorheen voor een belangrijk deel uithet Provinciefonds bekostigd. Het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) stond tot 2011 voor honderd procent op de rijksbegroting. Vanaf 2011 betalen de waterschappen er aan mee, sinds 2014 voor de helft. De ontlasting van de rijksbegroting betreft in totaal

100 miljoen euro per jaar in 2011 tot en met 2013, 150 miljoen euro in 2014 en 200 miljoen euro per jaar vanaf 2015.

Door een doelmatigheidswinst van ruim 300 miljoen euro te realiseren, streven de waterschappen er naar om burgers en bedrijven nog verder te ontlasten. Dit gebeurt door tal van maatregelen, waarbij het zwaartepunt ligt bij het intensiveren van de onderlinge samenwerking tussen de waterschappen, alsmede de samenwerking met gemeenten, Rijkswaterstaat en waterleidingbedrijven.

Waar hiervoor een beeld werd gegeven van de ontwikkeling van alleen de opbrengst van de zuiveringsheffing gebeurt dit in onderstaande figuur voor de totale opbrengst van de waterschapsbelastingen.

Figuur 6.7 Ontwikkeling totale belastingopbrengst waterschappen bij ongewijzigd beleid en incl. doelmatigheidswinst

De verklaring voor het feit dat de daadwerkelijke ontwikkeling van de totale opbrengst onder de prognose ligt is grotendeels identiek aan die bij de zuiveringsheffing. Tot en met 2013 zijn de investeringsuitgaven op hetzelfde niveau gebleven als die waarop de prognose is gebaseerd, zodat lagere exploitatiekosten het verschil met de prognose verklaren. Het feit dat de waterschappen meer doelmatigheidsinitiatieven, in eigen huis en met andere partners, hebben ontplooid, heeft een bijdrage geleverd aan de lagere lastenontwikkeling. Daarnaast speelt een rol dat de waterschappen een deel van de kosten die voortvloeiden uit de deelname aan het HWBP en de overname van de muskusrattenbestrijding in 2011 nog hebben voorgefinancierd en niet ten laste hebben laten komen van hun belastingplichtigen, terwijl de prognose er vanuit ging dat alle extra kosten wel al direct ten laste van de belastingopbrengst zou komen.

Ontwikkelingen bij Rijkswaterstaat en de provincies

De uitgaven die RWS doet als uitvoeringsorganisatie van IenM en als beheerder van infrastructuur werken zijn onderdeel van de begroting van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Deze begroting wordt voornamelijk gevoed vanuit de algemene middelen.

Uit gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat de lasten van de provincies op het gebied van de waterhuishouding vanaf 2010 dalen. Ten opzichte van 2010 zijn de lasten van de waterhuishouding in 2013 nog verder gedaald met in totaal 21,4 miljoen euro als gevolg van bezuinigingen en efficiencylagen die de provincies op al hun activiteiten hebben doorgevoerd.

Spoor 2: Doelmatigheidswinst in de praktijk

Volgens het BAW moeten gemeenten en waterschappen de gemaakte afspraken om doelmatigheidswinst in de waterketen te behalen regionaal uitwerken en vormgeven. Dit proces is volle gang. Het gaat om concrete (bestuurlijke) afspraken over effectieve samenwerking bij de beleidsvorming, investeringsplanning en de uitvoering van de beheertaken. In alle regio's zijn gemeenschappelijke doelen voor de samenwerking bepaald en in negentig procent van de regio's is reeds een maatregelenpakket vastgesteld, dat zorgt voor de realisatie van deze doelen.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de Unie van Waterschappen ondersteunen en stimuleren hun leden bij de regionale uitwerking. Een nieuw instrument dat daarbij wordt aangeboden is de 'regiorapportage', met gegevens uit de Benchmark rioleringszorg en de Bedrijfsvergelijking zuiveringsbeheer.

De drinkwaterbedrijven liggen in het algemeen goed of zelfs voor op schema. Het kosten-niveau ontwikkelt zich gunstiger dan in de prognose staat. Dit komt door versnelde invoering van maatregelen in met name de operationele bedrijfsvoering. Dit beeld geldt voor alle tien drinkwaterbedrijven.

In paragraaf 3.5 is uitgebreider ingegaan op de samenwerking in de waterketen.

Ook buiten de waterketen genereren de waterschappen met name via het intensiveren van de samenwerking - onderling en met andere overheden - extra doelmatigheidswinst. Als de twee grote beheerders van de watersystemen in ons land hebben de waterschappen en Rijkswaterstaat veel mogelijkheden om bij de uitvoering via samenwerking efficiencywinst te boeken. Op de volgende terreinen is deze samenwerking in de afgelopen jaren al geïnitieerd: professionalisering van de leidraden normeringen voor het toetsen van waterkeringen, crisisbeheersing, informatievoorziening, inkoop en aanbesteden, vergunningverlening en handhaving, personele mobiliteit en overdracht van waterkeringen en wateren. Hierbij speelt niet alleen kostenreductie een rol, maar zijn ook kennis delen, kwaliteitsverbetering en vermindering van kwetsbaarheid belangrijke aspecten.

Boezemgemaal Spaarndam

Het boezemgemaal Spaarndam is een belangrijk en groot uitwateringsgemaal van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Omdat de aandrijving van het boezemgemaal complex en storingsgevoelig was, vormde dit een risico voor de bemaling van de boezem. Verder vroeg de complexe aandrijving om specialistische kennis van het personeel en ook dit aspect maakte dit object tot een kwetsbaar object.

Rijnland stond voor de keuze om het gemaal te renoveren of een nieuw gemaal te bouwen. Er is een studie verricht naar de bedrijfseconomische aspecten en risico's op het gebied van watersysteemeisen van beide opties.

Op voorhand was het beeld dat renovatie een aantal risico's in zich had, voornamelijk veroorzaakt door de complexiteit van de installatie. De overheersende gedachte was dan ook dat nieuwbouw moest plaatsvinden. Nieuwbouw zou 30 miljoen euro kosten.

In de studie kwam naar voren dat door een aantal personele en technische voorzorgsmaatregelen de huidige beschikbaarheid en de betrouwbaarheid van het boezemgemaal Spaarndam konden worden gecontinueerd. Na een zorgvuldige afweging is geconcludeerd dat renovatie voordelen heeft boven nieuwbouw. De kosten voor renovatie zijn geraamd op 3 miljoen euro, oftewel een besparing van 27 miljoen euro.

Geld besparen door intensieve samenwerking

Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK), waterleidingbedrijf Noord-Holland PWN en KPN hebben een samenwerkingsconvenant gesloten. Aanleiding vormden de goede ervaringen van de nutsbedrijven en het waterschap bij het versterken van een dijk in de Rekerpolder. Bij het versterken van de dijk werd een transportleiding van PWN uit de grond gehaald. De leiding bleek nog in goede staat en kon worden aangepast, zodat die in gebruik kon blijven. Hiermee werd een besparing van één miljoen euro gerealiseerd.

Centraal in de aanpak staat dat betere samenwerking leidt tot betere resultaten (slimmere oplossingen en minder faalkosten) en tot een efficiëntere werkwijze (reductie van de inzet van inzet capaciteit en middelen), waarmee het maatschappelijk belang beter is gediend. Het oorspronkelijke beleid van HHNK richtte zich - uit het oogpunt van veiligheid, op de verwijdering van alle ondergrondse infrastructuur uit de dijken bij verzanding. PWN heeft echter in en nabij dijken drinkwaterleidingen die vaak nog lange tijd mee kunnen gaan. Omleggen van die leidingen zou miljoenen kosten. Om dit te voorkomen kijken partijen nu, conform het convenant, gezamenlijk naar de beste alternatieven waarmee zowel de veiligheid van het achterliggende gebied, als de levering van drinkwater, gas, etcetera evenwichtig worden gediend. Dit bespaart nu en in de toekomst miljoenen euro's.

Rijkswaterstaat heeft zich binnen de scope van het hoofdwatersysteem gecommitteerd aan een doelmatigheidswinst van (afgerond) 25 miljoen euro per jaar. De maatregel waarmee men deze besparing wil realiseren, betreft met name een andere wijze van aanbesteden van het suppleren van zand langs de kust. Daarnaast beoogt Rijkswaterstaat besparingen te realiseren door het meerjarig contracteren van het overige variabel onderhoud bij het hoofdwatersysteem.

Door provincies wordt doelmatigheidswinst behaald door samenwerking met waterschappen op het gebied van ruimtelijke planvorming over waterbeheer. Dat het BAW daadwerkelijk leidt tot meer samenwerking, efficiency en andere benaderingen, die zich uitdrukken in doelmatigheidswinst, is inmiddels in verschillende projecten aangetoond. Het BAW vormt een duidelijke impuls voor samenwerking in de praktijk.

Spoor 3: Ontwikkeling geleverde prestaties

Prestaties gemeenten in de rioleringszorg

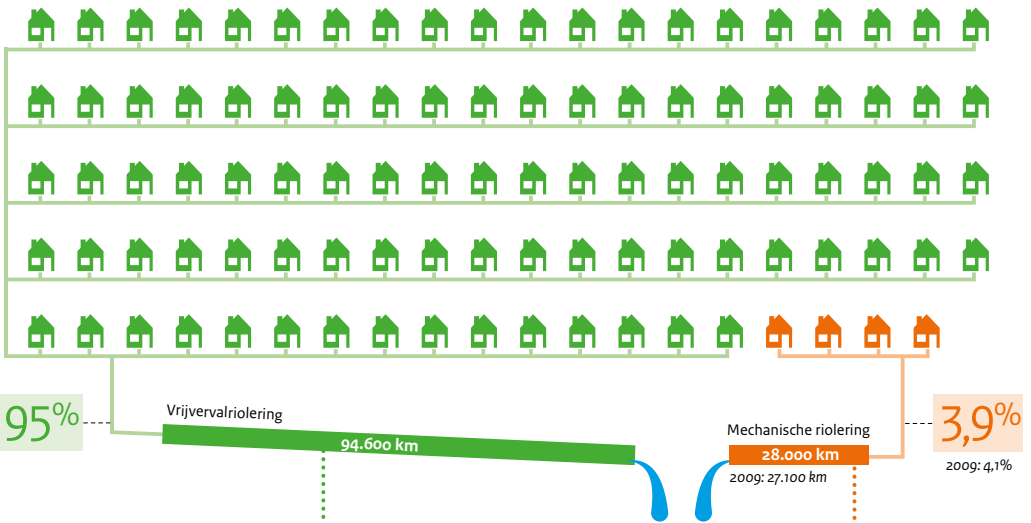
Gemeenten leveren goede prestaties en voldoen ruimschoots aan de wettelijke normen. Bij riolering geldt dat nagenoeg alle woningen (99,7 procent) zijn aangesloten op het riool. De risicovolle overstortlocaties (met een gevaar voor volks- of diergezondheid) waren in 2009 al gesaneerd. Het aantal meldingen over gezondheidsklachten door hemel- of grondwater is zeer beperkt. Verder werken gemeenten en waterschappen samen om de kwaliteit van het oppervlaktewater te verbeteren en de vervuiling van het open water vanuit het riool te verminderen.

Voor 370 situaties zijn er maatregelen aan de riolering nodig om negatieve effecten op het oppervlaktewater te verhelpen. Van de gemeenten geeft 78 procent aan dit in 2015 te hebben verholpen. De beschikbaarheid van de riolering (leveringszekerheid) is bijzonder groot. Zowel in 2009 als in 2012 was 99,7 procent van de aansluitingen altijd beschikbaar voor afvoer. Een derde van de gemeenten gaf in 2012 aan dat alle aansluitingen honderd procent beschikbaar waren.

Nederlanders hebben grote waardering voor het functioneren van de riolering (klanttevredenheid). In het belevingsonderzoek van stichting RIONED van 2013 geeft men gemiddeld een 8,0. Het aantal klachten nam af van 66/10.000 inwoners in 2009 naar 41/10.000 inwoners in 2012. Het aantal schadeclaims is beperkt. Het gros van de woningen (95 procent) is aangesloten op vrijvervalriolering. De kwaliteit van de infrastructuur neemt gestaag toe. Het (verbeterd) gescheiden stelsel, met aparte buizen voor afvalwater en hemelwater omvat 46 procent (was 43 procent). De vervanging en renovatie van het vrijvervalstelsel nemen toe. Zie ook figuur 6.8.

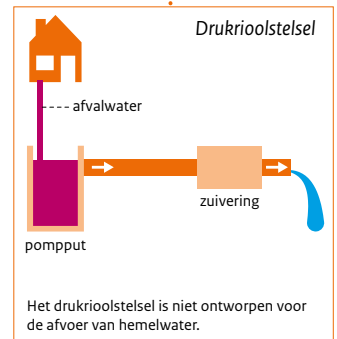
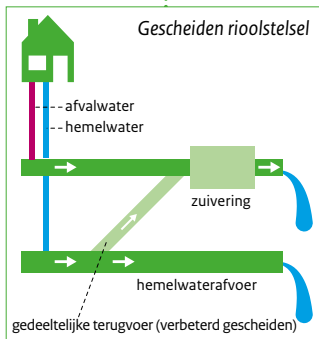
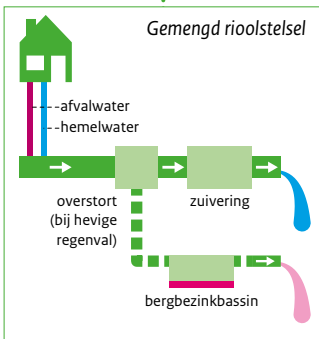
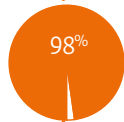
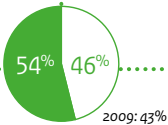
Figuur 6.8 Riolering

Woningen: aansluitingen op riool

De rioolbuizen liggen onder een kleine helling. Door de zwaartekracht stroomt het afval- en hemelwater de juiste kant op. Pompen zijn hierdoor nauwelijks nodig.

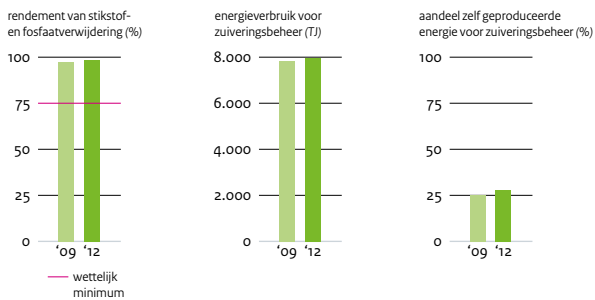
Vooral in het buitengebied is vrijvervalriolering niet mogelijk of ondoelmatig. Daar wordt afvalwater onder druk door de rioolbuizen getransporteerd.

Prestaties waterschappen in het zuiveringsbeheer

Waterschappen voldoen ruimschoots aan de wettelijke eis van minimaal 75 procent rendement van stikstof- en fosfaatverwijdering. Evenzeer werd in 2012 nog beter dan in 2009 voldaan aan de lozingsisen. Het betreft een stijging van 97,5 procent naar 98,6 procent.

Het totale energieverbruik voor het zuiveringsbeheer bedroeg in 2012 bijna 8.000 TJ (Terajoules)+, vergelijkbaar met het elektriciteitsgebruik van circa 250.000 huishoudens. Deze stijging met 1,6 procent ten opzichte van 2009 wordt veroorzaakt doordat meer en intensiever wordt gezuiverd.

Figuur 6.9 Prestaties waterschappen in het zuiveringsbeheer

In de periode 2008-2012 realiseerden de waterschappen per jaar gemiddeld 3,4 procent aan energie-efficiency, exclusief de inkoop van duurzame energie. Hiermee wordt ruimschoots voldaan aan de landelijke doelstellingen van gemiddeld twee procent efficiencyverbetering per jaar. Het percentage duurzame energie steeg in 2012 tot gemiddeld 94 procent. Gemiddeld wordt 28 procent van de verbruikte energie door de waterschappen zelf geproduceerd, 3 procent meer dan in 2009. Veelal betreft het biogas, dat bij de zuivering van afvalwater vrijkomt.

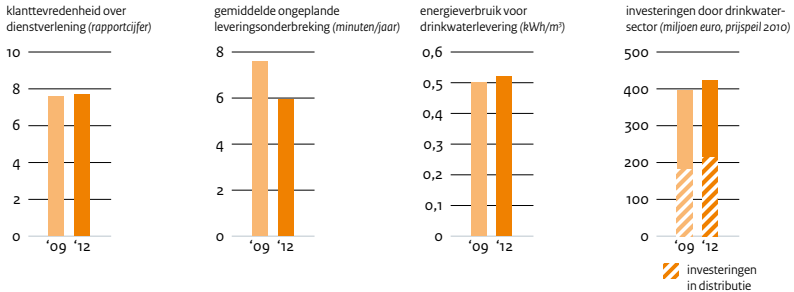
De bedrijfszekerheid van de afvalwaterzuivering is verder gestegen: de uitval als gevolg van storingen is gedaald met ruim veertig procent. Tenslotte bleef in de periode 2010-2012 de vervanging van de infrastructuur op hetzelfde niveau.

Prestaties drinkwaterbedrijven

Drinkwaterbedrijven scoren voor wat betreft de waterkwaliteit een verbetering ten opzichte van 2009 met 23,6 procent. De klanttevredenheid over de dienstverlening is onverminderd hoog met een gemiddeld rapportcijfer van 7,7. Dit was 7,6 in 2009. Ook de leveringscontinuïteit is vrijwel geheel gegarandeerd. In 2012 hadden klanten gemiddeld 5:57 minuten geen waterlevering als gevolg van storingen (ongepande leveringsonderbreking).

In 2009 was dat 7:35 minuten.

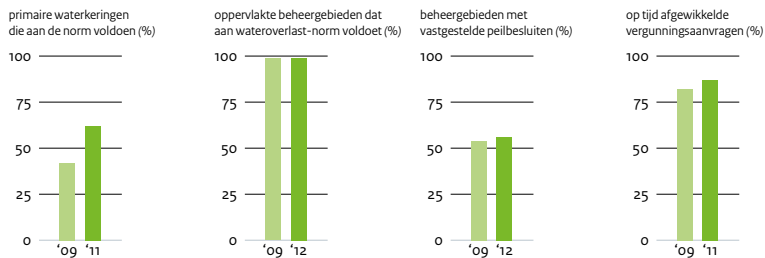
Figuur 6.10 Prestaties drinkwaterbedrijven

Het energieverbruik steeg van 0,50 kWh/m³ in 2009 naar 0,52 kWh/m³ in 2012. Deze stijging wordt veroorzaakt door met name toegenomen waterontharding en additionele zuiveringsstappen. Het aandeel duurzame energie is gestegen van tachtig naar honderd procent.

Voor wat betreft het leidingbeheer geldt dat het drinkwaternet sinds 2010 met ruim 1.500 kilometer is gegroeid. De drinkwatersector investeerde in 2012 424 miljoen euro, waarvan 213 miljoen euro in distributie (404 miljoen respectievelijk 203 miljoen euro in prijspeil 2010). In 2009 investeerde de sector 390 miljoen euro, waarvan 179 miljoen euro in distributie (395 miljoen respectievelijk 181 miljoen euro in prijspeil 2010).

Prestaties waterschappen in het watersysteembeheer

De prestaties van waterschappen in het watersysteembeheer laten sinds 2009 een positieve ontwikkeling zien. Het aandeel van de primaire waterkeringen dat aan de normen voldoet, groeide van 42 procent in 2009 naar 62 procent in 2011. Het aantal kilometer van de getoetste regionale waterkeringen dat aan de normen voldoet, nam toe van 5.122 in 2009 naar 5.422 kilometer in 2012.

Figuur 6.11 Prestaties waterschappen in het watersysteembeheer

Ook het percentage van de oppervlakte van de beheergebieden van de waterschappen, dat aan de normen voldoet om onaanvaardbare wateroverlast te voorkomen, steeg 98,7 procent in 2009 naar 98,9 procent in 2012. Het deel van de beheergebieden van de waterschappen waarvoor peilbesluiten zijn vastgesteld en daadwerkelijk zodanig is ingericht dat aan deze peilbesluiten kan worden voldaan, steeg van 54 procent in 2009 naar 56 procent in 2012. Het aandeel van de aanvragen voor vergunningen in het kader van de Waterwet en de keur dat door de waterschappen binnen de wettelijke termijnen is afgewikkeld, nam toe 82 procent in 2009 naar 87 procent in 2011. Het percentage van het inkoopvolume dat aan de landelijk vastgestelde duurzaamheidscriteria voldoet, steeg van 85 procent naar 89 procent.

Prestaties provincies

De provincies rapporteren niet apart over prestaties in het waterbeheer. Aangezien de negen miljoen euro al ruimschoots wordt overschreden, voegt het benoemen en monitoren van prestatie-indicatoren nauwelijks iets toe. Er worden derhalve geen prestatie-indicatoren benoemd voor de provincies om de doelmatigheidswinst in relatie tot het Bestuursakkoord Water te monitoren.

Prestaties Rijkswaterstaat

De provincies rapporteren niet apart over prestaties in het waterbeheer. Aangezien de negen miljoen euro aan besparingen al ruimschoots wordt overschreden, voegt het benoemen en monitoren van prestatie-indicatoren nauwelijks iets toe. Er worden derhalve geen prestatie-indicatoren benoemd voor de provincies om de doelmatigheidswinst in relatie tot het Bestuursakkoord Water te monitoren.

De score op de prestatie-indicatoren wordt periodiek gemeten. De Tweede Kamer wordt onder meer via de begroting jaarlijks geïnformeerd. Generiek geldt dat Rijkswaterstaat voldoet aan de eisen en normen die gesteld worden binnen deze indicatoren.

Samenvattend kan worden gesteld dat het behalen van de doelstellingen van gematigde lastenontwikkeling en een grotere efficiency in de waterketen op koers liggen. De partijen van het BAW behalen goede resultaten met hun doelmatigheidsinitiatieven en zorgen er zo voor dat de lastendruk voor burgers en bedrijven in reële zin niet stijgt.

Het positieve beeld betekent niet dat de doelmatigheidsdoelstellingen van het BAW al volledig zijn gehaald. De Visitatiecommissie Waterketen geeft het signaal af dat naar 2020 toe doorlopende en extra inspanningen nodig zijn om de landelijke doelen te behalen. Het behalen van de doelmatigheidsdoelstellingen behoeft daarom permanente aandacht.

6.4 Lastendruk

In de voorgaande paragrafen is inzicht gegeven in de ontwikkeling van de belastingopbrengsten van de waterschappen en van de rioleringstaak van gemeenten, alsmede in de kosten van de drinkwaterbedrijven.

Omdat belastingopbrengsten en kosten een volume- en een prijscomponent kennen, geven deze niet altijd een goed beeld van de belastingdruk voor burgers en bedrijven. Als bijvoorbeeld het aantal huishoudens dat belasting betaalt sterker groeit dan de toename van de kosten, kunnen huishoudens bij een stijgende belastingopbrengst toch met een lagere belastingdruk te maken krijgen. Daarom wordt in deze rapportage ook de lastendruk van burgers en bedrijven in beeld gebracht.

In figuur 6.12 worden de voor Nederland gemiddelde belastingen en kosten weergegeven die zeven veelvoorkomende situaties van huishoudens en bedrijven betalen voor waterveiligheid, waterbeheer en watergebruik. Alle bedragen zijn in prijspeil 2013.

Wat betreft de lasten van het drinkwaterverbruik, wordt onderscheid gemaakt in de kosten van de drinkwaterbedrijven en de Rijksbelastingen die met het drinkwaterverbruik samen hangen. Het gaat om de rijksbelastingen BTW en de Belasting op Leidingwater (BOL). Deze zijn geen onderdeel van het drinkwatertarief, maar komen daar bovenop. Hierdoor maken ze onderdeel uit van de lastendruk van consumenten en bedrijven die samenhangt met het drinkwatergebruik.

Als grote lijn geldt dat de lastendruk zich in de periode 2010-2013 met het inflatieniveau heeft ontwikkeld of daar onder is gebleven. Hieraan heeft de doelmatigheidswinst een bijdrage geleverd, die de gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven hebben gerealiseerd (zie paragraaf 6.3). Ook de afschaffing van de grondwaterbelasting draagt daaraan bij. Verder heeft het temporiseren van investeringen bij gemeenten een rol gespeeld.

Een huishouden van drie personen met een eigen woning, betaalde in 2013 gemiddeld in totaal 696 euro voor drinkwater, de rioolheffing van de gemeenten en de heffingen van waterschappen (zuiverings-, watersysteem-, wegen- en verontreinigingsheffingen). In 2012 was dat twee euro minder (gecorrigeerd voor inflatie). De lasten als gevolg van het drinkwaterverbruik en de zuiveringsheffing dalen iets. De lasten van de overige belastingen van de waterschappen en de rioolheffing van de gemeenten stijgen licht. De kosten die dit huishouden in 2013 van dit totaalbedrag kwijt was aan de waterketen (bestaande uit de zuiveringsheffing, de rioolheffing en de kosten voor drinkwater) bedroegen 555 euro, twee euro minder dan in 2012. Van dit bedrag ging 164 euro naar de waterschappen (zuiveringsheffing) en 183 euro naar gemeenten (rioolheffing). De rest (208 euro) werd betaald voor de levering van drinkwater. Dit laatste bedrag bestond voor 174 euro uit de kosten van de drinkwaterbedrijven en 34 euro uit rijksbelastingen (Belasting op Leidingwater en BTW).

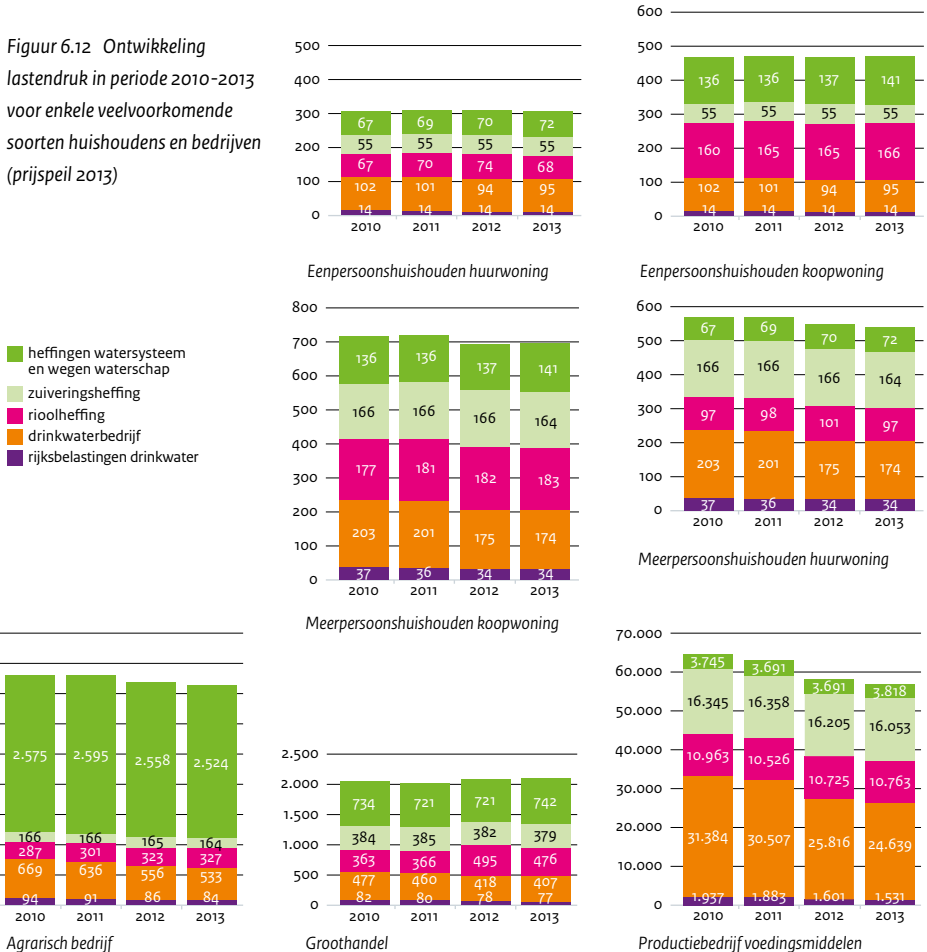
Driepersoonshuishoudens met een eigen woning betaalden in 2013 ook nog 141 euro aan het waterschap voor de watersysteem-, verontreinigings- en wegehellingen. In 2012 was dat 137 euro.

Met de watersysteemheffing worden de kosten van waterkeringen en voor schoon en voldoende oppervlaktewater gedekt.

De verontreinigingsheffing, die slechts een relatief beperkte opbrengst genereert, houdt verband met rechtstreekse lozingen van afvalwater in het oppervlaktewater.

De wegehelling wordt door vijf waterschappen in het westen van ons land geheven om hun wegentaak te bekostigen.

Figuur 6.12 Ontwikkeling lastendruk in periode 2010-2013 voor enkele veelvoorkomende soorten huishoudens en bedrijven (prijsspeil 2013)

Conclusies

- Het behalen van de doelstellingen van gematigde lastenontwikkeling en een grotere efficiency in de waterketen lijkt op koers te liggen. Dat blijkt uit de ontwikkeling van de opbrengsten van de belastingen en drinkwaterkosten, in combinatie met het gegeven dat de reeds hoge prestaties op niveau zijn gebleven of verder zijn verbeterd. De organisaties ontplooiën doelmatigheidsinitiatieven met resultaten en de lastendruk voor burgers en bedrijven stijgt in reële zin niet.
- In de waterketen ligt in 2013 de opbrengstenontwikkeling bij gemeenten en waterschappen circa € 95 miljoen lager dan de prognose. Bij de kosten van de drinkwaterbedrijven gaat het om € 34 miljoen. De verklaring voor de ontwikkelingen bij de gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven is te vinden in het sneller doorvoeren van de afspraken uit het BAW. Aanvankelijk werd gedacht dat het implementeren van de afspraken een langere incubatietijd nodig zou hebben dan nu blijkt.
- De lagere kosten bij de gemeenten worden mede veroorzaakt doordat de investeringen lager liggen dan gepland. Dat geldt vooral voor de verbeterinvesteringen. Het lijkt aannemelijk dat - vooruitlopend op de afspraken - is gewacht met investeringen om te bezien of deze echt doelmatig zijn. Het is echter nu nog te vroeg om dat met zekerheid te kunnen constateren. Door intensiever te meten en monitoren, worden het nut en de noodzaak van geplande investeringen beter in beeld gebracht. Omdat een deel van de maatregelen doelmatig zullen blijken, komen deze in de komende jaren wel tot uitvoering. Ook bij de drinkwaterbedrijven wordt geconstateerd dat de investeringen wat achterblijven op de prognoses. Veruit het grootste deel van de kostenbesparing wordt door de drinkwaterbedrijven echter gehaald in de operationele kosten, dus meer efficiency. Voor de waterschappen geldt dat tot en met 2013 geen sprake is van verminderde investeringsuitgaven, maar van lagere exploitatiekosten. Meer doelmatigheid als gevolg van betere samenwerking en interne efficiëncymaatregelen hebben hieraan een belangrijke bijdrage geleverd. Het BAW heeft er mede voor gezorgd dat partijen scherper naar de levensduur van hun bestaande assets kijken.
- Het positieve beeld betekent niet dat de doelmatigheidsdoelstellingen van het BAW in de waterketen al volledig zijn gehaald. De Visitatiecommissie Waterketen geeft ook het signaal af dat naar 2020 toe doorlopende en extra inspanningen nodig zijn om de landelijke doelen te behalen. Voor wat betreft de investeringen van gemeenten zijn er thans ook reeds signalen dat deze in 2014 hoger komen te liggen¹, dan terugkijkend naar de periode 2010-2013. Dit betekent, dat het behalen van de doelmatigheidsdoelstellingen permanente aandacht behoeft.
- Voor wat betreft het watersysteem geldt dat de waterschappen conform het BAW uitgaven voor hun rekening zijn gaan nemen, die voorheen uit de rijksbegroting werden bekostigd. De ontlasting van de rijksbegroting betreft in totaal € 100 miljoen per jaar in de periode 2011-2013. Door doelmatigheidsmaatregelen wordt er naar gestreefd de lasten-

¹ Er is circa 700 miljoen minder geïnvesteerd door gemeenten, waarbij soms gewacht is om nader onderzoek te plegen naar de noodzaak

ontwikkeling voor de burgers en bedrijven gematigd te houden. Het zwaartepunt ligt bij het intensiveren van de onderlinge samenwerking tussen waterschappen, alsmede hun samenwerking met gemeenten, Rijkswaterstaat en drinkwaterbedrijven. Ook hier bleven de investeringsuitgaven tot en met 2013 op peil en lag de opbrengstontwikkeling desondanks lager dan de prognose (circa € 105 miljoen). Lagere exploitatiekosten zijn hiervan dus de oorzaak en de vele doelmatigheidsinitiatieven die zijn ontplooid lijken hun vruchten af te werpen. De prestaties blijven op niveau of laten nog een verbetering zien.

- Rijkswaterstaat behaalde haar doelmatigheidswinst voornamelijk met een andere wijze van aanbesteden (langjarig en meerdere percelen voor een contractperiode met meer concurrentie) van het suppleren van zand langs de kust.

De provincies behaalden hun doelmatigheidswinst voornamelijk door aanpassing van de planstructuur en het vervallen van de verantwoordelijkheid bij het toetsingsproces van de primaire waterkeringen.

Het positieve beeld betekent niet dat de doelmatigheidsdoelstellingen van het BAW al volledig zijn gehaald. De Visitatiecommissie Waterketen geeft het signaal af dat naar 2020 toe doorlopende en extra inspanningen nodig zijn om de landelijke doelen te behalen. Het behalen van de doelmatigheidsdoelstellingen behoeft daarom permanente aandacht.

Afkortingen en begrippen

AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
BAW	Bestuursakkoord Water (2011)
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van Lagere Overheden, verbonden aan de faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Rijksuniversiteit Groningen
Deltaprogramma	Het Deltaprogramma is een nationaal programma om ervoor te zorgen dat Nederland nu en in de toekomst veilig blijft tegen hoog water en over voldoende zoet water beschikt. In het Deltaprogramma werken Rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen samen met maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en kennisinstututen.
Green Deal	Overeenkomst van overheid en bedrijfsleven om groene groei te realiseren
GVB	Gemeenschappelijk Visserijbeleid
Horizon 2020	Programma van de Europese Commissie om Europees onderzoek en innovatie te stimuleren.
IenM	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
IMO	Internationale Maritieme Organisatie
KRW	Europese Kaderrichtlijn Water
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruime en Transport (financiële investeringen van de rijksoverheid in ruimtelijke programma's en projecten)
NBW-actueel	De in 2008 geactualiseerde versie van het Nationaal Bestuursakkoord Water (uit 2003)
NWP	Nationaal Waterplan 2009-2015
NURG	Nadere Uitwerking Riviereengebied
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
OSPAR	Verdrag ter bescherming van het mariene milieu (Oslo-Parijs, 1992)
Plan m.e.r.	Milieueffectrapportage bij ruimtelijke plannen. Een plan m.e.r. is nodig voor strategische besluiten, zoals structuurvisies van het Rijk.
RGV	Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer
RIONED	Kenniscentrum voor riolering en water in de stad
ROR	(Europese) Richtlijn Overstromingsrisico's.
Topsector Water	De Topsector Water behoort tot de negen topsectoren in Nederland waar samenwerking tussen bedrijven, onderzoekers en overheden wordt gestimuleerd om economisch en maatschappelijk tot de wereldwijde top te blijven behoren.
UvW	Unie van Waterschappen
Vewin	Vereniging van waterbedrijven in Nederland
VHR	Vogel- en Habitat Richtlijn
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Colofon

Dit is een uitgave van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, in samenwerking met de partners in de Stuurgroep Water (samenwerkingsverband tussen Rijksoverheid, Interprovinciaal Overleg, Unie van Waterschappen en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en de Vewin.

Meer informatie kunt u vinden op:

www.rijksoverheid.nl/ministeries/ienm

www.helpdeskwater.nl

www.uvw.nl

Hier kunt u ook een pdf-versie downloaden.

Tekstredactie

Gerard Haverkamp, Alphen aan den Rijn

Vormgeving en realisatie

Mijs Cartografie en Vormgeving, Rotterdam

Infographics

Rikkers Infographics, Den Haag

Fotografie

Tineke Dijkstra: (cover) Waterberging Koopmanspolder, Medemblik; (5) Lek bij Vianen;

(12) Omgeving Randmeerdijken; (33) Scheveningen en gesloten Oosterscheldekering;

(38) Grensmaas; (66) moeraseiland Houtribdijk; (75) Hondsbossche zeewering;

Mischa Keijser: (11) Pannerden;

John Maaskant: (18) Maeslantkering;

Beeldbank IenM: (24) Vispassage; (41) Itteren Maas; (59) Waterwoningen Harnaspolder Delft

Bas Worm: (45) Snoeyinksbeek;

Unie van Waterschappen: (46) Natte herfst; (58) Vergistingsinstallatie, Echten;

Waterschap Vechtstromen: (63) Waterberging Kristalbad, Enschede;

Hollandse Hoogte/Demotix: (78) Jakarta;

Hollandse Hoogte (86) Waterberging Bentinckplein, Rotterdam.

Den Haag, mei 2014